Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра публічного управління, адміністрування та права

Кваліфікаційна робота

на тему: **«УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ (НА ПРИКЛАДІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ У М. ПОЛТАВІ РАДИ)»**

Виконала:
студентка академічної групи 202м – ДС
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 281
«Публічне управління та адміністрування»
_____ О.С. Писарєва
Науковий керівник:
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та права, кандидат юридичних
наук
_____ І.О.Пасічна

Полтава – 2021 рік

Бібліографічний опис та анотація кваліфікаційної роботи

Бібліографічний опис: Писарєва Ольга Сергіївна. Удосконалення системи державної соціальної допомоги (на прикладі Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Полтаві ради). Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права. Кафедра публічного управління, адміністрування та права. Науковий керівник: Пасічна Ірина Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права. Полтава. 2021 рік.

Зміст роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Анотація. У роботі розглянуті теоретичні аспекти формування системи державної соціальної допомоги; висвітлено історію формування державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту; розглянуто поняття та систему державних соціальних допомог, визначено їх місце в системі соціального захисту населення; вивчено міжнародний досвід розвитку систем державної соціальної допомоги; проаналізовано інституційне та правове забезпечення системи державних соціальних допомог, проведено моніторинг показників ефективності сучасної системи соціальних допомог в Україні та в Полтавському регіоні; запропоновано шляхи удосконалення соціального захисту населення у сфері надання державних соціальних допомог щодо правового забезпечення, організації процесу надання соціальної допомоги, впровадження міжнародного досвіду.

Ключові слова: соціальний захист, державні соціальні допомоги, система державної соціальної допомоги, інституції соціального захисту, прожитковий мінімум, малозабезпеченість, рівень бідності, показники ефективності соціального захисту, адресність.

Завдання

Перелік умовних скорочень

Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики
ВВП	валовий внутрішній продукт
КМУ	Кабінет Міністрів України
УСЗН	Управління соціального захисту населення
Облдержадміністрація	Обласна державна адміністрація
ЦНАП	Центр надання адміністративних послуг
Держстат України	Державна статистика України

ЗМІСТ

ВСТУП……. 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ……. 11

1.1. Історія формування системи державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту населення …… 11

1.2. Загальна характеристика системи державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту населення……. 20

1.3. Система державної соціальної допомоги: міжнародний досвід ……... 29

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ (НА ПРИКЛАДІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ У М. ПОЛТАВІ РАДИ)… 41

2.1. Аналіз законодавства України у сфері надання державних соціальних допомог ……..…… 41

2.2. Інституційне забезпечення системи державної соціальної допомоги ……..……. 55

2.3. Аналіз показників ефективності системи державної соціальної допомоги…… 66

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ (НА ПРИКЛАДІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ У М. ПОЛТАВІ РАДИ) 87

3.1. Напрямки удосконалення правового забезпечення системи державної соціальної допомоги …… 89

3.2. Впровадження міжнародного досвіду у сфері надання державних соціальних допомог……. 99

3.3. Пропозиції щодо удосконалення надання державних соціальних допомог ……..... 106
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ…….. 119
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 127
ДОДАТКИ…… 140

ВСТУП

Актуальність теми. Людина завжди була найвищою цінністю в українській державі. Це твердження прописано в основному законі України – Конституції. Її добробут, гідне життя, здоров'я та захист – є основними пріоритетами державної політики. Сьогодні Україна зіштовхнулась з багатьма викликами – російська агресія на Донбасі та в Криму, пандемія коронавірусної інфекції, часта зміна влади, висока міграція працездатного людського капіталу, економічна криза у світі. Безліч цих подій висуває перед державою складне завдання – втримати економіку та захистити громадян від неминучої бідності.

Нівелювати можливі ризики та звести до мінімуму соціально-економічні наслідки кризи – основна задача соціальної політики України сьогодні. Економічний розвиток уповільнюється, не дивлячись на сміливі кроки держави в цьому напрямку. Вивільнення державних коштів після ревізії всіх видів соціальних допомог, пільг, компенсацій та створення ефективної системи державних соціальних допомог вирішить проблему подолання бідності в кризових умовах. Тому дослідження цієї тематики є дуже актуальним для подальших реформ та розвитку ефективної та потужної системи державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту в Україні.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичною основою нашого дослідження стали роботи таких науковців як В. Андреєв, Н. Болотіна, О. Василик, В. Вежбенец, О. Гупало, Б. Давидчук, В. Дерега, О. Жук, М. Захаров, Р. Іванова, Л. Ільчук, В. Костюк, Г. Кулина, Л. Куранда, Г. Лопушняк, Н. Марченко, Н. Налукова, О. Палій, Н. Пігуль, Р. Підлипна, В. Скуратівський, В. Тарасенко, О. Товстиженко, П. Шевчук, Г. Юрчик, І. Ярошенко.

Ці дослідники зосереджувались на теоретичних та практичних питаннях розвитку соціальної політики в Україні та системі соціального захисту в цілому. В їх працях розглядаються переважно загальні проблеми державної політики в соціальній сфері. Проте питання удосконалення системи державних соціальних допомог як елемента соціального захисту на рівні держави та

регіону потребують ґрунтовного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретико-практичне обґрунтування положень щодо удосконалення системи державної соціальної допомоги.

Відповідно до поставленої мети дослідження були визначені основні завдання:

– дослідити історію формування системи державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту;

– визначити поняття та сутність соціального захисту населення та системи державної соціальної допомоги, як його елемента;

– вивчити досвід зарубіжних країн у сфері надання державних соціальних допомог;

– проаналізувати законодавство України в сфері надання державної соціальної допомоги;

– охарактеризувати інституційне забезпечення системи державної соціальної допомоги;

– провести аналіз показників ефективності системи державної соціальної допомоги;

– визначити шляхи вдосконалення правового забезпечення системи державних соціальних допомог;

– запропонувати оптимізацію системи державних соціальних допомог за допомогою впровадження успішного міжнародного досвіду;

– розробити пропозиції щодо удосконалення надання державної соціальної допомоги на прикладі Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Шевченківської районної у м.Полтаві ради.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері надання державних соціальних допомог.

Предметом дослідження є удосконалення системи державної соціальної допомоги на прикладі Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Полтаві ради.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження, відповідно до поставленої мети і сформульованих завдань, стали такі наукові методи: історичний, формально-догматичний, діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, метод статистичних порівнянь, економічний аналіз.

Історичний метод наукового пізнання дозволив проаналізувати формування системи державних соціальних допомог в історичному ракурсі.

Формально-догматичний метод допоміг у розкритті поняття, сутності та видів державних соціальних допомог.

Використання діалектичного методу дозволило враховуючи взаємозв'язки в системі соціального захисту населення та об'єктивно оцінити діяльність інституцій державної влади в сфері державної соціальної політики.

Застосування системно-структурного методу надало можливість визначити місце державної соціальної допомоги в системі соціального захисту населення Україні.

Порівняльно-правовий метод застосовувався при аналізі українського законодавства, порівнянні моделей соціальних країн тощо.

Метод статистичних порівнянь та метод економічного аналізу застосовувався під час аналізу показників ефективності системи державних соціальних допомог.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у дослідженні проблем надання соціальної допомоги та вироблення пропозицій щодо удосконалення соціального захисту населення як на рівні держави, так і на рівні регіону. Кваліфікаційна робота являється ґрунтовним дослідженням за даною тематикою.

Практична значимість. Матеріали дослідження висвітлено автором у публікаціях, виступах на науково-практичній конференції, а також використано в роботі працівниками Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Полтаві ради. Окремі теоретичні положення магістерської роботи опубліковано у 2 наукових виданнях: збірнику матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції за міжнародною участю «Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні» (Полтава, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 29 квітня 2021 року) та у збірнику матеріалів 73-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів. Том 2 (Полтава, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 21 квітня-13 травня 2021 року).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють 9 підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

1.1. Історія формування системи державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту населення

В Україні система соціального захисту виникла не одразу і не у такому вигляді, як у теперішній час. Процес формування та розвитку системи соціального захисту розпочався ще у II сторіччі до н. е., коли на нашій території проживали племена сарматів, та триває й досі.

Стародавні слов'яни, у тому числі й праукраїнці, які відомі з історичних джерел від VI ст. н. е., жили родовими громадами. Великого значення набула громада як орган місцевого селянського самоуправління. Родова громада була об'єднана взаємним обов'язком родичів у матеріальній допомозі, захисті й помсті за завдані будь-ким кривди та образи [36].

Фахівці стверджують, що історія соціального захисту розпочиналась з доброчинності окремих громадян, проявів співчуття. Довгий час утримання непрацездатних членів сім'ї було моральним обов'язком її працездатної частини. Сироти та інші особи, які не мали сім'ї, або нужденні сім'ї могли отримати підтримку з боку громади, яка, як правило, не носила системного характеру. Соціальний захист набуває чіткіших форм, формується специфічна організаційна структура, основою якої можна вважати церкви. Саме в цей період можна говорити про зародження законодавства у сфері соціального захисту сімей з дітьми.

Першим соціальним законом, в якому пропонувалась соціальна програма, була «Руська Правда», що датується IX – початком X століття. Однак більшість дослідників пов'язують «Найдавнішу правду» з ім'ям Ярослава Мудрого (роки правління 1019 – 1054) [6]. В «Руській правді» велику увагу приділено захисту дітей (8 статей). Володимир Мономах (роки правління 1113 – 1125) заповідав

турбуватися про убогих та надавати їм посильну допомогу. У XIV столітті допомога (милостиня) надавалась здебільшого у натуральній формі. Незважаючи на те, що жебраків не розпитували про нужду, мета допомоги, як правило, досягалась. В цей період ініціатива щодо впровадження певних видів соціальної допомоги належала князям.

Поступово монастирська система витіснила княже благодійництво і стало самостійним суб'єктом допомоги. У XIV- перший половині XVII ст. розвиваються три основні форми соціальної підтримки знедолених:

1) монастирська система підтримки;

2) державна система допомоги;

3) перші світські прояви благодійності [91]. У другій половині XVIII сторіччя сформувалась державна структура соціальної допомоги населенню, піклування про дітей і вагітних жінок перетворилось на добровільно-обов'язкове.

У другій половині XIX ст. склалася певна структура інститутів допомоги: лікувальні установи (лікарні, будинки для душевнохворих); навчально-виховні заклади (виховні будинки, сирітські будинки, училища для дітей канцелярських службовців); інститути пансіонерів (перебування учнів на повному утриманні); благодійні товариства. Поряд із державними і церковними соціальними закладами продовжують розвиватися інститути приватної доброчинності, відомчі інститути підтримки та захисту, благодійні товариства.

Благодійницька діяльність, в основному, здійснювалась у трьох напрямах: 1) організація та фінансування закладів допомоги і підтримки;

2) надання одноразової або постійної матеріальної допомоги;

3) здійснення соціального патронажу [91].

Однак, нормативні акти того часу лише в загальних рисах регламентували діяльність соціальних служб, залишаючи широке поле для прояву ініціативи на місцях.

Соціальне забезпечення у XIX столітті охоплювало обмежену кількість суб'єктів та здійснювалась за рахунок держави. Основними допомогами до

1917 року для пристарілих та непрацездатних осіб були допомога на утримання у зв'язку з відставкою чиновника чи у зв'язку із каліцтвом на війні військовослужбовця, благодійність, цивільно правове регулювання у сфері сімейних відносин, опіка та піклування, державна допомога найбіднішим верствам населення та ін. У XIX сторіччі створюються перші державні органи, які здійснюють функції соціального забезпечення.

Новим етапом в становленні соціальної підтримки став початок XX століття. На цьому етапі ситуація в сфері соціального захисту мала значне погіршення. Нова концепція соціального захисту включала ідею колективної відповідальності суспільства за матеріальну підтримку найбільш вразливих верств населення: удів, сиріт, престарілих та безробітних [6].

Сучасний етап на думку багатьох дослідників розпочався в 1991 році з моменту проголошення незалежності України і триває на сьогодні.

За період тривалістю більше двох десятиліть законодавство у сфері соціального захисту значно оновилось. Верховною Радою України регулярно приймаються нові нормативно-правові акти, вносяться зміни до вже діючих. З одного боку це свідчить про пристосування правової бази України до вимог сьогодення, з іншого – непослідовні дії законодавця, ігнорування розробок вчених-юристів призводять до появи надмірної зарегульованості відносин у сфері соціального захисту сімей з дітьми [2]. З 1990 по 1993 роки зароджується система соціального захисту незалежної України. Найбільш значними подіями у процесі формування нової системи соціального захисту (у відповідності до ринкових економічних умов) були:

– прийняття програми житлових субсидій (1996);
– допомоги малозабезпеченим сім'ям (2000);
– формування системи державного соціального страхування [32].

В цей період держава, прагнучі захистити населення від бідності, ухвалює низку законів, які жодним чином не враховують економічні реалії та виглядають навіть більш щедрими порівняно з тими, що існували раніше. Проте

забезпечення їх виконання в умовах економічної кризи стає дедалі проблематичнішим [94].

Нормативні акти прийняті в цей період встановлювали державні соціальні гарантії для пільгових та категорій громадян, та громадянам, які були найбільш соціально незахищені. Одним із таких законів став Закон України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» Він був насичений різними пільгами, частина з яких згодом були застаріли.

Законодавча ініціатива в цей період була спрямована на побудову основи власної системи соціального захисту. Прикладом прийнятих законів може бути Закон України «Про основи захищеності інвалідів в Україні». Велику увагу приділяли також соціальному захисту представників окремих професій (Закон України «Про прокуратуру», Закон України «Про Службу безпеки України», Закон України «Про статус суддів», Закон України «Про освіту» та інші)

Соціальна допомога була переважно у грошовій формі. Основним видом соціального захисту були різноманітні пільги. Державна політика в цій сфері регулювалась фрагментарно та вирішувала проблеми соціальної політики, яка провадилась до проголошення незалежності України.

Позитивним моментом початкового етапу стало визначення нових засад побудови системи соціального забезпечення ринкового типу, що стало підґрунтям здійснення реформ у цій сфері.

Науковець А. Цумаєва характерними рисами цього періоду вважає:

– «зрівнялівка» у пенсійному забезпеченні та його низький рівень;

– стрімке зростання вартості та погіршення якості соціальних послуг у сфері охорони здоров’я, освіти та культури;

– відсутність соціального захисту працівників приватного сектора економіки;

– відсутність регресних виплат у зв’язку з трудовим каліцтвом та професійним захворюванням;

– неефективність управління коштами соціального страхування (Фонду соціального страхування, Пенсійного фонду, Державного фонду сприяння зайнятості населення тощо) [89].

З моменту прийняття Конституції України 28 червня 1996 року розпочався етап становлення системи соціального захисту в Україні. Конституція законодавчо визнала Україну соціальною і правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Ці засади мають визначальне значення для здійснення права людини на соціальний захист в Україні.

Програма житлових субсидій стала першою соціальною програмою, розробленою на засадах адресності, тобто з використанням механізму перевірки доходів (матеріального становища) домогосподарства-претендента. Програма спрямована на допомогу населенню щодо оплати житлово-комунальних послуг та палива в умовах значного зростання тарифів. Основним результатом програми було зупинення зростання заборгованості населення по оплаті житлово-комунальних послуг.

Закон про прожитковий мінімум [70] (основний державний соціальний стандарт) прийнято у 1999 р. Згідно з ним прожитковий мінімум застосовується для встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України. Але доволі тривалий час мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія та більшість соціальних виплат були нижче від прожиткового мінімуму.

Найбільш важливим моментом в цей період стало прийняття у 2000 році Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Цей закон систематизував діяльність держави у сфері соціального захисту населення.

На основі визначених в Конституції основних прав та свобод громадян України почала формуватися система соціального захисту населення. На

виконання норм Конституції почали приймати нові та вносити зміни у старі законодавчі акти. Була започаткована власна система загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка вирішила проблему матеріального забезпечення в разі тимчасової втрати працездатності, безробіття, старості та інших соціальних ризиків. Нормативно правові акти прийняті в цей період були спрямовані також на створення інфраструктури для соціального захисту неповнолітніх.

Закінчився етап становлення прийняттям Закону України "Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам" 16 листопада 2000 року.

В період з 2000 – 2003 роки відбувається модернізація системи соціального захисту за європейською моделлю. Було прийнято ряд законодавчих актів, які піклувалися про громадян, що перебували за межею бідності. Це Закон України «Про державну допомогу малозабезпеченим сім'ям» та закон на підтримку осіб з інвалідністю з дитинства та дітей з інвалідністю. Також прийнято ряд законів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб з особливими потребами.

Законотворчість цього періоду була спрямована на реалізацію основних положень Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» та створення нових видів виплат для вразливих верств населення. Найбільш значущим стало прийняття Закону України «Про соціальні послуги», який став основою системи соціальних послуг одного з елементів соціального захисту.

Становлення нової системи соціального захисту почалося з 2004 року і продовжувалось до 2008 року. Серія виборчих кампаній (2004–2006 рр.), яка супроводжувалася великими обіцянками, спровокувала прийняття додаткових соціальних зобов'язань, серед яких – підвищення розмірів пенсій, впровадження пільг для категорії «діти війни», багатократне підвищення розміру допомоги по народженню [94].

В цей час приймалися закони з урахуванням нових підходів до розвитку системи соціального захисту так і застарілих традиційних форм у вигляді пільг та соціальних виплат. Основний акцент був на створенні інфраструктури надання соціальних послуг громадянам, що знаходилися в складних життєвих обставинах. Законодавство було спрямоване на соціальний захист дітей та молоді, в тому числі дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування. Також створювалися закони, що піклувалися над соціально незахищеними громадянами, які не мали права на пенсію та особами з інвалідністю, які не набули трудового стажу. Продовжувалась також політика держави щодо соціального захисту представників певних професій. В цей період запроваджувався соціальний захист як в грошовій так і в натуральній формі. Законодавство України наближалося до європейських соціальних стандартів.

Україна переживає дуже складний етап своєї історії. Характеризуючи період до подій 2014 – 2015 роки, слід зазначити такі негативні тенденції періоду її незалежності, як:

– значне зниження рейтингу за міжнародним Індексом людського розвитку (Україна перемістилася із 45-го на 83-тє місце);

– значне падіння обсягів ВВП;

– відсутність модернізації виробництва;

– надто низький рівень оплати праці;

– висока майнова нерівність;

– несправедливий розподіл ресурсів;

– поширення корупції, тіньової зайнятості тощо.

Після анексії АР Крим і збройного конфлікту на сході України ситуація щодо можливостей реалізації цілей соціальної політики в соціальній сфері нашої країни значно погіршилася.

У складних умовах Мінсоцполітики в 2014 році спрямовувало свою діяльність на:

– підвищення добробуту громадян;

– забезпечення соціальної справедливості пенсійного забезпечення;

– соціального захисту населення в умовах складної фінансово-економічної ситуації, зокрема громадян із Донецької та Луганської областей, АР Крим, котрі були змушені залишити свої домівки внаслідок збройного конфлікту;

– забезпечення ефективної державної підтримки найбільш уразливих категорій населення.

Поряд із вирішенням нагальних соціальних проблем забезпечувалося впровадження соціальних реформ, зокрема з удосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, пенсійного забезпечення, ліквідації неефективних пільг. У зв'язку з військовими подіями на Сході 2014 р. та значною кількістю вимушених переселенців у серпні 2014 р. була запроваджена спеціальна адресна допомога для внутрішньо переміщених осіб [94].

Одним із позитивних надбань цього періоду є схвалення у квітні 2014 року концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Ця концепція стала основою реформ щодо децентралізації в Україні.

Сучасній соціальній політиці та системі соціального захисту в Україні властиві ті самі вади, що й іншим системам у багатьох країнах із перехідною економікою. Держава не забезпечує належний рівень допомоги найбільш вразливим категоріям населення. Безпосередні соціальні виплати є дуже низькими й не запобігають бідності. Політична нестабільність ускладнила процеси модернізації системи соціального захисту

Стратегія соціально-економічного розвитку України на сучасному етапі чітко декларує європейський вибір держави, що передбачає створення умов для набуття членства в Європейському Союзі шляхом масштабного впровадження загальноєвропейських норм і стандартів до законодавства та системи державного управління.

На сьогодні в Україні відбуваються реформи щодо впровадження нових механізмів взаємодії державних органів виконавчої влади та органів місцевого

самоврядування. В межах цієї реформи було створено Державну соціальну службу України – центральний орган виконавчої влади, який контролює додержання вимог законодавства у сфері соціального захисту та захисту прав дітей. В 2020 році створюються територіальні громади, при яких функціонують нові відділи соціального захисту населення на місцях. У 2021 році створено та введено в роботу програмний комплекс «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада», який допоміг наблизити адміністративні послуги соціального характеру до мешканців територіальних громад.

Основними пріоритетними напрямками у 2021 р. Міністерством соціальної політики визначено:

– пенсійне забезпечення;

– розвиток системи соціальних послуг;

– деінституціалізація;

– інклюзія та захист прав людей з інвалідністю;

– завершення реформи управління соціальною сферою та цифровізація;

– захист постраждалих від домашнього насильства [94].

Отже, можна зробити висновок, що формування соціального захисту в Україні йшло шляхом зародження самодопомоги, милосердя та родинної допомоги до активної участі держави в цій сфері. Соціальна допомога трансформувалася від охоплення членів родини до охоплення різноманітних верств населення. Від фінансування заможними громадянами до фінансування з боку держави. Зміна суспільного ладу та історичні події призводили до трансформації видів соціальних допомог, які відповідали потребам кожного етапу історії. Проте в загальному структура соціального захисту набувала все більш розвинутого рівня розвитку.

Незважаючи на багатовіковий розвиток інституцій соціальної сфери в Україні, ця система все ще потребує вдосконалення. Бурхливий розвиток цифровізації суспільства, автоматизація багатьох процесів, виникнення нових хвороб, знаходження України у стані війни на сході та в Криму та інші фактори вимагають осучаснення системи надання державних соціальних допомог.

1.2. Загальна характеристика системи державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту населення

Для більш ґрунтовного дослідження питання удосконалення системи державної соціальної допомоги необхідно проаналізувати поняття та систему державних соціальних допомог як елемента соціальної захисту населення.

Система соціального захисту – сукупність правових, економічних і соціальних заходів, гарантованих Конституцією України, щодо створення та забезпечення здорового соціально-економічного мікроклімату для життя й розвитку як економічно активної частини населення, так і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, гарантуючи обом групам соціальну безпеку (розвиток без війни і тероризму), соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав [28].

У своїй статті науковець В.Л. Костюк зазначає, що у правовому контексті, право на соціальний захист розглядається в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. У юридичній літературі наголошується, що «в об'єктивному значенні, право на соціальний захист, включає в себе систему норм права, які покликані регулювати умови та порядок реалізації, гарантування і правової охорони зазначеного права. Правове забезпечення права на соціальний захист провадиться, головним чином, через систему актів законодавства про соціальне забезпечення. У суб'єктивному значенні, право на соціальний захист являє собою основоположне соціальне право, яке передбачає можливість особи, у разі настання складних життєвих та/або соціально значимих обставин отримувати від суспільства і держави відповідну та адекватну підтримку [29].

Принципами системи соціального захисту населення є:

– доступність;

– різноманітність;

– все загальність;

– відповідність рівню економічного розвитку.

Питання складових соціального захисту населення серед науковців є також досить дискусійним (Рис.1.1).

Рис.1.1 – Складові системи соціального захисту населення на думку науковців (розроблено автором на основі [10])

Дослідники Б.Б. Давидчук та Г.М. Юрчик відобразили складові соціальн ого захисту у вигляді таких категорій як соціальна допомога, соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна інфраструктура. На їх думку не варто одночасно виділяти соціальні допомоги та соціальне забезпечення, оскільки фактично соціальне забезпечення реалізується через виплату соціальних допомог, а також такого інструменту як соціальні пільги. Приналежність соціального страхування до складових соціального захисту, на думку авторів, не викликає сумніву. Призначення ж соціальної інфраструктури вони вбачають у наданні соціальних послуг (охорона здоров'я, освіта, культура, дозвілля і т.д.) (Рис.1.2).

Рис.1.2 – Складові соціального захисту (розроблено автором на основі [87])

Соціальне страхування, як стверджують автори, це система, що передбачає надання грошових компенсацій та відповідних послуг за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків. Інструментом соціального страхування є страхові соціальні допомоги – призначаються застрахованим особам за рахунок страхових фондів на визначених умовах.

Соціальною інфраструктурою дослідники вважають систему інституцій, діяльність яких пов’язана з наданням соціальних послуг (послуг, надання яких забезпечує задоволення соціальних потреб населення (освітні, охорона здоров’я, територіальні центри обслуговування осіб з інвалідністю та осіб пенсійного віку, соціальна служба при УСЗН).

Науковці виділяють також поняття соціального забезпечення як системи безкоштовного (безеквівалентного) матеріального забезпечення населення у

визначених випадках. Інструментами соціального забезпечення являються соціальні допомоги та соціальні пільги.

Соціальне забезпечення включає в себе наступні елементи:

1) соціальні пільги – звільнення повне чи часткове визначених осіб від виконання певних зобов'язань або надання додаткових прав при настанні соціального ризику;

2) соціальні допомоги – допомоги, що надаються громадянам на безеквівалентній основі на визначених умовах.

Виділяють наступні складові системи соціального захисту населення: державна і недержавна (Рис 1.3)

Система державних соціальних допомог є елементом соціального захисту населення і одним із самостійних видів матеріального забезпечення сімей з дітьми, непрацездатних осіб, малозабезпечених сімей тощо. Вони відрізняються властивим лише ним правовими ознаками та особливостями. Цим вони відмежовуються від таких видів соціального забезпечення як пенсії, соціальні послуги, соціальне страхування.

Система державної соціальної допомоги в Україні має широкий спектр видів допомог, як грошових так і не грошових виплат. Вони охоплюють найбільш малозабезпечені та незахищені верстви населення, гарантуючи підтримку їх рівня доходів на встановленому законодавством мінімальному рівні або дозволяють тримати певні види витрат не вище ніж встановлена частина доходу (наприклад, оплата житлово-комунальних послуг)

Ознаками соціальних допомог є:

1) всі види допомоги врегульовуються нормативними актами, якими передбачені обставини за яких громадяни набувають безумовного права на отримання того чи іншого виду допомоги;

2) допомоги націлені в загальному на матеріальну підтримку громадян, які в зв'язку з настанням соціальних випадків потребують надання цієї допомоги (серед таких випадків – тимчасова втрата заробітку в зв'язку з

настанням хвороби чи набуттям інвалідності, збільшення витрат сім'ї у зв'язку з народженням або похованням);

3) твердий розмір виплат;

4) без еквівалентність надання допомог;

5) обмеженість допомоги в часі – термін надання.

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ			
ДЕРЖАВНА СКЛАДОВА			НЕДЕРЖАВНА СКЛАДОВА
Загальнообов'язкове державне страхування	Соціальні гарантії та стандарти	Соціальне забезпечення	Добровільне страхування : пенсійне та медичне
пенсійне	мінімальна заробітна плата	система загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення	недержавне пенсійне забезпечення
у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	мінімальний розмір пенсії за віком	державна соціальна допомога	соціальні гарантії (бізнесом) відповідно до законодавства та внутрішньої політики компанії
від нещасного випадку	неоподаткований мінімум доходів	державні соціальні послуги	соціальна (корпоративна) допомога (бізнесом)
на випадок безробіття	прожитковий мінімум		банківські послуги
медичне	індексація доходів та ін.		

Рис.1.3 – Система соціального захисту населення: державна й недержавна складова (розроблено автором на основі [7])

Соціальні допомоги як об'єкт дослідження розглядаються у дослідженнях багатьох науковців, один із напрямів яких – формулювання поняття допомог. Ці дослідження були необхідні, так як у законодавстві визначення цього терміну не містилося.

Поняття соціальних допомог одним із перших ще в 1983 році досліджував В.С. Андрєєв. Він вказує, що допомоги – це всі інші (крім пенсій) грошові виплати аліментарного характеру з фондів для непрацездатних, які є підтримкою громадян у встановлених законом випадках [86].

Дослідниця Р. Іванова вважає, що допомоги – це всі грошові, періодичні, соціально-аліментарні виплати, які мають характер державної допомоги й надаються громадянам у випадках та на умовах, передбачених законом, із компенсаційною та іншою метою [86].

Науковці М. Захаров та Е. Тучкова розуміють під соціальними допомогами виплати, які здійснюються громадянам у встановлених законом випадках щомісячно, періодично чи разово з метою відшкодування повністю чи частково тимчасово втраченого заробітку або надання матеріальної підтримки [86].

Дослідник Л. Куранда під поняттям «соціальна допомога» розуміє «гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні виплати соціально-аліментарного характеру чи набір товарів і послуг, що надаються з метою матеріальної підтримки громадян, які через певні соціальні випадки, передбачені законом, потребують такої допомоги» [31].

Академік П.І. Шевчук розглядає соціальну допомогу в широкому значенні – як «діяльність держави з втілення в життя цілей та пріоритетних завдань соціальної політики, з реалізації сукупності законодавчо закріплених економічних, правових і соціальних гарантій, що забезпечують кожному членові суспільства дотримання найважливіших соціальних прав», у вузькому значенні – «комплекс цілеспрямованих конкретних заходів економічного, правового й організаційного характеру для підтримки найбільш уразливих верств населення» [90].

Науковець Н.Б. Болотіна державну соціальну допомогу розуміє як систему заходів щодо надання за рахунок державного та комунального (місцевого) бюджетів та інших програм матеріальної допомоги, здійснення соціального обслуговування та утримання, встановлення пільг [1].

Система соціальної допомоги в Україні побудована за двома принципами – категорійності та адресності. Протягом останніх років категорійні види допомоги поступово почали замінюватися на адресні допомоги, але діюча система адресної допомоги майже не підвищує ефективність витрачання

бюджетних коштів. Це пояснюється невідповідністю задекларованих доходів реальному рівню добробуту сімей, так і недоліками методичного забезпечення системи адресної допомоги [82].

Суб'єктами державних соціальних допомог є громадяни, які потребують допомоги та члени їх сімей. Підставою для надання соціальної допомоги є стан бідності, при якому дохід сім'ї не досягає встановленого законодавством прожиткового мінімуму.

На думку І. Ярошенко державну соціальну допомогу можна визначити як форму організації здійснення права на соціальний захист бідних громадян без урахування трудової діяльності та сплати страхових внесків.

Вона вважає, що на відміну від пенсій – основного та постійного джерела засобів для існування – допомоги, як правило, тимчасово замінюють заробітну плату або є додатком до основного джерела засобів для існування, або виступають як допомога за відсутності основних джерел засобів для існування.

Виходячи з цього І. Ярошенко розділяє соціальні допомоги на три групи.

Перша група – це допомоги, які виплачуються замість втраченого з поважної причини заробітку. Такі допомоги надаються протягом нетривалого часу в розмірі, який близький до середньомісячного заробітку або співвіднесений із розміром прожиткового мінімуму. Характер призначення допомог цього виду виключає можливість їх отримання одночасно із заробітною платою, хоча і допускає виплату одночасно з пенсією. До цієї групи належать допомога у зв'язку з вагітністю та пологами.

Друга група – це допомоги, які надаються як додаткова допомога до заробітку або до допомог першого виду. Ці допомоги вже не є заміною основного джерела засобів для існування, а покривають додаткові витрати. Залежно від того чи йдеться про покриття разових додаткових витрат, чи систематичних, встановлюються щомісячні та одноразові допомоги. До таких допомог належать: допомога при народженні дитини, допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога одиноким матерям.

Третя група – це допомоги, які надаються тим, у кого відсутні або можуть бути відсутні зарплата, пенсія та інші доходи. Прикладом такої допомоги є допомога особам з інвалідністю з дитинства.

Суб'єктивне право на державну соціальну допомогу виникає в разі настання соціальної незабезпеченості осіб, які не підлягають державному соціальному страхуванню або мають дохід, нижчий за прожитковий мінімум, встановлений державою. Вищезазначене свідчить, що законодавство визначає широке коло осіб, які мають право на допомоги, як правило, не пов'язуючи його з правовим становищем тих, кого забезпечують [92].

Науковці також поділяють соціальні допомоги на грошові та натуральні, які в свою чергу діляться на:

– комбіновані;

– адресні;

– універсальні (категорійні).

Комбінована соціальна допомога один із варіантів натуральної соціальної допомоги при призначенні якої першочергово враховується приналежність особи до певної категорії на яку безпосередньо спрямовується ця допомога, проте при визначенні розміру допомоги враховується дохід заявника.

Виділяють адресні соціальні допомоги, призначення та виплата яких здійснюється з урахуванням доходів та майнового становища всіх претендентів, та універсальні (категорійні) соціальні допомоги, призначення та виплата яких здійснюється за критерієм приналежності претендента до визначених категорій осіб без врахування їх майнового стану та їх доходів [87].

На думку багатьох дослідників соціальні допомоги можна розрізняти за метою їх надання:

– з метою заміни втраченого заробітку з поважної причини;

– для покриття додаткових витрат (надаються разом з головними джерелами існування);

– з метою надання засобів для існування, якщо таких не має [38].

Незалежно від організаційно – правової форми здійснення державні соціальні допомоги поділяються на:

– грошові виплати;

– натуральна допомога;

– пільги;

– субсидії;

– соціальне обслуговування.

Також державні соціальні допомоги можна згрупувати за суб'єктами надання такої допомоги. До таких суб'єктів відносяться:

– вагітні жінки, сім'ї з дітьми від народження до 3 років, з дітьми під опікою, одинокі матері, сім'ї з дітьми, які мають тяжкі захворювання;

– малозабезпечені сім'ї;

– багатодітні сім'ї;

– діти, батьки яких ухиляються від сплати аліментів;

– особи з інвалідністю;

– особи, які не мають стажу для призначення пенсії за віком;

– громадяни, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи;

– громадяни, постраждалі внаслідок агресії на сході України;

– громадяни, які не мають змоги самостійно сплачувати житлово-комунальні послуги та інші категорії.

Підсумовуючи можна зазначити, що соціальні допомоги є елементом та одночасно інструментом соціального захисту населення та соціальної політики в цілому, який забезпечує матеріальну підтримку населення певних категорій під час соціальних ризиків та створюють підґрунтя соціальної рівності та соціального забезпечення вразливих верств населення. Не існує однозначних трактувань понять соціального захисту та соціальної допомоги, але всі вони зводяться до основної мети – поліпшення якості та рівня життя громадян, які цього потребують із незалежних від них причин.

1.3. Система державної соціальної допомоги: міжнародний досвід

Система державної соціальної допомоги у різних країн має специфічні відмінності. Їх відмінність залежить від рівня розвитку економіки, загального добробуту, культури, національних особливостей, політичної сили, яка є правлячою в даний момент, моделі соціальної політики.

У зарубіжній практиці соціального розвитку стали загальновизнаними 3 моделі соціальної політики:

– ліберальна (англосаксонська);

– континентально-європейська (консервативна);

– скандинавська (соціал-демократична).

Таку класифікацію надав дослідник Р. Еспінг-Андерсен.

В основу поділу на моделі лягли принципи доступності, ступені охоплення населення та перерозподілу доходів в системах соціального захисту.

В чистому вигляді моделі рідко зустрічаються, тому моделі можуть мати змішаний характер.

В країнах Європейського Союзу, згідно звіту Європейської комісії у 1995 році, домінують чотири моделі: південно-європейська, континентальна, скандинавська, англо-саксонська. Відмінності цих моделей наведені на рисунку 1.4

Характерна для Німеччини, Австрії, Голландії та Франції континентальна модель спирається на правове регулювання системи соціальних допомог. Вперше ця модель була розроблена наприкінці 40-х рр. XX ст. Християнсько-демократичною партією Німеччини, і викладена у так званих дюссельдорфських принципах, які включали у себе «природне право на роботу», «соціальне страхування як основу соціальної безпеки» та “соціальне страхування згідно з доведеною нуждою із суспільних фондів поза соціальним страхуванням» [83].

Основною рисою такої моделі є соціальний захист зайнятого населення – соціальні каси створюють на підприємствах і здійснюють виплату соціальних допомог найманим працівникам.

Модель та її параметри	Назва моделі			
	Південно-європейська (середземноморська)	Континентальна (неоконсервативна, система Бісмарка)	Скандинавська (соціал-деморатична)	Англо-саксонська (британська, система Бевериджа)
Країни	Іспанія, Греція, Італія	Австрія, Німеччина, Франція, Голландія	Нідерланди, Швеція, Данія, Фінляндія	Велика Британія, Ірландія, Португалія
Функції держави	Виправдовує соціальне розшарування та майнову нерівність	Виправдовує соціальне розшарування та майнову нерівність, є інструментом регулювання розподілу доходу	Запобігає різкому розподілу рівнів доходів	Стимулює індивідуальну активність громадян (підприємництво)
Роль держави	Рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою та громадськими організаціями та профспілками	Зводиться до видачі допомог	Передбачає високу частку соціальних витрат на створення мережі соціальних послуг	Рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою та приватними структурами
Основний принцип	Орієнтується на підтримку тільки окремих категорій громадян	Пріоритет соціальної підтримки всієї сім'ї, а не окремих громадян	Рівність соціальних прав, умов та пільг	Стимулювання до працевлаштування, залишковий принцип виплат малозабезпеченим
Рівень захищеності громадян	низький	Патерналістські заходи знаходяться у рівновазі з адресними соціальними допомогами	Рівні соціальні умови, права і пільги	Рівні соціальні умови
Фінансування державних соціальних допомог	Приватні витрати в пріоритеті	Державні та приватні рівномірно	Державне в пріоритеті	Переважно приватні
Принцип надання допомог	По місцю роботи	Пакет соціального страхування за місцем роботи	Універсальний	Залишковий
Внесок держави	Мінімальний	Рівномірний, високий	Рівномірний, високий	Мінімальний

Рис.1.4 – Особливості моделей соціального захисту європейських держав (розроблено автором на основі [35])

Але соціальні кошти, які направляються з бюджету на соціальні заходи, держава дуже ретельно контролює. Розмір соціальних допомог напряму

залежить від виробничого стажу працівників, а строки виплат від періоду сплати страхових внесків.

Відмінною рисою Континентально-європейської моделі є "самоврядність» страхових кас, що перебувають у спільному веденні власників підприємств і впливових профспілок, які представляють інтереси найманих робітників. Розмір гарантованих виплат у випадку безробіття залежить від виробничого стажу, а строки – від тривалості сплати страхових внесків, їхньої величини й віку працівника. У багатьох країнах період виплат допомоги з безробіття збільшений для осіб старше 50 років [25].

Скандинавська модель системи соціальної підтримки, яка домінує в країнах північної Європи таких як Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Швейцарія. Соціальна політика тут гарантується і регулюється державою, соціальні пільги та допомоги націлені на «соціальний добробут» і мають зрівнювальний характер. В цій моделі соціальний захист – справа всього суспільства, а не окремого індивіда. Всі люди за нею мають однакову цінність у будь якому віці, чи продуктивності. Соціальна допомога надається на добровільних засадах, в іншому випадку (якщо бракує добровільності) держава використовує примусові методи. Соціальний захист повинен охоплювати всі сфери життя людини і направлений на вирівнювання можливостей громадян і створює передумови для однакового доступу до освіти, медицини, праці.

Головна особливість моделі – універсалізація соціальних допомог. Держава забезпечує право громадян на високоякісні та загальнодоступні соціальні послуги (безкоштовне навчання, медичне обслуговування тощо) Високі стандарти життя громадян поєднуються з прогресивною системою оподаткування (соціальне страхування з відрахуванням внесків роботодавців і працівників.) Наявність сильного і децентралізованого управління дає можливість підтримувати державою активне функціонування різних соціальних недержавних організацій, які гарантовано надають соціальну підтримку. Фінансування соціальної сфери відбувається через страхові внески з державного бюджету. Держава піклується про людей впродовж всього життя.

Найбільшу популярність здобула шведська модель соціального захисту – «егалітарна». Турбота про громадян є національним культом. Держава протягом життя підтримує людину, забезпечуючи їй надійність, безпеку та захист в разі загрози. Шведи не залежать від родичів чи меценатів чи від ринку.

В 1977 році в Швеції відбулась реорганізація соціальної системи і сформульовані задачі соціального захисту, зрозумілі для населення, хоч і достатньо широкі.

Серед них можна виділити 4 основних напрямки:

– гарантії доходу;

– заходи щодо навколишнього середовища

– догляд (включаючи медичний) та захист трудових відносин.

У Швеції модель соціального забезпечення складається з соціального страхування та соціальної суспільної допомоги. Міністерству охорони здоров'я та міністерству соціальних справ підпорядковується Державне страхове управління . Вся система соціального захисту керується єдиним законом «Про загальне страхування». Він передбачає три типи соціальної підтримки:

– система народних пенсій;

– система додаткових пенсій;

– система страхування в разі захворювання та страхування батьків.

За цим законом допомога на всіх дітей у Швеції виплачується з народження до 16 років понад 10 тис. крон і ця допомога не підлягає оподаткуванню. Багатодітні родини, які мають 3 і більше дітей мають щорічну матеріальну допомогу. Існує державна підтримка батьків у разі хвороби дитини. Стоматологічна допомога надається безкоштовно дітям до 20 років не тільки у державних, а й у приватних клініках, згідно діючого законодавства. В лікарнях така категорія громадян Швеції може безкоштовно перебувати до 2 років і отримувати ліки за державний кошт. Також передбачена державна допомога для освіти дітей та молоді.

На відміну від ліберальної моделі, де кожен самостійно піклується про свій достаток, скандинавська модель є солідарною. Справа соціального захисту є справою всього суспільства, а не окремого громадянина.

Система державних соціальних допомог у США є досить різноманітною. Головною відзнакою її є децентралізація. Єдиної системи соціального захисту в США немає. Це насамперед пов'язано з державним устроєм цієї країни. Соціальні програми як і законодавство регламентуються федеральними органами або законами штату, або в поєднанні. Певні допомоги надаються органами місцевої влади.

Система соціального захисту чітко ділиться на соціальне страхування та соціальні допомоги. Ці два напрями різняться джерелами надходження коштів. Державні соціальні допомоги фінансуються виключно державним бюджетом (місцевого, федерального, бюджетів штатів)

Важливий крок у реформуванні системи державних допомог Сполучених Штатів Америки, який був би корисний і для України, базувалося на науковому визначенні «межі бідності». Визначалась мінімальна вартість споживчого кошику і розмір прожиткового мінімуму для родини вираховувався шляхом потроєння мінімально достатнього харчування для родини.

Головними державними програмами допомог в США є програма забезпечення гарантованого доходу, програма житлових субсидій, програма допомоги сім'ям з дітьми , продовольча програма, програма медичної допомоги Medicaid.

Програма допомоги сім'ям з дітьми передбачає надання матеріальної допомоги на рівні штату багатодітним родинам з низькими доходами, вдовам з дітьми, одиноким матерям, розлученим жінкам, які виховують дітей.

Продовольча програма передбачає допомогу бідним родинам на дитину до 1 року, безкоштовні сніданки у школі. Керується дана допомога Міністерством сільського господарства.

Субсидії на оплату житлово-комунальні послуг надаються Міністерством житлового будівництва та розвитку міст.

Програма Медикейд (Medicaid) передбачає надання медичних послуг діткам з бідних сімей за рахунок федерального бюджету або бюджетів штатів. Ця програма, а також програма гарантованого доходу надаються Міністерством охорони здоров'я і соціальних служб.

Організація соціального захисту здійснюється в співпраці державними органами, бізнесом та приватними неприбутковими підприємствами.

Структура органів державної соціальної політики в США (як і в Україні) не є досконалою на відміну від скандинавських країн. Але головним досягненням є те, що соціальні програми складаються на основі досліджень наукових центрів – університетів, асоціацій, благодійних фондів тощо. На цих дослідженнях базується Управління з соціального забезпечення США.

Отже, в ліберальній моделі соціального захисту (Австралія, США, Канада, Японія) втручання держави є мінімальним, соціальна підтримка громадян здійснюється за рахунок розвинених систем страхування і профспілок. Соціальна допомога надається тільки найбільш вразливим групам населення, всі інші повинні забезпечувати себе самостійно. Для цієї моделі характерна адресність державних соціальних допомог найбіднішим – допомоги надаються лише за наявності перевірених обставин. Посилення страхового принципу фінансування соціальних послуг. Тільки мінімальні гарантії, встановлені державою фінансуються за рахунок державного бюджету. Для ефективного функціонування даної моделі створюються максимально комфортні умови для підприємців.

Отже суттю такої моделі є надання повної самостійності громадянам у вирішенні проблем свого добробуту, втручання держави є мінімальним.

Все ж така модель є не досить ефективною в умовах кризи, вимушеному скорочені виробництва, так як це призводить до неминучого скорочення соціальних виплат і призводить до скрутного становища вразливі категорії населення, передусім жінок, молодих людей, осіб похилого віку.

Найближчою до нас Європейською державою є Польща. Внаслідок адміністративно-територіальної реформи, Польща зруйнувала централізовану

систему соціального захисту. Внаслідок децентралізації у Польщі утворилися нові адміністративно-територіальні одиниці - гміни, повіти та воєводства. Система цих органів управління характеризується відсутністю між ними підпорядкування. Гміни займаються питаннями утримання закладів освіти та культури. Повіти – утриманням лікарень, інтернатів, розвитком доріг тощо (те що є спільним для всього повіту) Воєводства, які представляють Раду Міністрів на місцях займаються питаннями нагляду за створеними інституціями соціального захисту, проводять контроль, регламентацію та координацію.

Система пільг в Польщі відрізняється від української, так як там діє система адресної грошової допомоги (пільговими категоріями є тільки пенсіонери та студенти, що мають пільговий проїзд). Визначенням права на допомогу, призначенням та виплатою цієї державної соціальної допомоги займаються виключно державні органи.

В Польщі розвинута система недержавних соціальних центрів, які тісно співпрацюють з державою, підтримуючи соціально незахищених громадян. Кожна з таких організацій опікуються конкретною категорією осіб, яким надає соціальну, психологічну, матеріальну та юридичну допомогу.

Законодавчим актом, що регулює діяльність неурядових організацій в Польщі є Закон про діяльність громадської користі та волонтерство прийнятий 24 квітня 2003 року. Відповідно до даного закону діяльністю громадської користі визнається суспільно корисна діяльність, що ведеться громадськими організаціями у сфері громадських завдань, а саме у сфері соціальної допомоги, благодійної діяльності, діяльності на благо неповносправних осіб, науки, освіти і виховання, допомоги жертвам катастроф, стихійних лих, збройних конфліктів і воєн у країні та закордоном, та ін. Також в ньому зазначено, що органи громадської адміністрації проводять діяльність у сфері громадських завдань у співпраці з громадськими організаціями, та суб’єктами, які ведуть діяльність громадської користі відповідно до території та завдань, що належать до компетенції органів громадської адміністрації. Дана співпраця здійснюється на

принципах: взаємодопомоги, суверенності сторін, партнерства, ефективності, чесної конкуренції і відкритості.

Тісна співпраця органів громадської адміністрації та неурядових організацій має важливе значення. Співпраця може проявлятися в дорученні громадським організаціям реалізації громадських завдань, взаємному інформуванні про плановані напрямки діяльності і співпраці з метою узгодження цих напрямків, консультування з громадськими організаціями відповідно до сфери їхньої діяльності, проектів нормативних актів у сферах, що стосуються статутної діяльності цих організацій, а також у створенні спільних комісій консультативного і інформативного характеру.

Співпраця настільки тісна, що органи громадської адміністрації замовляють громадським організаціям виконання певних громадських завдань в тій чи іншій сфері з повною чи частковою фінансовою підтримкою. Що стосується питання фінансування діяльності громадських організацій, створених ними центрів чи світлиць великим плюсом є те, що кожен платник податку в Польщі кожного місяця може направляти 1% від суми свого податку на рахунок громадської організації. Такий досвід не погано було б запровадити в Україні [85].

Завдання з надання соціальної допомоги та призначення пільг належить до компетенції органів державного управління і місцевого самоврядування, до центральних органів влади та органів місцевої влади. Цей поділ обов’язків базується на принципі субсидіарності. Він є основою для визначення суспільних завдань та їх розподілу між різними гілками влади і встановлення механізмів для виконання цих завдань.

Саме найменші спільноти повинні реагувати на вирішення проблем на місцевому рівні, вони є власне, тою категорією людей, які можуть швидко реагувати у нещасних випадках і неадекватних ситуаціях. Водночас, передача цих повноважень місцевому самоврядуванню сприяла виконанню соціальних завдань органами державного управління, але вже за посередництвом місцевої адміністрації. Відповідно до принципу субсидіарності, гміна, як найменша і

найближча до людей спільнота, вирішує найбільшу кількість завдань, що стосуються соціального захисту. Завдання місцевої влади є за своєю суттю дуже різноманітні, до них належить: забезпечення людей життєво необхідними засобами (одягом, харчуванням, та організація похорону), надання пільг, виконання завдань, пов'язаних з соціальною політикою на місцевому рівні, підтримання соціально-технічної інфраструктури, організація і надання послуг по догляду, виплата коштів, призначених на соціальне забезпечення, захист дітей та сім'ї, планування та звітність. Якщо виникають проблеми, які не можуть вирішити гміни (це не входить до їх компетенції), тоді ці питання вирішуються на рівні повітів, тобто на районному рівні. На цьому рівні можна одержати більш спеціалізовану допомогу, в порівнянні з гмінами.

Повіти організовують системні заходи по догляду за дитиною, надають допомогу сім'ям і людям з обмеженими можливостями, організовують інтеграційні заходи, спрямовані, головним чином, до людей, які мають життєві труднощі, в тому числі до молоді, які виходять з різних соціальних закладів та до біженців. Завдання районної влади полягає також у підготовці кадрів з соціального захисту шляхом організації курсів з підвищення кваліфікації і надання методичних консультацій. [3]

Щодо державних соціальних допомог у 2021 році в Польщі , можна виділити наступні:

1. Программа 500+. Якщо громадянин офіційно працює на території держави, а його дитина навчається в польському навчальному закладі, то він має право на щомісячну допомогу у розмірі 500 злотих (3800 грн) Переоформлюється Програма раз у рік.

2. №FZ (№arodowy Fu№dusz Zdrowia). Це державна програма медичного страхування. Кожна людина, яка працює в Польщі щомісяця відраховує зі своєї заробітної плати певну суму. Це страхування покриває лікування у випадку хвороби людини чи її неповнолітніх дітей, які також проживають у Польщі. Тож, якщо дитина живе у Польщі, її можна додати до програми страхування, подавши відповідну заяву роботодавцю.

3. Програма 300+ (Wyprawka szkol№a). Українці, які мають карту побиту (посвідку на постійне проживання) можуть раз в рік отримати 300 злотих (2 300 гривень) для купівлі необхідного шкільного приладдя для своїх дітей.

4. Туристичний бонус (Bo№ turystycz№y). Це нова програма, яку ввели у 2020 році через пандемію. Кожна сім'я, яка має дітей, може оформити туристичний бонус у розмірі 500 злотих (3 800 гривень) на 1 дитину та використати його на відпочинок з дітьми виключно на території Польщі. Програма діятиме до 2022 року.

5. Податкова пільга (Ulga podatkowa). Податкову пільгу можуть отримати працевлаштовані батьки неповнолітніх дітей або студентів до 25 років, які не працюють. Зверніть увагу, що підприємці, для яких діє фіксована ставка податку 19% не можуть розраховувати на цю пільгу.

Розмір пільги залежить від величини сплачених податків, а також кількості дітей.

– Одна або дві дитини – 1 112 злотих на дитину (8 500 гривень);

– Третя дитина – 2 тисяч злотих (15 200 гривень);

– Четверта дитина – 2 700 злотих (20 600 гривень).

Тобто це та сума грошей, яку особі повернуть зі сплачених нею податків.

6. Нульовий податок. Молодь у Польщі до 26 років може не сплачувати податку для фізичних осіб (PIT). Таких у Польщі близько 2 мільйони. Проте це стосується лише тих, чий річний дохід не перевищує 85,5 тисяч злотих (понад 650 тисяч гривень). Податок для таких осіб мав становити 18% [84].

7. Одноразова виплата ("becikowe") - це одноразова фінансова допомога в розмірі 1000 PL№, що виплачується батькам, у яких дохід нетто на одну особу в домашньому господарстві не перевищує одна тисяча дев'ятсот двадцять дві PL№. Умовою отримання цієї виплати є постановка на облік в медичній установі з 10 тижня вагітності. Заява про отримання виплати слід подавати у відповідному Управлінні гміни або в Міському центрі соціальної допомоги, на території яких проживає дана сім'я, протягом року з дня народження дитини. При подачі заяви має бути поданий медичні документи, що підтверджують, що

з 10 тижня вагітності мати дитини перебувала під наглядом акушера-гінеколога або акушерки.

8. Допомога в разі материнства (zasiłek macierzyński) виплачується особам, які в період страхування на випадок хвороби народили дитину або взяли на виховання дитини у віці до 7 років. Період виплати залежить від кількості дітей, народжених під час одних пологів, і триває від 20 тижнів (за умови народження однієї дитини) до 37 тижнів (за умови народження п'ятьох і більше дітей під час одних пологів).

9. Допомога по догляду (zasiłek opiekuńczy) виплачується протягом 60 днів в році в зв'язку з доглядом за здоровою дитиною до 8 років або за хворою дитиною до 14 років. У разі догляду за іншим хворим членом сім'ї - максимально протягом 14 днів в році [80].

Однією з високорозвинених, але досить віддалених країн від України є Китай. Вони мають кардинально відмінний від нашого менталітет та культуру, проте проаналізувавши економічне та соціальне становлення , можна виділити ряд творчих рішень, які призвели до зростання добробуту громадян.

Для досягнення балансу економічного та соціального в Китаї використовувалися позитивні напрацювання як соціалістичної так і ринкової економіки. Стратегія полягала у розвитку продуктивних сил на користь населення. Основний акцент в реформах Китаю ставився на розвиток сільського господарства, легкої промисловості, сфери обслуговування. За рахунок цього створювалася значна кількість робочих місць. Акцент також ставився на якості робочої сили: професійній підготовці кадрів, підвищенню якості освіти, вдосконаленню системи оплати праці, управлінню виробництвом на основі зарубіжного досвіду. Політика реформ була досить творчою і швидко призвела до істотного підвищення рівня життя населення і високому авторитету країни на міжнародній арені.

Прогресу сприяла так звана «стратегія трьох кроків». На першому етапі було поставлено завдання підвищити внутрішній валовий продукт вдвічі, на другому етапі була поставлена задача знову подвоїти ВВП і перетворити бідне

населення Китаю на населення з середнім достатком. Найважливішим став третій етап – чотирикратне збільшення ВВП (4 тисячі доларів США на 1 жителя). Але економісти зрозуміли, що для досягнення мети третього етапу потрібно дещо стримати зростання населення – це заклало фундамент для масової політики соціального захисту. Важливими важелями стали жорсткий державний контроль(як охорона державного майна і свавілля місцевої влади в сфері податків та інвестицій) та впровадження ринкового регулювання (ставок податків, відсотків по кредитах та ін.)

Отже, виходчи з аналізу міжнародного досвіду можемо констатувати:

1) розвиток системи соціальних допомог та кмпенсацій і взагалі соціальний захист відбувається в залежності від політичного устрою та політичного режиму;

2) в чистому вигляді «ідеальні моделі» не зустрічаються, оскільки національні особливості кожної країни вносять свої поправки. Можна зустріти зразу кілька моделей, але переважати буде якась одна;

3) стратегія розвитку соціальної сфери залежить від рівня економіки та спроможності країни втілювати в життя соціальні програми для підтримки гідного життя;

4) сліпе копіювання моделі соціальної держави без урахування традицій, менталітету, культури та політичної спадщини держави призведе до руйнівних наслідків для системи соціального захисту та банкрутства держави;

5) стратегія соціальної політики не повинна перебувати під впливом популістських рішень влади в залежності від виборчого процесу. Вона повинна враховувати розвиток промисловості, економіки держави і передбачати збільшення видатків на соціальну сферу.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ (НА ПРИКЛАДІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ У М. ПОЛТАВІ РАДИ)

2.1. Аналіз законодавства України у сфері надання державних соціальних допомог

Здійснення соціального захисту закріплене законодавчими актами. В Україні не існує єдиного зведеного законодавчого акту, який містив би всі існуючі нормативно-правові акти щодо соціального захисту та систематизував і закріплював державні соціальні допомоги. Законопроект щодо такого комплексного системного врегулювання розроблявся, але, на жаль, так і не був прийнятий до розгляду. Законодавець вибрав шлях прийняття окремих законів для окремих видів допомог.

У системі державних соціальних допомог нормативно правові акти поділяються на три групи:

1. Загальний комплекс нормативних актів, що визначають пріоритети розвитку людського капіталу та граничні економічні умови для здійснення заходів соціального захисту. Це такі законодавчі акти як Конституція України [27], Закон України «Про державний бюджет України» [45], Закон України «Про прожитковий мінімум» [70], Постанова Кабінету Міністрів «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги» [13].

2. Нормативні акти про часткову або постійну компенсацію втрат доходів через недостатню конкурентоспроможність громадян (Закон України «Про державну допомогу сім’ям з дітьми» [47], Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям» [49])

3. Нормативні акти, які компенсують особливі умови відтворення людських ресурсів (Постанова КМУ «Про спрощення порядку надання

населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» [74], Закон України «Про психіатричну допомогу» [71] тощо)

У відповідності до Конституції України, а саме у ст.46, зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом [27].

Крім Конституції України при здійсненні соціального захисту державні службовці та працівники органів місцевого самоврядування користуються такими нормативно-правовими актами як закони, в яких зазначаються основні джерела фінансування і цілі.

Одним із таких законів є Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» № 2017-III від 5 жовтня 2000 року (із змінами та доповненнями) [46].

Цей Закон визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій.

Він також дає визначення таким поняттям як прожитковий мінімум (базовий соціальний стандарт), соціальні норми і нормативи та ін. На основі прожиткового мінімуму визначаються розміри державних допомог, доходи населення та ін. соціальні гарантії та стандарти.

Державні соціальні гарантії та нормативи є базовими для розрахунків видатків на соціальне забезпечення а також для розробки місцевих та загальнодержавних програм соціального захисту та розвитку.

Ще одним базовим документом щодо забезпечення виконання соціального забезпечення можна зазначити Постанову Кабінету Міністрів України №256 від 4 березня 2001 року (зі змінами). Ця постанова регулює

порядок фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету.

Соціальне забезпечення, а саме надання соціальних допомог та компенсацій відбувається на основі численних нормативно правових документів. Основні види державних соціальних допомог та компенсацій і нормативно-правові акти, що їх регулюють у 2021 році ми відобразили у додатку (Додаток Б).

У статті 51 Конституції України зазначається, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування утримує держава. У підтримку державних гарантій був прийнятий Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [47], який забезпечує встановлений мінімум доходів та підтримує сім'ї з дітьми надаючи грошову державну допомогу з урахуванням доходів та складу сім'ї, віку дітей, підтримуючи пріоритет таких сімей в загальній системі соціального захисту. Призначення допомог за цим законом регулюється постановою Кабінету Міністрів від 27.12.2001 №1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» [57].

Статтею 7 цього закону передбачено призначення допомоги у зв'язку із вагітністю та пологами. На допомогу мають право вагітні жінки, які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Підставою для призначення допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами є видана лікувально-профілактичним закладом довідка встановленого зразка.

Наступним видом державної соціальної допомоги передбаченим вищевказаним законом є допомога при народженні дитини, яка надається одному з батьків дитини, опікуну, які постійно проживають разом з дитиною. Призначається, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше, ніж через дванадцять календарних місяців з дня народження дитини.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування надається згідно статті 16 закону. Дана допомога призначається опікунам чи піклувальникам на дітей, які з різних причин залишилися без батьківського піклування та мають статус дитини-сироти, над якими встановлено опіку чи піклування. Якщо дитина перебуває на повному державному утриманні така допомога не призначається.

Допомога на дітей одиноким матерям (стаття 18 Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми») призначається одиноким матерям (які не перебувають у шлюбі) на дітей у свідоцтві про народження яких запис про батька відсутній або внесений за вказівкою матері. Статус «одинока мати» надають органи державної реєстрації актів цивільного стану.

Право на допомогу на дітей одиноким матерям (батькам) має також мати (батько) дітей у разі смерті одного з батьків, яка (який) не одержує на них пенсію в разі втрати годувальника, соціальну пенсію або державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника. Призначається допомога на кожну дитину.

Мати або батько у разі смерті одного з батьків дитини, що не отримує на дитину пенсію у зв'язку із втратою годувальника, соціальну пенсію або державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника, подають копію свідоцтва про смерть одного з подружжя та довідку про те, що не отримують на дитину зазначені пенсію та державну соціальну допомогу.

Згідно постанови 697 від 07.07.2021 року [42], якщо діти, які навчаються у закладах загальної середньої освіти та входять до складу сім'ї, відсутні на навчальних заняттях з невідомих або без поважних причин протягом десяти навчальних днів підряд допомога одиноким матерям припиняється з місяця, що настає за місяцем, у якому надійшла відповідна інформація від служби у справах дітей. Ця норма дозволяє додатково захистити дітей від батьківської недбалості.

Серед нормативних документів, які внесли зміни до порядку надання допомоги є Постанова КМУ від 22.07.2020 №632 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги» [13].

Статтею 12 Закону регулюється призначення допомоги при усиновленні дитини, яка надається усиновлювачу, який є громадянином України, постійно проживає на її території та усиновив дитину з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування або дитину, батьки якої дали згоду на її усиновлення (якщо усиновлювачами є подружжя - одному з них на їх розсуд).

Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною передбачається статтею 18 Закону і призначається одному з батьків, усиновлювачів, прийомних батьків, батьків-вихователів, опікуну, піклувальнику, який постійно проживає та здійснює догляд за дитиною, хворою на один або декілька видів таких захворювань, станів, як тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежні), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, якій не встановлена інвалідність.

30 січня 2019 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 68 «Деякі питання надання послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня» [16], яка надає можливість сім’ям, у яких народилася дитина поєднувати роботу і виховання дитини. Відшкодування вартості послуги «муніципальна няня» є щомісячною адресною компенсаційною виплатою одному з батьків (усиновлювачів), опікуну дитини до трьох років. Муніципальна няня –будь-яка фізична особа–підприємець (КВЕД 97.00, КВЕД 88.91) юридична особа, яка надає послугу з догляду за дітьми (КВЕД 78.20, КВЕД 85.10), крім державних і комунальних закладів дошкільної освіти, та з якою укладено договір про здійснення догляду за дитиною до трьох років.

Обов'язковою умовою призначення даної допомоги є зайнятість обох батьків дитини, про що додаються відповідні підтверджуючі документи.

20 червня 2018 року урядом прийнято постанову №512 «Деякі питання реалізації пілотного проекту із надання при народженні дитини одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» п.1 [22], а у листопаді 2020 року постанову №1180 «Порядок надання при народженні дитини одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» [39], яка надає додаткову допомогу батькам новонародженої дитини «пакунок малюка». Згідно з постановою, право на отримання «пакунка малюка» мають громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, а також особи, яких визнано в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, що народили живонароджену дитину. «Пакунок малюка» надається на кожну новонароджену дитину.

Видача «пакунка малюка» здійснюється у будь-якому державному чи приватному медичному закладі: пологовому будинку, пренатальному центрі у перші години після пологів. Якщо ж на момент виписки новонародженої дитини в лікарні закінчилися «пакунки малюка», то заклад має надати довідку про те, що бебі-бокс ним не видавався. А батькам (чи іншим отримувачам допомоги) потрібно звернутися із письмовою заявою до органу соціального захисту населення за місцем свого проживання. Комплектування пакунка здійснюється відповідно до переліку товарів, визначеного Міністерством соціальної політики.

Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [49] передбачає щомісячну допомогу, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Її призначення регулюється постановою КМУ від 24.02.2003 №250 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» [58].

Статтею 3 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» встановлено, що право на державну соціальну допомогу мають малозабезпечені сім'ї, які постійно проживають на території України і з незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менше від прожиткового мінімуму для сім'ї. Це говорить про універсальний характер соціальної допомоги як елемента системи соціального захисту населення. Середньомісячний сукупний дохід визначається Порядком обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї (домогосподарства) для всіх видів державної соціальної допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 632 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги» [14].

За ініціативою Президента України з метою підтримки багатодітних малозабезпечених сімей Урядом запроваджена у 2021 році виплата одноразової грошової допомоги на дітей зі складу багатодітних малозабезпечених сімей (постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 803). Допомога передбачена сім'ям для підготовки до навчального року у сумі 2000 гривень на кожну дитину, яка станом на 1 серпня 2021 року має вік 6 – 18 років (включно).

Статтею 13 Закону України «Про охорону дитинства» та Постановою КМУ від 13.03.2019 №250 «Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям» здійснюється підтримка сімей у разі народження третьої дитини або двох і більше дітей, внаслідок чого сім'я набула статусу багатодітної [17].

Частиною 8 статті 181 Сімейного Кодексу та Постановою КМУ від 22.02.2006 №189 «Про затвердження Порядку призначення і виплати, тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме» передбачено призначення державної соціальної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів [60, 81]

Допомога призначається на дітей віком до 18 років, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання (перебування) їх невідоме, мають право на тимчасову державну допомогу.

Особи з інвалідністю також захищені численними законодавчими актами.

Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» регулює надання таких видів державних допомог [50]:

– ДСД малозабезпеченим особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю;

– ДСД особам з інвалідністю I групи, якщо вони не одержують пенсію;

– ДСД дітям померлого годувальника, який на день смерті не мав страхового стажу, необхідного для призначення пенсії для особи з інвалідністю III групи.

За даним законом в Управлінні соціального захисту населення можна також оформити допомогу на догляд:

1) одиноким малозабезпеченим особам, які за висновком ЛКК потребують постійного стороннього догляду і одержують пенсію за віком або за вислугу років чи по інвалідності (крім осіб з інвалідністю I групи);

2) малозабезпеченим особам з інвалідністю I групи, які одержують пенсію за віком або за вислугу років чи по інвалідності;

3) одиноким особам, які досягли 80-річного віку та за висновком ЛКК потребують постійного стороннього догляду і одержують пенсію відповідно до Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" або Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб".

Постанова КМУ від 02.04.2005 №261 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на

догляд» [59] визначає порядок надання допомог передбачених вищевказаним законом.

Закон України «Про соціальні послуги» передбачає надання компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі [73]. Призначається фізичній особі, яка надає соціальні послуги з догляду без провадження підприємницької діяльності на непрофесійній основі, без проходження навчання та дотримання державних стандартів соціальних послуг особам із числа членів своєї сім'ї, які спільно з нею проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки та є:

– особами з інвалідністю I групи;

– дітьми з інвалідністю;

– громадянами похилого віку з когнітивними порушеннями;

– невиліковно хворими, які через порушення функцій організму не можуть самостійно пересуватися та самообслуговуватися;

– дітьми, яким не встановлено інвалідність, але які є хворими на тяжкі захворювання.

Порядок призначення затверджений Постановою КМУ від 23.09.2020 №859 «Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі» [21].

Законом України «Про психіатричну допомогу» [71] передбачено виплату грошової допомоги малозабезпеченій особі, що проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду - на догляд за ним.

Постанова КМУ від 02.08.2000 №1192 «Про надання щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею» [66] визначає умови надання цієї допомоги.

Прийнятий у 1991 році Верховною Радою Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та Постанова КМУ від 12.04.2017 №256 «Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення» [12] надають державну підтримку сім'ям у разі тривалої хвороби, смерті близьких родичів (одного з подружжя, батьків, дітей), стихійного лиха та інших особливих обставин особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю та непрацюючим малозабезпеченим особам, які отримують пенсію або державну соціальну допомогу відповідно до Законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» і «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» Допомога є одноразовою.

Закон України «Про державну соціальна допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [48] та Постанова КМУ від 03.02.2021 №79 «Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [59] гарантують особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю до 18 років матеріальне забезпечення за рахунок державних коштів та їх соціальну захищеність, регулюючи надання соціальної допомоги. Особам з інвалідністю з дитинства 1 групи у зв'язку з обмеженою здатністю до праці та можливості працевлаштування передбачено Законом надбавку на догляд за ними. Така ж надбавка закріплена і на догляд за дітьми з інвалідністю до 18 років, так як один з батьків не може працювати і одночасно здійснювати повноцінний догляд за особливою дитиною.

Особи, які не мають стажу для призначення пенсії за віком підтримуються державою на сьогоднішній момент двома нормативно-правовими актами:

1. Постанова КМУ від 27.12.2017 №1098 «Про затвердження Порядку призначення тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату» [61], за якою призначається тимчасова державна допомога

непрацюючій особі, що досягла пенсійного віку, але не отримує пенсійну виплату через відсутність страхового стажу до досягнення такою особою віку, з якого вона набуває право на пенсійну виплату.

За призначенням цієї допомоги вперше звернутися вже неможливо, так як право на звернення за даною постановою мали громадяни включно по 31.12.2020 року. Всі хто звернувся до цієї дати отримуватиме тимчасову допомогу до досягнення такою особою віку, з якого вона набуває право на пенсійну виплату.

2. Постанова КМУ від 07.07.2021 №697 [43], яка внесла зміни до Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 250. Згідно неї якщо на дату звернення за призначенням державної соціальної допомоги у складі малозабезпеченої сім'ї є особа, яка втратила працездатність, в тому числі особа, яка досягла віку, визначеного частиною першою статті 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", але не набула права на пенсійну виплату у зв'язку з відсутністю страхового стажу, державна соціальна допомога призначається незалежно від сплати/несплати нею (за неї) єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування сумарно протягом трьох місяців періоду, за який враховуються доходи. Тобто, громадяни які не набули права на пенсію в зв'язку із недостатнім стажем мають право звернутися за державною соціальною допомогою малозабезпеченим сім'ям без врахування сплати чи несплати за неї єдиного соціального внеску в Пенсійний Фонд України.

Громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи також не залишаються поза увагою держави. Урядом України прийняті численні нормативні документи в підтримку цієї категорії населення.

Основним є Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [75] прийнятий ще у 1991 року. В ньому передбачені умови при яких людина набуває статусу особи,

постраждалої від Чорнобильської катастрофи, категорії таких осіб та всі можливі варіанти соціального захисту чорнобильців.

Також на протязі років Незалежності уряд прийняв кілька постанов які регулюють різні соціальні допомоги цим громадянам.

Перелічимо основні з них:

1. Постанова КМУ від 20.09.2005 №936 «Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [54].

2. Постанова КМУ від 26.10.2016 №760 «Про затвердження Порядку виплати одноразової компенсації за шкоду, заподіяну внаслідок Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій, ядерних випробувань, військових навчань із застосуванням ядерної зброї, та щорічної допомоги на оздоровлення деяким категоріям громадян» [56].

3. Постанова КМУ від 14.05.2015 №285 «Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [63].

4. Постанова КМУ від 12.07.2005 №562 «Про щорічну допомогу на оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [78].

5. Постанова КМУ від 21.05.1992 №258 «Про норми харчування та часткову компенсацію вартості продуктів для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [67].

6. Постанова КМУ від 23.11.2016 №854 «Деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [23].

7. Постанова КМУ від 08.11.2017 №838 Про розмір середньої вартості путівки для виплати грошової компенсації замість путівки громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [72].

8. Постанова КМУ від 06.06.2018 №446 Про внесення змін до Порядку надання щорічної грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам та закладам відпочинку, здійснення доплат за рахунок власних коштів, виплати грошової компенсації громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [44]

9. Постанова КМУ від 08.02.1997 №155 «Про порядок та розміри компенсаційних виплат дітям, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи" [69].

Події в Україні 2014 року внесли свої корективи в українське законодавство. У результаті військового нападу агресора на сході України велика кількість українських громадян вимушені були покинути свої домівки і шукати притулку в сусідніх регіонах. Виникла необхідність у підтримці громадян, які залишилися без домівок та засобів до існування. В жовтні 2014 року Верховною Радою України було затверджено Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [51] та урядом України була прийнята Постанова №505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» [65]. Грошова допомога внутрішньо переміщеним особам призначається на сім'ю та виплачується одному з її членів за умови надання письмової згоди у довільній формі про виплату йому грошової допомоги від інших членів сім'ї. Допомога надається для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Постраждалі і внутрішньо переміщені особі, які перебувають у складних життєвих обставинах, що спричинені соціальним становищем, внаслідок яких особа частково або повністю не має здатності (не набула здатності або втратила її) чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя і брати участь у суспільному житті, мають право на отримання одноразової грошової допомоги (Постанова КМУ від 01.10.2014 №535 «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для

надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам» [55].

Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 №848 «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» [74] підтримує громадян, які внаслідок певних причин не можуть самостійно сплачувати за житлово-комунальні послуги держава підтримує у вигляді двох видів соціальних допомог – це житлова субсидія та пільги на житлово-комунальні послуги. Користуватися одночасно і субсидією і пільгами законодавством забороняється.

Житлова субсидія є безповоротною адресною державною соціальною допомогою мешканцям домогосподарств, що проживають в житлових приміщеннях (будинках) і не можуть самотужки платити за житлово-комунальні послуги, оплачувати витрати на управління багатоквартирним будинком. Право на отримання житлової субсидії мають громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, що проживають у житлових приміщеннях (будинках).

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 373 затверджено порядок надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі. Пільги на оплату ЖКП надаються за українським законодавством певним категоріям громадян (інваліди війни, ветерани, учасники бойових дій тощо) У кожному випадку плата за комунальні послуги знижується від 25% до 100% залежно від категорії особи.

В Україні існує дві моделі виплати пільг:

– безготівкова – кошти перераховується з рахунку Міністерства соціальної політики в АТ «Ощадбанк» (на особовий рахунок отримувача пільги) і банк розраховується з постачальниками послуг (в установленому порядку) на підставі їх даних про нараховані платежі;

– готівкова, коли сума нарахованої пільги щомісяця перераховується безпосередньо на особовий рахунок позичальника в одному з уповноважених банків або виплачується йому поштою.

Підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні існує широке різноманіття допомог та компенсацій, які підтримують населення і захищають від різноманітних соціальних ризиків. Але не дивлячись на таке різноманіття законодавчих актів економічний розвиток та рівень платоспроможності населення України, їх добробут залишається на досить низькому рівні. Це означає, що незважаючи на те, що соціальна політика досить стрімко розвивається, але цей розвиток більше стосується цифровізації, технічної складової, і досить мало спрямовується на зростання рівня життя людей, які цього потребують. Прагнучі надати допомогу широкому колу населення влада далеко виходить за межі своїх можливостей держави, а виплати як за страховими полісами так і у формі соціальних допомог не сприяють покращенню соціальної ситуації в Україні.

2.2. Інституційне забезпечення системи державної соціальної допомоги

Соціальний захист – один з пріоритетних напрямів діяльності державних органів влади. Система соціального захисту в Україні є багаторівневою. Кожна інституція наділена різним об’ємом повноважень та функцій.

Дослідження вчених, таких як В. Цвєтков та Г. Щокін, зосереджені на твердженні, що управлінська діяльність в сфері соціального захисту це соціальне управління. Але дослідження, які б аналізували соціальний захист як елемент державного управління, і як підсистему соціального управління на жаль відсутні.

В роботах сучасних авторів (В.Авер’янов, М.Сєлівон, та інших) основна увага приділяється аналізу конституційно-правових аспектів діяльності інституцій соціального захисту, співвідношенню функцій держави та органів

місцевого самоврядування. Питання того як реалізується політика держави цими органами у сфері соціального захисту не аналізувалися.

Тобто на сьогодні існує потреба у вивченні управління у сфері соціальних допомог.

Систему державних соціальних допомог забезпечують органи загальної і спеціальної компетенції. До органів державного управління, які законодавчими актами забезпечують реалізацію та формування соціальної політики і виконують функцію управління належать:

– Президент України;

– Верховна Рада України;

– Кабінет Міністрів України;

– Міністерство соціальної політики України;

– Департамент соціального захисту населення облдержадміністрацій;

– Департаменти/управління соціального захисту населення райдержадміністрацій, міських (міст обласного значення) рад;

– Центри по наданню адміністративних послуг (далі ЦНАП);

– Відділи соціального захисту населення та ЦНАП в ОТГ;

– Територіальні центри надання соціальних послуг (Рис 2.1).

Рис.2.1 – Інституційне забезпечення системи державних соціальних допомог (розроблено автором)

Головним суб'єктом соціального захисту є держава. Роль держави в системі соціальних допомог полягає в розробці нормативно-правової бази відповідно до міжнародного законодавства, створенні інституцій відповідно до законодавства, забезпечення фінансової частини соціального захисту населення.

Держава як суб'єкт управління, згідно статті 6 Конституції України, представлена трьома гілками влади:

– законодавчою;

– виконавчою;

– судовою.

Традиційно до ключових органів управління державними справами в соціальній сфері належать вищі органи держави: глава держави, уряд і парламент.

Основним законотворчим органом у сфері соціального захисту є Верховна Рада України. Головними функціями парламенту в межах Конституції є:

1) законодавча;
2) парламентського контролю;
3) бюджетна;
4) установча.

У сфері соціального захисту ці функції проявляються наступним чином:

1. Законодавча – прийняття відповідних законів щодо державних соціальних допомог, в яких визначають повноваження, методи і форми діяльності інституцій виконавчої влади та місцевого самоврядування. Це визначає роль цих органів в управлінській діяльності соціальної сфери.

2. Парламентський контроль в сфері соціального захисту відбувається у вигляді парламентських слухань, на яких Верховна Рада контролює дотримання норм Конституції України та реалізації законів України. Це відбувається через спеціальні органи та посадових осіб.

3. Бюджетна функція полягає у визначенні напрямків фінансування соціального захисту з державного бюджету шляхом щорічного ухвалення Державного бюджету України.

4. Установча функція виражається в діяльності комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. Верховною Радою встановлюються мінімальні рівні соціальних гарантій та основних соціальних нормативів, орієнтуючись на економічний стан країни в даний момент. В разі зміни економічної ситуації нормативні документи переглядаються і встановлюється конкретний рівень соціальних допомог.

Важливою в сфері соціального захисту є роль Президента України як гаранта додержання соціальних прав громадян, який забезпечує виконання органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування норм чинного законодавства в сфері соціального захисту. Зокрема серед його

повноважень в реалізації соціальної політики є видання указів. Президентом висуваються соціальні ініціативи.

Серед функцій, важливих для соціального захисту, які виконуються Президентом є:

– контролююча;

– установча;

– кадрова функції.

Президент за поданням призначеного ним Прем'єр-Міністра України призначає Міністра соціальної політики, а також робить ключові призначення на посади в центральних органах соціального захисту населення а також голів місцевих адміністрацій. Він же і припиняє повноваження цих посадовців. Цим самим Президент забезпечує реалізацію державної соціальної політики.

Організацією розробки цільових загальнодержавних соціальних програм займається Кабінет Міністрів України – орган загальної компетенції. Уряд забезпечує виконання Конституції України та законів України в сфері соціального захисту населення. Уряд створює відповідні механізми реалізації загальнодержавних соціальних програм. Цей орган займається розвитком та функціонуванням закладів соціального захисту. Також на них покладена функція укладання міжнародних договорів.

Згідно пп. 1-4 ст. 116 Конституції України основними функціями Кабінету Міністрів України зокрема у сфері соціального захисту є: забезпечення здійснення внутрішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України, вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод громадянина, забезпечення проведення політики у сферах праці та зайнятості, соціального захисту, розроблення і здійснення загальнодержавних програм соціального розвитку [27].

Як очільник органів виконавчої влади, Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу міністерств, зокрема Міністерства соціальної політики (п.9 ст. 116 Конституції України). Постановами і розпорядженнями саме цієї інституції керуються управління соціального захисту при призначенні

різних державних соціальних допомог. Ці нормативно-правові акти носять обов'язковий для виконання характер.

Судова гілка влади виконує унікальні функції щодо соціального захисту населення, які не можна делегувати виконавчим чи законодавчим органам влади. Вагомою є роль Конституційного Суду України. До компетенції цієї інституції належить вирішення питань відповідності прийнятих Верховною Радою України законів та інших нормативно-правових актів, указів Президента України та Урядом нормам Конституції України. Судова гілка має значний вплив на розвиток соціальної системи, судові рішення використовуються під час розробки рекомендацій до законодавства в сфері соціального захисту. Також до судів звертається велика кількість громадян щодо порушення їх соціальних прав.

Відповідно до вимог Конституції в Україні створено Міністерство соціальної політики, яке являється головним органом у системі державних соціальних допомог, так як воно формує та забезпечує реалізацію державної соціальної політики.

Відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423 [15] Мінсоцполітики аналізує наявне законодавство зокрема у сфері соціальних допомог, вносить проекти законодавчих актів в межах їх компетенції на розгляд Кабінету Міністрів України, аналізує рівень бідності, вплив виконання соціальних програм на це явище.

Міністерство визначає щомісяця фактичний прожитковий мінімум на одну особу, а також прожиткові мінімуми для основних соціальних груп населення. Пропонує розмір прожиткового мінімуму для розгляду у Верховній Раді під час прийняття бюджету. Міністерство соціального захисту здійснює забезпечення через систему підпорядкованих йому органів реалізації права громадян на соціальний захист шляхом своєчасного та адресного надання соціальної підтримки.

Регіональну систему управління соціального захисту представляють місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Ці інституції забезпечують реалізацію соціальної державної політики і місцеві соціальні програми на рівні регіону.

Основним органом виконавчої влади у рамках соціального захисту в регіоні є Департамент соціального захисту населення відповідних районних чи обласних державних адміністрацій. Функції, які виконує Департамент, визначені Законом України «Про місцеві державні адміністрації» та Положенням про Департамент соціального захисту населення. Департамент підпорядкований голові обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, а також підзвітний і підконтрольний Мінсоцполітики.

До місцевих органів соціального захисту можна віднести структурні підрозділи соціального захисту населення районних, районної у м. Києві державної адміністрації. Вони утворюються головою місцевої державної адміністрації , входять до її складу і в межах адміністративно-територіальної одиниці забезпечують виконання покладених на неї завдань. Управління соціального захисту населення підпорядковане голові держадміністрації, яка її створила та підзвітне та підконтрольне Департаменту соціального захисту населення.

На районному рівні в межах міста Полтави систему державних соціальних допомог представляє Управління соціального захисту виконавчого комітету Шевченківської районної місті Полтаві ради, один з трьох існуючих і найбільший за територією та кількістю населення район міста Полтави.

Управління соціального захисту населення Шевченківської районної у м. Полтаві ради (далі УСЗН Шевченківського району м.Полтави) – структурний підрозділ Шевченківської районної ради, утворюється її головою й в межах Шевченківського району м. Полтави забезпечує виконання покладених на нього завдань.

УСЗН у своїй діяльності керується Конституцією України та законами України, актами Президента України, КМУ, наказами Мінсоцполітики, інших

центральних органів виконавчої влади, розпорядженнями голови виконавчого комітету районної ради, а також Положенням про Управління соціального захисту населення Шевченківської районної у м. Полтаві ради.

УСЗН Шевченківського району підпорядкований голові Шевченківської районної ради, а також підзвітний та підконтрольний Департаменту соціального захисту населення Полтавської обласної держадміністрації та Міністерству соціальної політики.

Управління на території Шевченківського району забезпечує реалізацію державної політики з питань соціальної підтримки та надання соціальних послуг вразливим верствам населення, зокрема особам похилого віку, з інвалідністю, ветеранам війни та учасникам АТО, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, сім'ям з дітьми та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, малозабезпеченим, внутрішньо переміщеним особам, іншим категоріям осіб, які мають право на пільги та отримання житлових субсидій, особам, які не мають права на пенсію.

Основним завданням Управління є забезпечення реалізації соціальної політики на території району у сфері соціального захисту населення. Структурні підрозділи управління (Рис.2.2)

1	Відділ санаторно-курортного та транспортного забезпечення
2	Відділ фінансування та відшкодування витрат по пільгах, соціальних виплатах та компенсаціях
3	Відділ по наданню всіх видів соціальних допомог та компенсацій
4	Відділ персоніфікованого обліку пільгових категорій громадян
5	Відділ праці та врегулювання соціально – трудових відносин
6	Відділ обліку та компенсаційних виплат громадянам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи
7	Відділ обліку, контролю та звітності
8	Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)

Рис. 2.2 – Структурні підрозділи Управління соціального захисту населення Шевченківської районної у м. Полтаві ради (розроблено автором)

Вичерпний перелік адміністративних послуг, які надає Управління наведено (Додаток В).

Управління в установленому законодавством порядку та у межах повноважень взаємодіє з іншими структурними підрозділами, апаратом районної ради, Департаментом соціального захисту населення, іншими органами місцевого самоврядування, а також об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, а також з підприємствами, установами та організаціями різних форм власності з метою створення умов для провадження послідовної та узгодженої діяльності щодо строків, періодичності отримання та передачі інформації, необхідної для належного виконання покладених на неї завдань.

Управління очолює начальник (Арсененко Галина Іванівна), який призначається на посаду і звільняється головою районної ради згідно з законодавством про місцеве самоврядування в Україні та за погодженням з директором Департаменту соціального захисту Полтавської облдержадміністрації. Працює під безпосереднім керівництвом директора департаменту соціального захисту населення облдержадміністрації та голови районної ради.

Начальник управління, утвореного як юридична особа публічного права, здійснює повноваження керівника служби місцевого самоврядування та організовує роботу інших працівників.

Начальник Управління соціального захисту населення Шевченківського району здійснює добір кадрів, слідкує за дотриманням трудового розпорядку і внутрішніх правил та ін.

З початку 2021 року відбулося реформування системи соціального захисту населення, в результаті якого запроваджено єдиний механізм організації надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту населення. На структурні підрозділи соціального захисту населення міст обласного значення покладені функції фронт-офісу (прийом заяв та документів) та бек-офісу (опрацювання заяв та документів та здійснення виплат

призначених допомог, пільг та субсидій). Тобто управління соціального захисту населення міст обласного значення в умовах реформування адміністративно-територіального устрою України виконують всі функції щодо організації надання соціальної підтримки населенню.

Кабінетом Міністрів України 12 червня 2020 року прийнято розпорядження «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад» відповідно до якого утворено Полтавську міську територіальну громаду, до складу якої увійшли м. Полтава та 10 старостівських округів Полтавського району, що складаються з 55 сільських населених пунктів.

Починаючи з 1 січня 2021 року згідно реформи децентралізації змінився алгоритм отримання державних соціальних допомог. Обов'язки з прийому громадян щодо надання державних соціальних допомог та компенсацій передані державою в нещодавно створені Центри надання адміністративних послуг.

Така реформа дієва для віддалених територіальних громад, де соціальні адміністративні послуги наближаються до жителів віддалених сіл. Територіальна громада укладає меморандум або узгоджене рішення з Управлінням соціального захисту населення місцевої райдержадміністрації, після чого адміністратор ЦНАП приймає заяви та пакет документів і передає їх в вищезазначене управління, тому що саме воно являється суб'єктом надання цих послуг.

У великих містах, містах обласного значення таке делегування не є доцільним, якісно така реформа не вплине на надання соціальної підтримки, а лише уповільнить її, так як зайвий час буде витрачатися на передачу вхідного пакету документів до Управління соціального захисту, а це в свою чергу створить затримку в отриманні результатів надання такої послуги. В містах обласного значення місцеві управління соціального захисту населення знаходяться у кожному районі міста, кожне таке місто має розгалужену систему

надання адміністративних послуг у соціальній сфері. Тому передавати такі послуги у ЦНАП в обласних центрах є недоцільним.

Міністерство соціальної політики вдосконалило систему соціального захисту населення у 2021 році і створило нову інституцію виконавчої влади – Національну соціальну сервісну службу України, яка здійснює державний контроль за виконанням вимог законодавства у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей а також забезпечуватиме реалізацію державної політики в цій сфері. Ця служба в кожному регіоні України має свої територіальні органи. Її діяльність спрямовується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики. Зараз відбувається плавний перехід від старої системи соціального захисту населення, в якій рішення про надання соціальних допомог приймається на рівні місцевих управлінь соціального захисту населення і контролюється їх виконання цими ж управліннями.

Національна соціальна сервісна служба України крім функцій реалізації соціальної політики та здійснення державного контролю, виконує функцію методичного забезпечення та координації дій органів місцевого самоврядування та регіональних виконавчих інституцій зокрема у частині надання соціальних державних допомог у відповідності до потреб населення громади.[19]

Структурним підрозділом Національної соціальної сервісної служби, який стосується предмету нашого дослідження, є Управління організації здійснення соціальних виплат та надання пільг. Вищевказане управління складається з 3 відділів, функції яких ілюструються їх назвою:

1. Відділ методології здійснення соціальних виплат та надання пільг.
2. Відділ забезпечення своєчасності та законності встановлення соціальних виплат та надання пільг.
3. Відділ організації державного контролю при наданні соціальної підтримки.

Значну роль в розвитку та функціонуванні сучасної соціальної підтримки відіграє Міністерство цифрової трансформації. Створені ним програмні

продукти – «Дія», «Соціальна громада» та інші – підносять надання державних соціальних послуг на новий сучасний рівень, спрощуючи роботу управлінь соціального захисту та наближуючи громадян до адміністративних послуг в соціальній сфері.

Виходячи з аналізу основних інституцій системи державних соціальних допомог, можна зробити висновок, що найважливішим інституційним суб'єктом є держава. Незважаючи на ті виклики, які виникли починаючи з 2014 року, наша держава робить впевнені кроки до розвитку та удосконалення механізму соціального захисту, поступово відходячи від застарілої системи вертикального підпорядкування. Створюються нові та удосконалюються вже створені структурні підрозділи соціального захисту населення та надання адміністративних послуг. Активно відбувається процес децентралізації, створюються об'єднані територіальні громади. Здійснена масштабна реформа механізмів надання державних соціальних допомог. Але попереду ще багато роботи по впровадженню та вдосконаленню нововведень.

2.3. Аналіз показників ефективності системи державної соціальної допомоги

Довгий час розвиток соціального захисту вважався для економіки країни чимось залишковим у порівнянні з розвитком технологій та промисловості. Але на сьогодні суспільство приходить до розуміння, що соціальний захист це необхідність для кожного протягом життя. Всі сфери від питань державного рівня до проблем найвіддаленіших куточків сіл мають соціальну складову.

Через складну ієрархію інститутів соціального захисту населення дуже важко простежити за джерелами фінансування соціальних статей витрат як на державному, так і на місцевих (територіальних) рівнях.

Згідно статистичних показників соціальна сфера в Україні є недофінансованою через відсутність належного бюджетного фінансування. В країнах Європи захищеними статтями видатків держбюджетів є видатки соціального характеру. Найбільш питому вагу в європейських бюджетах

займають видатки на соціальні потреби. Уряду України необхідно встановити державні мінімальні стандарти, які повинні зафіксувати межу показників якості та обсягу надання соціальних послуг населенню нижче якої вони не повинні опускатися. Світовій практиці також непритаманні стратегії відміни або скорочення конкретних соціальних програм у випадку їхніх державних недофінансувань, що досить часто реалізуються в Україні. Оскільки соціальний сектор включає в себе політику щодо рівня зайнятості, безробіття, а також охорони здоров'я, освіти і науки, то соціальні програми повинні бути не тільки захищені урядом країни, але й переглядатися та збільшуватися за умов зростання бюджетних доходів [88].

Аналіз ефективності програм соціальної підтримки населення щорічно проводиться державою на підставі Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної Академії Наук України № 1396/1272/730/243/528 від 01.09.2017 [33].

Важливими показниками ефективності системи соціальної допомоги є:

– розмір прожиткового мінімуму;

– розмір державних соціальних допомог;

– рівень бідності населення;

– кількість отримувачів державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Хотілося б розпочати з розміру прожиткового мінімуму. Це загальноукраїнський показник, від якого залежать розміри всіх соціальних допомог та інші види соціальних гарантій.

Згідно із законодавством поняття прожиткового мінімуму трактується як вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а

також мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [70].

Виходячи з цього прожитковий мінімум передбачає суму коштів, яка необхідна людині для придбання мінімального набору товарів та послуг для виживання чи відновлення. Цей набір називається «мінімальний споживчий кошик», який повинен переглядатися та затверджуватися Кабінетом Міністрів не менше ніж раз у п’ять років після проведення науково громадської експертизи.

Щороку в законі «Про Державний бюджет України» Верховна Рада повинна затверджувати безпосередню суму прожиткового мінімуму в розрахунку на одну особу.

Якщо проаналізувати періодичність зміни списку споживчого кошику то можна побачити, що його вміст переглядався з 2000 року (постанова КМУ № 656 від 14.04.2000) лише у 2016 році (постанова КМУ від 11.10.2016 № 780). Обидві постанови були у 2015, 2016 та 2018 роках визнані судом незаконними та нечинними (рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва від 25.04.2018, постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 10.07.2018 та постановою Верховного Суду від 20.12.2018 у справі № 826/3639/17), тому що встановлювалися без проведення науково-громадської експертизи для визначення мінімуму необхідних наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг необхідних для забезпечення життя людини. Продукти у списку не відповідали реальним потребам людини згідно соціальних стандартів та соціальних гарантій в Україні (Проект «Відкритий Суд»).

Незважаючи на це Верховною Радою України кожного року затверджується розмір прожиткового мінімуму та відбувається його щорічне збільшення (табл. 2.1)

Посилаючись на статтю 5 Закону України «Про прожитковий мінімум» Міністерство соціальної політики щомісячно оприлюднює фактичний рівень прожиткового мінімуму. В статті 5 вищевказаного закону зазначено, що для

простеження динаміки рівня життя в Україні на основі статистичних даних про розмір споживчих цін щомісяця розраховується фактичний розмір прожиткового мінімуму. Ці дані оприлюднюються, а також доводяться до відома Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Уряду.

Таблиця 2.1

Розмір прожиткового мінімуму за 2018-2021 роки згідно Закону України «Про Державний бюджет» на відповідний рік (складено автором на основі даних Мінсоцполітики)

Розмір прожиткового мінімуму в місяць, грн	Роки/ періоди	2018	2019	2020	2021
На одну особу	з 1 січня	1700	1853	2027	2189
	з 1 липня	1777	1936	2118	2294
	з 1 грудня	1853	2027	2189	2393
На дітей віком до 6 років	з 1 січня	1492	1626	1779	1921
	з 1 липня	1559	1699	1859	2013
	з 1 грудня	1626	1779	1921	2100
На дітей віком від 6 до 18 років	з 1 січня	1860	2027	2218	2395
	з 1 липня	1944	2118	2318	2510
	з 1 грудня	2027	2218	2395	2618
На працездатних осіб	з 1 січня	1762	1921	2102	2270
	з 1 липня	1841	2007	2197	2379
	з 1 грудня	1921	2102	2270	2481
На осіб, які втратили працездатність	з 1 січня	1373	1497	1638	1769
	з 1 липня	1435	1564	1712	1854
	з 1 грудня	1497	1638	1769	1934

Посилаючись на статтю 5 Закону України «Про прожитковий мінімум» Міністерство соціальної політики щомісячно оприлюднює фактичний рівень прожиткового мінімуму. В статті 5 вищевказаного закону зазначено, що для простеження динаміки рівня життя в Україні на основі статистичних даних про розмір споживчих цін щомісяця розраховується фактичний розмір прожиткового мінімуму. Ці дані оприлюднюються, а також доводяться до відома Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Уряду.

Фактичний прожитковий мінімум – це вартість мінімального споживчого кошика в конкретний момент.

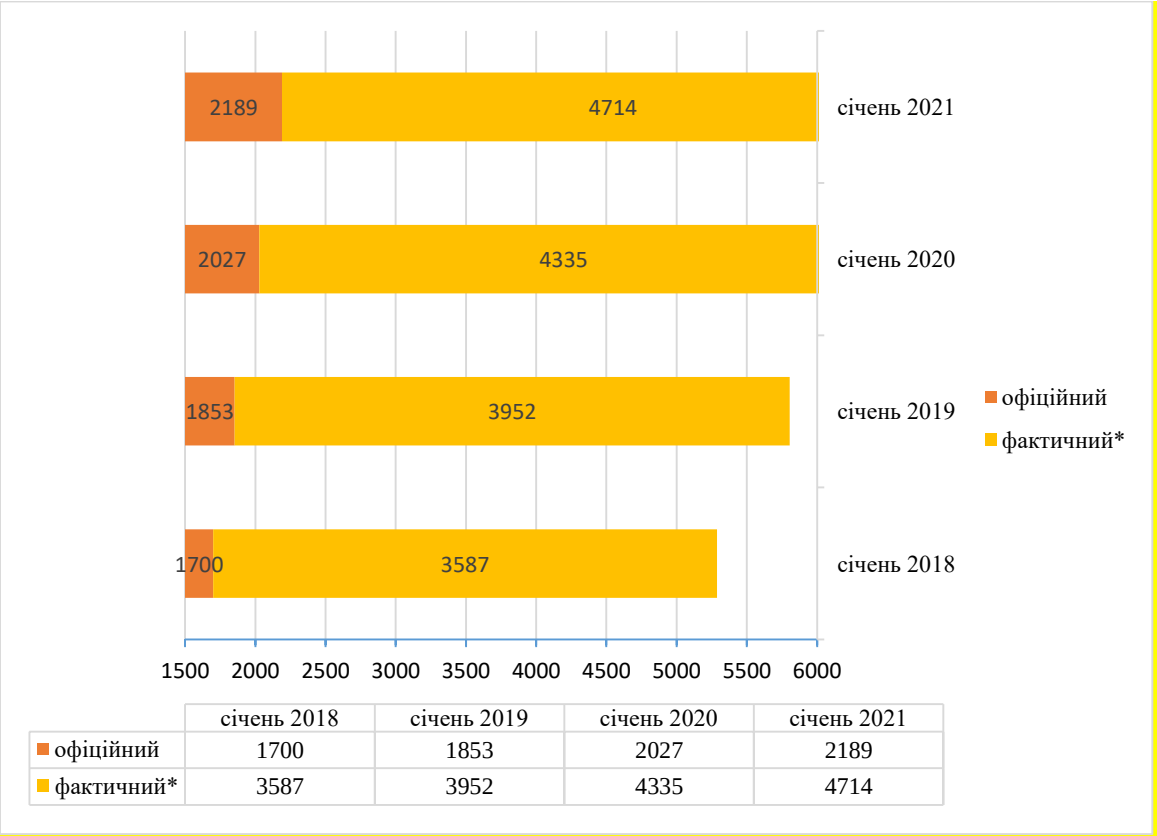

	січень 2018	січень 2019	січень 2020	січень 2021
офіційний	1700	1853	2027	2189
фактичний*	3587	3952	4335	4714

Рис.2.2 - Порівняння фактичного та офіційного прожиткового мінімуму за 2018-2021 роки (побудовано автором на основі статистичних даних [24])

Порівняльний аналіз фактичного та офіційного прожиткового мінімуму показує що реально прожитковий мінімум перевищує офіційно затверджений у 2 рази. Але Верховною Радою не дивлячись на реальні статистичні дані Міністерства соціальної політики, були затверджені прожиткові мінімуми нижче фактичного прожиткового мінімуму, враховуючи показники не чинних розрахунків.

Прожитковий мінімум згідно статті 2 Закону України «Про прожитковий мінімум» застосовується для:

– загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;

– встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України та законів України; визначення права на призначення соціальної допомоги;

– визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;

– встановлення величини неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;

– формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів [70].

Розмір державних соціальних допомог є одним із важливих показників рівня соціальної підтримки і залежить від розміру затвердженого прожиткового мінімуму і кожного року змінюється.

Згідно Постанови КМУ №848 від 21.10.1995 року «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» відсоток обов'язкового платежу для розрахунку житлової субсидії на оплату житлово-комунальних послуг відбувається за формулою, елементом якої є прожитковий мінімум встановлений на 1 січня відповідного року.

Розміри державних соціальних допомог, які залежать від прожиткового мінімуму за 2018 – 2021 роках наведено в таблицях (Додаток Д)

Порівняймо графіки зростання цін на основні продукти харчування та зростання прожиткового мінімуму в ці ж роки. За основу візьмемо розмір прожиткового рівня 2018 – 2021 року та середню ціну на кілограм яловичого гуляшу (один з основних продуктів харчування), яка складала у 2018 році 122,78 грн, у 2019 – 136.36 грн, у 2020 – 143,96 грн, яка плавно зросла до 164,40 грн, у 2021 році – 170,30 грн. (Рис.2.3)

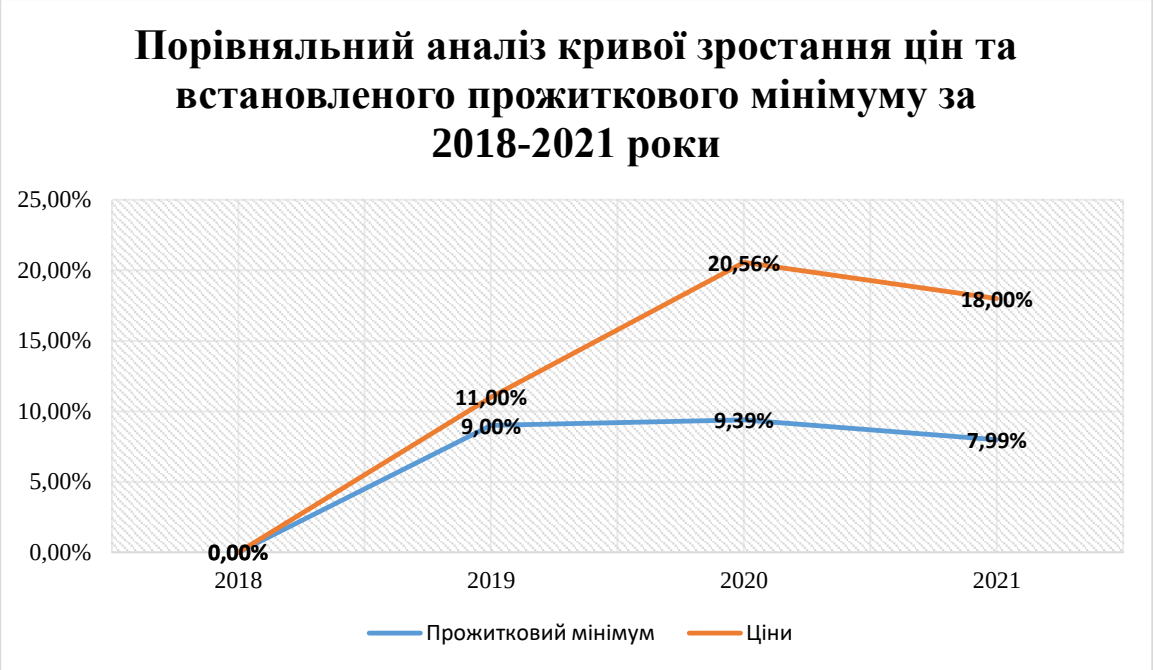

Рис.2.3 – Порівняльний аналіз кривої зростання цін та встановленого прожиткового мінімуму за 2018-2021 роки (побудовано автором)

Як видно з графіку зростання цін у порівнянні з ростом прожиткового має більш криву лінію, збільшується набагато інтенсивніше. Це демонструє, що ціни на споживчий кошик давно не переглядалися і прожитковий мінімум дуже відстає від реальних витрат населення. Так як розмір державних соціальних допомог залежить від прожиткового мінімуму, можна зробити висновок, що вони збільшувалися з такою ж низькою інтенсивністю.

Окремої уваги заслуговує рівень бідності населення. Розглянемо структуру доходів громадян України за 2018 – 2021 роки (рис.2.4) Заробітна плата становить 48.4 %, прибуток і змішаний дохід 15.4 %, дохід від власності – 1.6%, соціальні допомоги – 34.6%.

	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Доходи від власності	соціальні допомоги та інші одержані поточні трансфери
2018	41,7	17,6	2,8	32,5
2019	47	18,1	3,1	31,8
2020	49,8	15,3	2,4	32,5
2021	48,4	15,4	1,6	34,6

Рис. 2.4 – Структура доходів населення України за 2018-2021 рік (побудовано автором на основі даних Держстат України [24])

Якщо проаналізувати структуру доходів українців, можна сказати, що значну частину доходів все ж таки складає державна соціальна допомога, яка є на досить низькому рівні. Заробітна плата по обсягам перебуває на рівні з соціальними допомогами. У третьому кварталі 2020 року частина державних соціальних допомог зросла до 32% у порівнянні з 2019 роком, в якому їх частка складала 31% . Ситуація не покращилась і у 2021 році – державні допомоги складають 34,6% від сукупного доходу. Все це вказує на те, що соціальна допомога є одним з основних джерел доходів громадян України.

Економічна криза, до якої призвела пандемія короновірусу в України у 2020-2021 роках поставила на межу бідності більшість населення України. Платоспроможність українців також впала у зв'язку з падінням національної валюти.

Міжнародна організація UNICEF опублікувала звіт, за яким рівень бідності в Україні через пандемію зросте з 27,2% до 43,6%, а за найгіршим розвитком подій – до 50,8% від усього населення.

Найбільш уразливими категоріями громадян на думку UNICEF стануть:

– домогосподарства з трьома та більше дітьми;

– одинокі батьки з дітьми;

– домогосподарства з дітьми до трьох років;

– одинокі пенсіонери старше 65 років.

Це відбувається у зв’язку з тим, що більшість підприємств малого бізнесу через локдаун та збитки зачиняться, залишивши без робочих місць найбільш уразливі категорії громадян. Зачинені кордони призводять до ускладнення трудової міграції і як слідство призводять до скорочення закордонних переказів.

За даними Національної академії наук України у 2020 році відбулося різке зростання рівня бідності населення України, який досягнув показників 2015 року. Науковці зазначають, що таке збідніння відбулося б незалежно від пандемії чи карантину. У першому півріччі 2019 року бідними були 41% населення, а у 2020 році – 51%. За даними Національної академії наук України кількість людей, які проживають за межею бідності збільшилося у порівнянні з 2019 роком на 4 мільйони.

Щодо заробітної плати то за даними Державної служби статистики у людей, що мали заробітну плату єдиним джерелом доходів, сімейний бюджет значно зменшився. Мінімальна заробітна плата невеликими темпами зростала, але це зростання було номінальним. Стрибки вартості долару призвели до збільшення цін і зменшення доходів громадян України в доларовому еквіваленті. Як результат це призвело до збільшення рівня бідності населення. Збільшились борги населення за житлово комунальні послуги на 10% за даними Державної служби статистики.

На рівень бідності населення вказує також кількість отримувачів державних соціальних допомог.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20.06.2012 № 554 „Про проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення” (зі змінами) та Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки (наказ Мінсоцполітики, Мінекономрозвитку, Мінфіну, Держстату та Національної академії наук України

від 01.09.2017 № 1396/1272/730/243/528 (зі змінами), зареєстрований в Мін'юсті 26.09.2017 за № 1191/31059). Міністерство соціальної політики України здійснює моніторинг програм соціальної підтримки на державному рівні.

Користуючись його даними та даними моніторингу місцевих органів соціального захисту простежимо динаміку зміни кількості отримувачів на державному рівні за період з 2018 по 2021 рік (Додаток Д)

Кількість отримувачів державних соціальних допомог є значно меншим від фактичної кількості громадян, які мають статус малозабезпечених чи одиноких.

Проаналізуємо державну соціальну допомогу одиноким матерям.

Рис. 2.5 – Кількість одиноких матерів, які отримують допомогу в Україні за 2017-2021 роки (розроблено автором)

В Україні станом на січень 2021 року нараховувалося 120 тисяч сімей, які отримували допомогу як одинокі батьки. Але право на таку допомогу мали не всі. Фактична кількість сімей, які виховують дітей без другого партнера близько мільйона.

Така статистика є наслідком змін до постанови, що регулює призначення допомог сім'ям з дітьми у липні 2020 року, яка посилила критерії відбору отримувачів. Згідно неї одинокі матері, які не мають сплаченого за них єдиного соціального внеску в пенсійний фонд більше ніж три місяці право на допомогу не мають.

Допомогу не отримають ті у кого :

– є повнолітні особи, які не працюють, не проходять військову службу або не навчаються на денному відділенні;

– хтось із сім'ї протягом року здійснив покупку на понад 50 тисяч гривень;

– сім'я має іншу квартиру або будинок, окрім помешкання, де проживає;

– у сім'ї є більше ніж один автомобіль.

Допомогу нараховують лише сім'ям, дохід яких в місяць є меншим за прожитковий мінімум на одну особу, так як допомога розраховується як різниця між таким доходом та прожитковим мінімумом на дитину відповідного віку. Якщо у сім'ї повністю відсутній дохід, вони отримають максимальний розмір допомоги, але така ситуація не є реальною, так як одинока мати чи батько мають працювати або отримувати допомогу при народженні дитини, пенсію чи соціальну допомогу по догляду за інвалідом першої групи або пристарілою особою. Тому дохід у одинокої мами при звернені за допомогою буде завжди більше нуля. Якщо одинока мама чи батько отримують мінімальну заробітну плату право на призначення такої допомоги вони втрачають, так як їх доходи будуть вищими за прожитковий мінімум на дитину.

Розмір допомоги є мізерним, а методика розрахунку відсіює багатьох, хто має статус і має дохід від 6000 гривень на двох. Отже за останній рік кількість отримувачів цієї допомоги скоротилася удвічі. Станом на 2020 рік - 260 тисяч, а станом на 2021 рік – 120 тисяч.

Та ж ситуація спостерігається й в разі призначення тимчасової соціальної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів. Держава намагається компенсувати скорочення кількості отримувачів цієї допомоги за рахунок боротьби зі злісними боржниками по сплаті аліментів (наприклад, відмова в призначенні субсидії на ЖКП в разі боргу по сплаті аліментів більше ніж 3 місяці).

Ще однією вразливою категорією населення є малозабезпечені сім'ї.

Через пандемію короновірусу, різкого падіння рівня зайнятості кількість таких сімей значно зросла. Але при цьому кількість отримувачів соціальної

допомоги малозабезпеченим сім'ям не збільшилася навіть зменшилася у 2021 році в порівнянні з 2019 роком. Така динаміка пояснюється тим, що даний вид допомоги розраховується за тією ж методикою, що й допомога одиноким матерям. Право на допомогу перш за все залежить від зайнятості членів родини та від рівня їх доходів.

Кількість отримувачів соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям зображено на рисунках (Додатку Г) .

Окремо можна зазначити допомогу при народженні дитини. Її розмір складає 41280 грн і не переглядався кілька років. Перша виплата складає 10320 грн, далі допомога рівномірно виплачується рівними частинами на протязі трьох років по 860 грн у місяць. Це неймовірно низький рівень щомісячного доходу в розрахунку на двох – одного з батьків та дитину і не враховує втрату доходу одним із батьків в результаті необхідності догляду за дитиною. Є лише один позитивний момент – щомісячна сплата державою єдиного соціального внеску за доглядаючого за дитиною дорослого, що надає йому соціальний стаж всі три роки. Але ж витрати на дорослу особу і дитину до трьох років реально є значно більшими, навіть на мінімальному рівні. Така ситуація змушує маму (або батька) виходити на роботу раніше досягнення дитиною трьох років, що має негативний вплив на емоційний і психологічний розвиток дитини, влаштування малюка до дитячого садочку у дуже ранньому віці. Тому розмір даної допомоги також потребує перегляду.

Отже, можна зробити висновок, що чисельність бідного населення, викликане подіями останніх років – агресією на сході, «майданами», пандемією короновірусу, зростає. Державі не вдається стримати таку динаміку, в зв'язку з недосконалістю законодавчої бази в сфері соціальних допомог та незмогою швидкого пристосування соціальної політики до таких кардинальних і швидко виникаючих викликів.

Добробут жителів Полтавської області в більшості залежить від соціальної політики держави і основних показників цієї політики: розміру

прожиткового рівня та мінімальної заробітної плати. Крім державних існують також місцеві програми соціальної підтримки (наприклад програма «Турбота»).

Кризові демографічні та соціальні події, що відбуваються в Україні та у світі в цілому висувають додаткові вимоги до системи держаних соціальних допомог. Основною задачею є зниження бідності та підвищенням рівня народжуваності. Ефективність системи державних соціальних допомог виражається у загальному соціальному стані населення регіону і визначається як дієвість та результативність, основним критерієм якої повинно бути якісна зміна рівня життя та добробуту громадян. Основою оцінювання діючої в Україні системи державних соціальних допомог є демографічні, соціальні та фінансові критерії. На даний час сфера моніторингу ефективності системи соціальних допомог є найменш проаналізованою та найменш дослідженою, методологічні засади такого моніторингу остаточно не сформовано.

Головними показниками ефективності можна вважати:

– кількість народжених дітей (що демонструє соціальну підтримку державою сімей з дітьми і готовність сімей народжувати дітей);

– рівень смертності (ілюструє загальний рівень добробуту населення, фінансової можливості піклуватися про своє здоров'я);

– рівень безробіття (вказує на кількість людей, які потребують соціальної підтримки);

– розмір середньої фактичної заробітної плати (демонструє рівень матеріального забезпечення працюючого населення, бажання людей до офіційного працевлаштування і потребу у соціальній підтримці з боку держави);

– кількість отримувачів соціальної допомоги (говорить про кількість населення, які перебувають на межі бідності);

– рівень бідності населення (напряму демонструє ефективність соціальної політики з подолання бідності населення).

Отже, аналіз показників ефективності системи соціальних державних допомог в Полтавському регіоні за 2018-2021 роки проведемо по таких критеріях:

1. Стан народжуваності та смертності в Полтавській області.
2. Рівень безробіття.
3. Розмір середньої заробітної плати штатного працівника.
4. Кількість отримувачів соціальних допомог.
5. Рівень бідності населення.

Полтавська область знаходиться у центральній частині України. За даними Державної служби статистики України на початок 2021 року в Полтавській області чисельність наявного населення складає 1 371 529 осіб, в тому числі міського - 863 121, сільського 516 132. З них пенсіонерів 408733 осіб, значна кількість яких мають інвалідність. Ці категорії населення потребують особливої уваги та підтримки держави , так як на сьогодні близько 80% опинилися за межею бідності.

Проаналізуємо як змінювалась кількість населення області за 2018-2021 роки(табл.2.2.).

Таблиця 2.2

Чисельність наявного населення Полтавської області за 2018-2021 роки (складено автором на основі даних Державної служби статистики України [24])

Роки	Населення, осіб		
	Усього	Міське	Сільське
2018	1 413 829	878 939	534 890
2019	1 400 439	873 181	527 258
2020	1 386 978	867 201	519 777
2021	1 371 529	859 042	512 487

За даними Держстатистики України можна зробити висновок, що на протязі 2018–2021 року спостерігається тенденція до зменшення наявного населення (рис.2.6.). Цьому сприяли такі негативні події як спалах епідемії на

COVID-19, військові дії на Донбасі, низький рівень життя населення, високий рівень бідності, низький рівень розвитку медицини, міграція населення у більш економічно розвинені країни та більш економічно розвинені регіони України, низький рівень народжуваності, не відповідний реаліям прожитковий рівень, і як наслідок низькі розміри соціальних допомог.

Рис.2.6 – Скорочення чисельності наявного населення Полтавської області за 2018–2021 роки (складено автором)

Одним з важливих показників ефективності державних соціальних допомог є показники народжуваності та смертності населення. Прослідкуємо цей процес на рисунку (рис.2.7)

Як бачимо, динаміка народжуваності та смертності також має, на жаль від'ємний характер, щороку ми втрачаємо від 13 до 15 тис. осіб тільки в нашій області, природнім шляхом (не говорячи про міграцію). У 2021 році народилося дітей на 52% менше ніж у 2018 році, а смертність у 2020 році збільшилася на 1000 осіб у порівнянні з 2018 роком. Приріст населення як бачимо має від'ємну тенденцію.

Низька народжуваність, крім природніх факторів, має причиною низький рівень доходів населення, збільшення віку жінок, які народжують, зменшення

тенденцій народження третьої дитини і більше, а також внаслідок слабкої підтримки держави батьків новонароджених діток (рівень сучасної державної допомоги при народженні дитини не переглядався кілька років і втратив свою актуальність) Батьки мають достатньо скрутне матеріальне становище і не наважуються народжувати. Якщо першу дитину народжують більш охоче, то рідко яка сім'я народжує другу чи третю дитину.

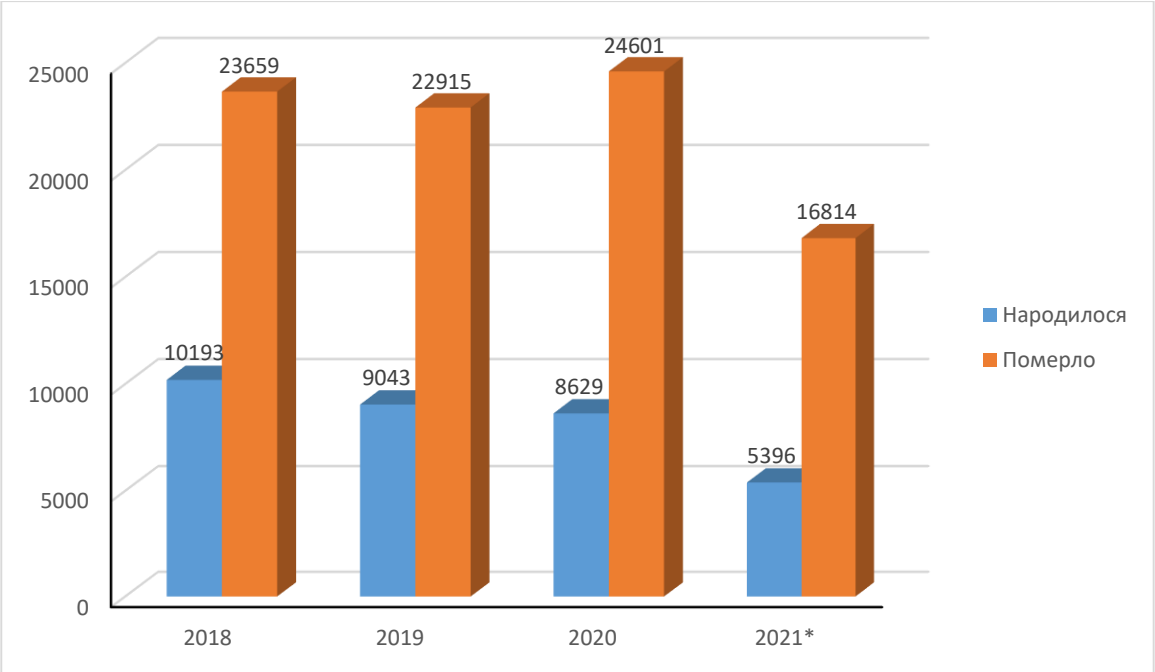

*станом на серпень 2021 року

Рис.2.7 – Народжуваність та смертність в Полтавській області за 2018-2021 року (побудовано автором за даними Державної служби статистики України)

Висока смертність пов'язана також з низкою факторів (крім природніх), таких як епідемія коронавірусу, низький рівень медичної допомоги, нехватка лікарів, знаходження за межею бідності, низький розмір пенсій та державних соціальних допомог, високий рівень тривожності громадян та страху за майбутнє життя і здоров'я та інші.

Супутниками депопуляції є значне погіршення стану здоров'я, зниження середньої очікуваної тривалості життя.

Основні причини природного скорочення населення Полтавської області є:

– екологічні – високий рівень забруднення навколишнього середовища, інфекційні хвороби, онко- та серцево-судинні захворювання;

– економічно-соціальні: низький рівень доходів у порівнянні з європейськими стандартами;

– пов’язані з менталітетом та культурою: традиції народу щодо кількості дітей у сім’ї, вік вступу у шлюб і т.д.

Одним із важливих показників системи державних соціальних допомог є кількість їх отримувачів. Кількість отримувачів державних соціальних допомог говорить не лише про рівень соціальної підтримки державою, а й про рівень нужденності жителів області в їх отриманні, а отже і про рівень їх добробуту. Ефективність соціальних програм проявляється в зниженні рівня бідності громадян і, як наслідок, зниження кількості отримувачів соціальної підтримки.

Ще один з показників ефективності державних соціальних допомог є рівень безробіття. В Полтавській області маємо наступну демографічну ситуацію у 2021 зображену на малюнку (Рис.2.8)

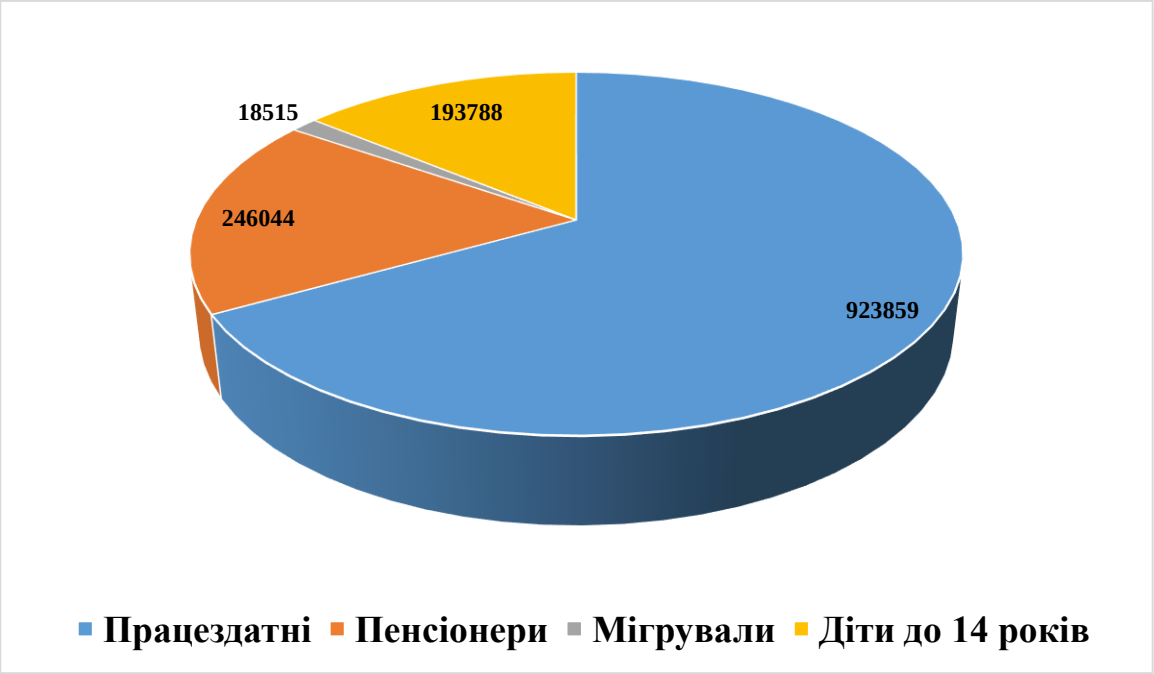

Рис.2.8 – Демографічна ситуація в Полтавській області у 2021 році (за даними Головного управління Державної статистики в Полтавській області[8])

Внаслідок карантинних заходів серед працездатних громадян збільшився відсоток рівня безробіття. Рівень безробіття нерозривно пов'язаний із системою державних соціальних допомог, так як однією з умов права на соціальну допомогу є офіційна зайнятість. Безробіття тягне за собою ще більше збіднiння, так як статус малозабезпеченості чи надання субсидії на оплату житлово-комунальних послуг призначається за умови повної зайнятості отримувачів працездатного віку. Проте це одночасно є стимулом до пошуків роботи і збільшення рівня добробуту громадян.

Рівень безробіття в Полтавській області знаходиться досить на високому рівні. За даними Державної служби статистики кількість зайнятого населення у 2019 році зросла у порівнянні з 2018 роком на 10.4 тисячі осіб і рівень зайнятості зріз з 55,1% до 56.6%. Рівень безробіття в цей час скоротився з 11% до 10,6% робочих сил.

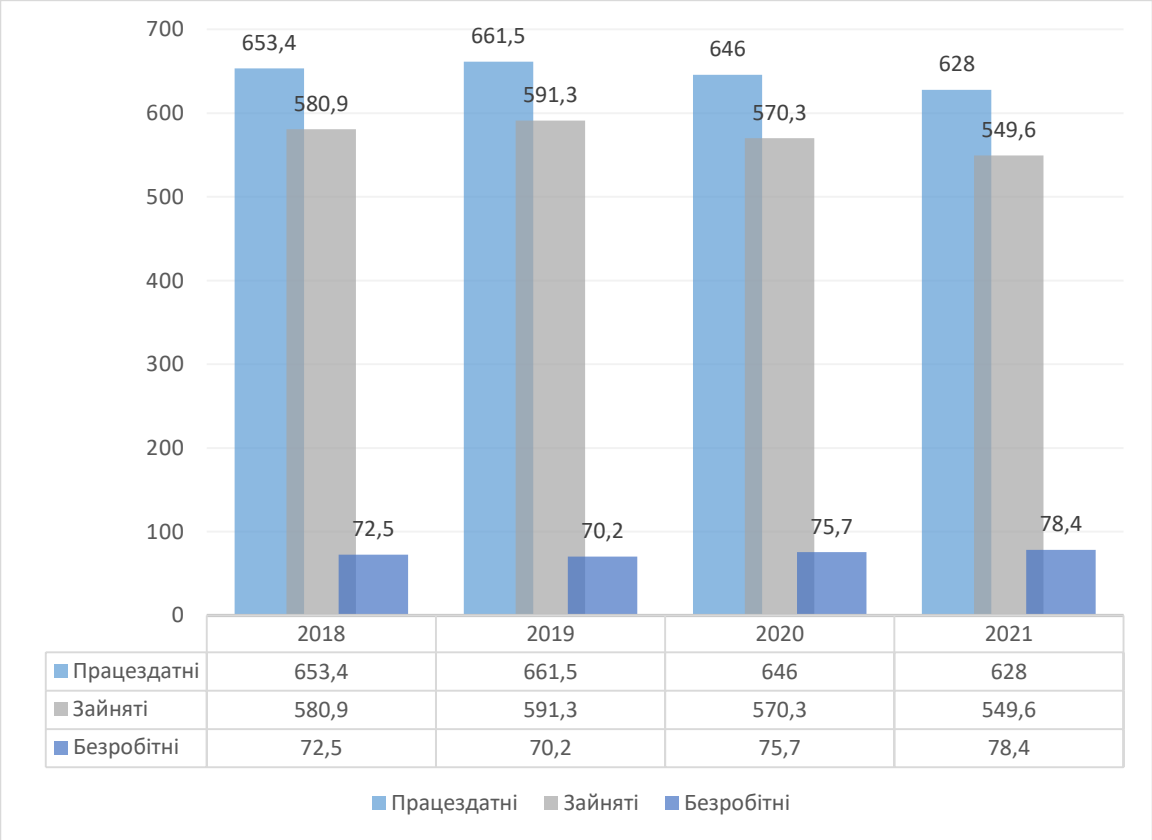

	2018	2019	2020	2021
Працездатні	653,4	661,5	646	628
Зайняті	580,9	591,3	570,3	549,6
Безробітні	72,5	70,2	75,7	78,4

Рис.2.9 – Динаміка чисельності незайнятого та працюючого населення Полтавської області за 2018-2021 роки (побудовано автором на основі даних Держстатистики України)

Стрімку негативну динаміку можемо спостерігати у 2020-2021 роках, коли кількість безробітних громадян збільшився на 8,4 тисячі у порівнянні з 2019 роком (Рис.2.9).

Така динаміка відбувається внаслідок карантинних заходів, які підломили економіку регіону, а також у зв'язку із складнощами з працевлаштуванням неконкурентоспроможних на ринку праці груп населення (осіб з інвалідністю, одиноких мам, молодих спеціалістів без трудового стажу тощо). Але звернутися за державною підтримкою частина з цих категорій (крім осіб з інвалідністю) не можуть, так як за них не сплачується Єдиний соціальний внесок в Пенсійний фонд. Тому вони залишаються за межею бідності.

Серйозним важелем для звернення за соціальною допомогою є розмір заробітної плати. Чим менше розмір доходів домогосподарства, тим вище потреба у соціальній підтримці з боку держави.

Середня заробітна плата штатних працівників у Полтавській області станом на 1 вересня 2021 року у порівнянні з вереснем 2020 року зросла на 18% і становить 13.3 тис грн. Але таку заробітну плату має досить невелика кількість працівників. Значна кількість населення має заробітну плату на рівні мінімальної чи меншу. Це змушує їх звертатися до управлінь соціального захисту за державною соціальною допомогою. Але розмір такої підтримки нажаль не покращує добробут громадян, а дозволяє триматися на рівні малозабезпеченості.

З вищевказаного випливає ще один показник системи державних соціальних допомог – кількість отримувачів державних соціальних допомог.

Органами соціального захисту Полтавської області у 2018 році забезпечено населення 40 видами щомісячних та одноразових державних соціальних допомог і проведено виплату близько 276,9 тис. сімей, а у 2019 році - 218 тис. сім'ям. У 2020 році область охопила соціальними допомогами 518 тис. громадян, з яких 100 тис. сімей щомісячними державними соціальними допомогами, 161 тис. субсидіями, 61 тисячу пільгами на оплату ЖКП., 258 тисяч іншою соціальною підтримкою.

Проаналізуємо, згідно статистичних та звітних документів, як змінювалась кількість отримувачів соціальних допомог у Полтавській області та у Шевченківському районі м.Полтави.

Аналізуючи статистичні дані Департаменту соціального захисту населення Полтавської обласної держадміністрації можна зробити висновок, що кількість отримувачів соціальних допомог у 2021 році зменшилася більше ніж на 50 % у порівнянні з 2018 роком (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Кількість отримувачів державних соціальних допомог, які залежать від доходів та розміру прожиткового мінімуму в Полтавський області за 2018-2021 роки [складено автором згідно даних Департаменту соціального захисту населення Полтавської обласної держадміністрації]

Вид соціальної допомоги	Кількість отримувачів, тис.осіб середньомісячно			
	2018	2019	2020	2021
Всі види державних соціальних допомог*	167,0	125,4	109,0	75,0
Житлові субсидії	382,0	236,9	236,1	115,6

*державної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, тимчасової допомоги на дітей та допомоги по догляду за інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу

Така тенденція могла б вказувати на покращення добробуту населення, але якщо зважувати на рівень безробіття, зростаючу смертність, і низькі доходи громадян, можна стверджувати про обмеження у праві на отримання соціальних допомог.

Аналізуючи показники ефективності соціальних допомог Шевченківського району м. Полтави простежуємо подібну до обласної динаміку

На рисунку 2.10 зображено зміну чисельності отримувачів соціальних допомог на протязі 2018-2020 років.

Категорія 1 – отримувачі допомоги на дітей, які перебувають під опікою. Кількість їх кардинально не змінилася за ці роки, розмір допомоги к 2021 року зріс майже вдвічі.

Категорія 2 – отримувачі соціальної допомоги на дітей одиноким матерям.

Категорія 3 – державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Під час змін у 2019 році до постанов щодо їх призначення і методики обчислення середньомісячного доходу сім'ї для розрахунку розміру вказаних допомог відбулося зменшення отримувачів на 60%. Однією з вирішальних змін, що відбулися – це врахування сплати Єдиного соціального внеску в Пенсійний фонд за два квартали, що передують місяцю, який передує місяцю звернення за призначенням допомоги. Ця поправка і ще ряд змін «відсіяли» частину громадян, які потребували соціальних допомог, але не робили страхові внески в Пенсійний фонд і не мали ніяких видів доходів, крім соціальних.

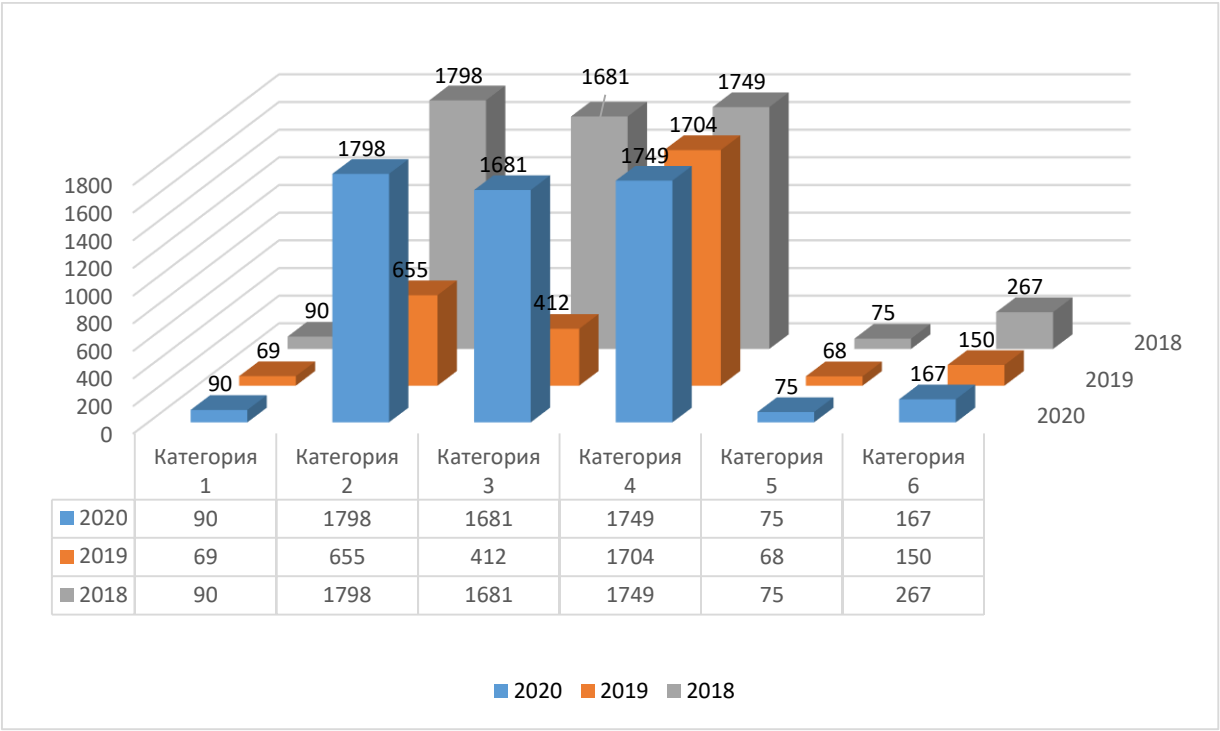

	Категория 1	Категория 2	Категория 3	Категория 4	Категория 5	Категория 6
2020	90	1798	1681	1749	75	167
2019	69	655	412	1704	68	150
2018	90	1798	1681	1749	75	267

Рис. 2.10 – Кількість отримувачів державних соціальних допомог, які залежать від доходів та розміру прожиткового мінімуму в Шевченківському районі м. Полтави за 2018 – 2020 роки (побудовано автором згідно звітних даних УСЗН Шевченківського району м. Полтави)

Така зміна малай позитивний стимул – люди працездатного віку, які не мали незалежних від них причин не працювати або змушені були звертатитися до центрів зайнятості і працевлаштовуватися, або залишались без даних виплат.

З іншої сторони, це залишило за межею бідності одиноких матерів, яким працевлаштуватися дуже складно, враховуючи їх статус.

Проте, як показала практика, підвищення розмірів допомоги, зокрема одиноким матерям, підвищують зловживання з метою їх отримання. Часто для отримання додаткових коштів у вигляді соціальної допомоги батьки не реєструють шлюб, не визнають батьківства і набувають права на отримання такої допомоги. Виявлення таких зловживань є досить складним, а це знижує ефективність використання бюджетних коштів, так як чисельність таких сімей збільшується.

На отримувачів державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю(категорія 4), тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів(категорія 5) та державної допомоги на догляд за інвалідами 1 або 2 групи внаслідок психічного розладу(категорія 6) такі зміни значно не вплинули і їх кількість залишалася відносно стабільною.

Щоб оцінити якість системи державних соціальних допомог виходячи з впливу їх розміру на матеріальний стан найбільш уразливих категорій населення потрібно проаналізувати рівень бідності регіону.

За даними досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи з 2018 року можна було спостерігати впевнений вихід України, зокрема Полтавської області, з кризи, зменшилися масштаби бідності та покращилися основні показники життя [4]. Передбачалося, що у 2020 році рівень абсолютної бідності помітно знизиться, проте події 2020-2021 років повністю перекреслили надбання попередніх трьох років. Рівень бідності населення Полтавської області за даними Міністерства соціальної політики досяг у 2019 році 26,8%, а у 2020 зменшився до 24,3% [26].

За результатами опитування Державної служби статистики України щодо самооцінки рівня доходів обстежених домогосподарств, виявляється, що кількість домогосподарств, члени яких постійно відмовляли в

найнеобхіднішому, крім харчування в Полтавській області у 2020 році складала 168,43 тис., у 2019 році – 200,06 тис., у 2018 – 166,93 тис. домогосподарств [79].

Такі дані говорять про наявність великої кількості домогосподарств, які самостійно не можуть забезпечити своє життя і потребують посиленої уваги від держави.

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що у порівняні з 2018 роком, коли Україна вже зазнала впливу подій на сході, соціальні показники 2021 року знаходяться на досить низькому рівні. Хоча згідно офіційної статистики рівень бідності знижується, опитування вказують на те, що за межею бідності опинилися велика кількість домогосподарств.

Діюча система державних соціальних допомог намагається обрати вірний курс, мотивуючи людей до працевлаштування і зменшуючи таким чином бюджетні видатки, проте залишається досить слабкою з точки зору впливу на демографічні та соціальні процеси, які відбуваються в Полтавській області. Необхідністю є розробка системи критеріїв та індикаторів ефективності системи державних соціальних допомог, з допомогою якої можна було б проводити комплексну оцінку бюджетних витрат на реалізацію соціальної підтримки, обсягу їх надання і якості впливу на демографічну ситуацію та рівень добробуту населення. Для вирішення даної проблеми постає необхідність у стимулюючій соціальній політиці держави, завдяки якій громадяни могли б спокійно та впевнено народжувати дітей, виховувати достойних представників українського народу, збільшуючи потенціал нашої країни. Головним завданням є розробка ефективних програм соціальної підтримки, які були б покликані не тільки на забезпечення перших років життя людини, а і повноцінне подальше життя.

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ (НА ПРИКЛАДІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ У М. ПОЛТАВІ РАДИ)

3.1. Напрямки удосконалення правового забезпечення системи державної соціальної допомоги

Сьогодні актуальним є ретельний аналіз та систематизація законодавства у сфері соціального захисту та його кодифікація. Ця робота має бути спрямована на досягнення принципів системності та узгодженості законодавства, усунення прогалин та протиріч між новими положеннями та застарілими нормами, які з часом не виправдали себе, а також забезпечення доступності цих положень і їх застосування для всіх.

Основною метою законодавства в сфері соціального захисту повинно стати забезпечення сприятливих умов відтворення людського капіталу. Важливим напрямом удосконалення системи державних соціальних допомог є запровадження законодавства, яке б захищало громадян, враховуючи їх інтереси та покращувало їх добробут. Одним із найважливіших завдань соціальної політики повинно стати:

– відновлення довіри суспільства до реформ соціального захисту, які проводить уряд;

– подолання бідності серед працюючого населення України, приведення прожиткового мінімуму до реального розміру, який відповідає соціально – економічному розвитку нашої країни;

– підвищення стандартів життя українців та підвищення ефективності, якості і доступності державних соціальних допомог;

– перегляд системи соціальної допомоги людям, що втратили працездатність;

– створення умов для мотивації підтримки свого добробуту завдяки власній трудовій активності.

Вдосконалення правового забезпечення в системі соціальних допомог охоплює не лише законодавство в сфері соціального захисту, а й суміжних сфер українського законодавства, таких як фіскальне, фінансово-економічне та законодавство в сфері зайнятості населення.

Розглянемо кожну з пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення соціальної підтримки:

1. Проведення кодифікації існуючого соціального законодавства та створення Соціального кодексу.

Кодифікація - це засіб систематизації нормативних актів, що здійснюється шляхом перегляду і об'єднання правових норм, що містяться в різних правових актах, в логічно несуперечливий нормативний правовий акт, який систематично і всебічно регулює конкретну сферу суспільних відносин, зазвичай на галузевому рівні.

Це допоможе подолати суперечності у чинному законодавстві, скоротить його обсяг, спростить зміст, виключить застарілі норми, які не виправдалися, призведе до узагальнення термінів, виключить їх плутанину. Також така систематизація допоможе громадянам швидше зорієнтуватися в численних нормативно-правових актах і зрозуміти на які допомоги їх сім’я має право претендувати. В кодексі повинні бути прописані норми щодо системи соціального законодавства: ієрархія та дія законів соціального захисту в часі, просторі та за колом осіб. Акти повинні визначати основні напрямки на рівні законодавства та становити єдину систему соціального права. Конкретизація та розвиток напрямів повинні міститися в законодавчих актах виконавчої влади.

2. Потрібно провести уніфікацію термінів та понять для уникнення плутанини під час використання їх в законах та підзаконних актах виконавчих органів. Це такі терміни як «соціальна допомога», «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «складні життєві обставини» тощо.

На основі соціальних гарантій, прописаних в Конституції України, міжнародних зобов'язань та пріоритетів соціального розвитку України, в межах одного закону закріпити чіткий та вичерпний перелік критеріїв та підстав, які визначають право сімей на отримання соціальних допомог та компенсацій. В рамках цього ж закону охарактеризувати всі можливі види соціального захисту для різних категорій населення.

В даному законі нормативно закріпити оптимізацію соціальних зобов'язань держави та її бюджетних можливостей, щоб не допускати зниження рівня життя населення.

3. Внести зміни до Закону України « Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», в якому відійти від терміна «соціальні норми» , який не дозволяє виробити чіткі критерії оцінки якості соціальних послуг, та розмежувати та чітко окреслити поняття соціальних нормативів та стандартів. Соціальні гарантії в існуючому законодавстві ототожнюються з соціальними нормами (наприклад, визначення мінімального набору продуктів харчування), а це не є правильним. Соціальні стандарти повинні визначати повноцінні параметри життя людини.

4. Створити нову систему соціальних стандартів, які б гарантували повноцінну життєдіяльність громадян. Доходи повинні не тільки забезпечувати мінімальне харчування та найнеобхідніший одяг, а ще й покривати розходи на оплату житла, освіту та медичне обслуговування. З цією метою доповнити споживчий кошик такими витратами як – оплата харчування в садочку, платні медичні та освітні послуги, оренда чи купівля житла, оплата комунальних платежів, мобільний зв'язок та інтернет (особливо в період цифровізації). На основі цього прийняти реальний прожитковий мінімум для подальшого розрахунку розмірів державних соціальних допомог.

Для систематизації всіх соціальних виплат розробити систему соціальних стандартів, які передбачаються Державним класифікатором соціальних стандартів та нормативів [11]. Обов'язково необхідно долучати громадськість

до обговорення фактичних потреб та визначення стандартів різних соціально-демографічних груп.

5. Удосконалити методику визначення прожиткового мінімуму як базового нормативу розрахунку державних соціальних допомог.

До прожиткового мінімуму прив'язані не лише державні соціальні допомоги, а й стягнення у вигляді штрафів, зборів тощо. Підвищення прожиткового мінімуму призведе до неминучого підвищення стягнень. Тому, на нашу думку потрібно відокремити прожитковий мінімум для соціальних гарантій від базової величини для стягнень та штрафів, окремо виділити базову величину для адміністративних зборів. Так можна уникнути тих законодавчих перешкод для підвищення прожиткового мінімуму.

Статтею 46 Конституції України передбачено, що види виплат, які є основним джерелом існування людини, мають відповідати прожитковому мінімуму. Але він повинен відповідати реаліям.

Для цього пропонуємо: переглянути значно занижений сучасний розмір прожиткового мінімуму; розрахувати новий споживчий кошик, який враховував би не лише фізичне виживання, а й задоволення соціальних і культурних потреб громадян; внести зміни до Закону України «Про прожитковий мінімум» щодо термінів перегляду споживчого кошику, особливо в частині непродовольчих товарів та послуг. Він повинен складати не більше 3 років, щоб його вміст відповідав реальним потребам громадян. Взяти за основу споживчий набір, який використовують для підрахунку Індексу споживчих цін. Цей набір відповідає сучасним вподобанням жителів України. Такий підхід не вимагає витрат бюджету на його впровадження.

6. Створити пакети соціальних послуг, за якими після первинного опитування сім'ї, в залежності від її життєвих обставин, могли б надавати різні організації соціального спрямування (комплексний соціальний захист відповідно до розробленого стандарту)

7. Замість великого різноманіття допомог створити одну допомогу – малозабезпеченим сім'ям. Виняток лише може становити допомога особам з

інвалідністю, дітям з інвалідністю та особам з інвалідністю з дитинства. На сьогодні максимальний розмір малозабезпеченості не повинен перевищувати 75% встановленого прожиткового мінімуму. Невідповідність фактичному прожитковому мінімуму норм закону призводять до зниження її ефективності, а це тягне за собою необхідність в додаткових видах соціальних допомог. Для вирішення цієї проблеми крім перегляду розміру прожиткового мінімуму потрібно переглянути максимальний розмір цієї допомоги, довівши його до 100% для кожного члена сім'ї. Але обмежити право на неї працездатним особам, які не працевлаштовані без вагомих причин.

8. Спрямувати політику соціального захисту на підвищення трудової активності малозабезпечених сімей , одиноких батьків, які є працездатними, осіб з інвалідністю 2 і 3 групи.

На сьогодні для подолання бідності вже недостатньо надання державних соціальних допомог, необхідна стратегічна політика в сфері освіти, медицини та на ринку праці. Потрібно спрямовувати увагу на те, щоб основним доходом сім'ї були доходи від трудової діяльності, а не від державних соціальних допомог. Для цього необхідно змінювати податкове законодавство (податкові пільги за місцем роботи), яке б сприяло підвищенню доходів таких сімей. Деякі кроки в цьому напрямку держава вже зробила, вносячи поправки до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», надаючи можливість працездатним, але не працевлаштованим членам малозабезпеченої родини одноразово звернутися та отримувати державну допомогу, але з умовою працевлаштування.

Перекваліфікація працездатного населення, доступне здобуття нових професій та вмінь – ще один шлях мотивації малозабезпечених родин до підвищення рівня їх доходів.

Для осіб з інвалідністю 2 і 3 груп – переведення соціальних виплат на тимчасових характер, що мотивуватиме їх до працевлаштування.

9. Законодавчо обмежити право забезпечених громадян на соціальну допомогу, встановивши граничний рівень доходу при якому сім'я втрачає право на звернення за такою допомогою.

10. Внести зміни до Постанови КМУ «Про спрощений порядок призначення житлової субсидії на оплату житлово- комунальних послуг…». Субсидія призначається якщо місячний розмір плати в межах норм за комунальні послуги перевищує відсоток обов'язкового платежу індивідуально розрахований за формулою, в яку включається розмір встановленого прожиткового мінімуму. Тут є дві проблеми: норми споживання значно занижені і не відповідають реаліям (особливо щодо плати за послуги за централізоване опалення) і знову ж таки встановлений розмір прожиткового мінімуму кардинально відрізняється від фактичного. Отже ці два пункти роблять даний нормативний акт досить декларативним і не допомагає домогосподарствам реально впоратися з комунальними платіжками без урізання доходів за статтею їжі чи необхідного одягу, не говорячи про витрати на лікування.

Щоб вирішити дану проблему потрібно переглянути норми споживання, внести зміни до існуючого законодавчого акту та вдосконалити формулу розрахунку відсотка обов'язкового платежу, включивши до нього фактичний прожитковий мінімум.

Але все ж таки можна сказати, що житлові субсидії носять декларативний характер, так як дозволяють пом'якшити реакцію суспільства на значне і не завжди економічно обґрунтоване підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги. На практиці ж багато сімей з різних причин не мають права на отримання цієї допомоги, або вона досить незначна і не покриває фактичні розходи.

11. Розробити нормативно-правову базу благодійності в соціальній сфері, удосконалити податкове законодавство для сприяння благодійній діяльності. Це підвищить роль недержавних громадських організацій в сфері надання соціальних допомог.

12. Переглянути законодавство щодо пільг. Система пільг яка існує зараз є досить великою, неупорядкованою, фінансово невиправданою, в значній мірі декларативною, непрозорою, соціально несправедливою.

13. Внести зміни Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» і переглянути порядок нарахування і виплати державної допомоги при народженні дитини.

Проведений нами аналіз народжуваності та смертності в Україні за 2018-2021 показав, що в Україні існує необхідність у підвищенні народжуваності дітей та покращенні демографічної ситуації. Ми простежили також, що розмір державної допомоги при народженні дитини становить 41280 грн та не переглядався з 1 липня 2014 року у зв'язку з дефіцитом бюджету. Виплата допомоги відбувається протягом 3 років – одноразова виплата у розмірі 10320 грн та до досягнення 3 років дитини – 860 грн щомісячно (рівними частинами).

Такий розмір допомоги не враховує потреб одного з батьків, хто доглядає за дитиною, та і потреби самої дитини не покриває. Це змушує батьків або звертатися за додатковими видами соціальних виплат, або рано залишати дитину та виходити на роботу.

Цю допомогу слід нараховувати у розмірі не меншому за прожитковий мінімум (базовий соціальний стандарт) встановленого для дітей до 6 років і прожитковий мінімум для працездатних осіб та корегувати цей розмір в процесі виплати з урахуванням зміни прожиткового мінімуму в момент виплати. Це забезпечить мінімальні потреби дитини, і того з батьків хто за нею доглядає.

Але більш доцільно проводити розрахунок допомоги виходячи з фактичного прожиткового мінімуму, який розраховує Міністерство соціальної політики, і який, нажаль, значно відрізняється від встановленого законодавством.

Як приклад:

Порівняємо розрахунок допомоги при народженні дитини, якщо взяти за основу прожитковий мінімум встановлений законом на відповідний бюджетний

рік та фактичний прожитковий мінімум , що визначається Міністерством соціальної політики (станом на вересень 2021 року) (Табл. 3.1)

Таблиця 3.1

Порівняльний розрахунок допомоги при народженні дитини, з урахуванням прожиткового мінімуму на дитину до 6 років та одного з батьків (складено автором на основі даних Мінсоцполітики та Закону України «Про державний бюджет на 2021 рік)

№ п/п	Прожитковий мінімум	Встановлено законом на бюджетний рік	Фактичний за даними Мінсоцполітики
1	Для дітей до 6 років	2013,00 грн	4022,02 грн
2	Для працездатних осіб	2379,00 грн	5670,35 грн
3	Розмір допомоги при народженні дитини повинен складати в місяць (1+ 2)	4392, 00 грн	9692,37 грн

Зрозуміло, що такий обсяг виплат вимагає значних бюджетних коштів, але потрібно шукати резервні способи підвищення ефективності розподілу коштів з бюджету, обмеження кола великої різноманітності неефективних соціальних виплат. Підвищення розміру допомоги при народженні дитини покращить майновий стан сімей з новонародженими дітьми, а це в свою чергу виключить їх з числа отримувачів допомоги по малозабезпеченості та житлових субсидій.

Якщо орієнтуватись на виплати в країнах Євросоюзу, то для повернення батьків на ринок праці до досягнення дитиною 3 років таку виплату в максимальному розмірі проводити до року дитини, а потім зменшувати поступово цей розмір до досягнення трьох років, або заміняти на компенсацію послуг муніципальної няні, як це відбувається зараз.

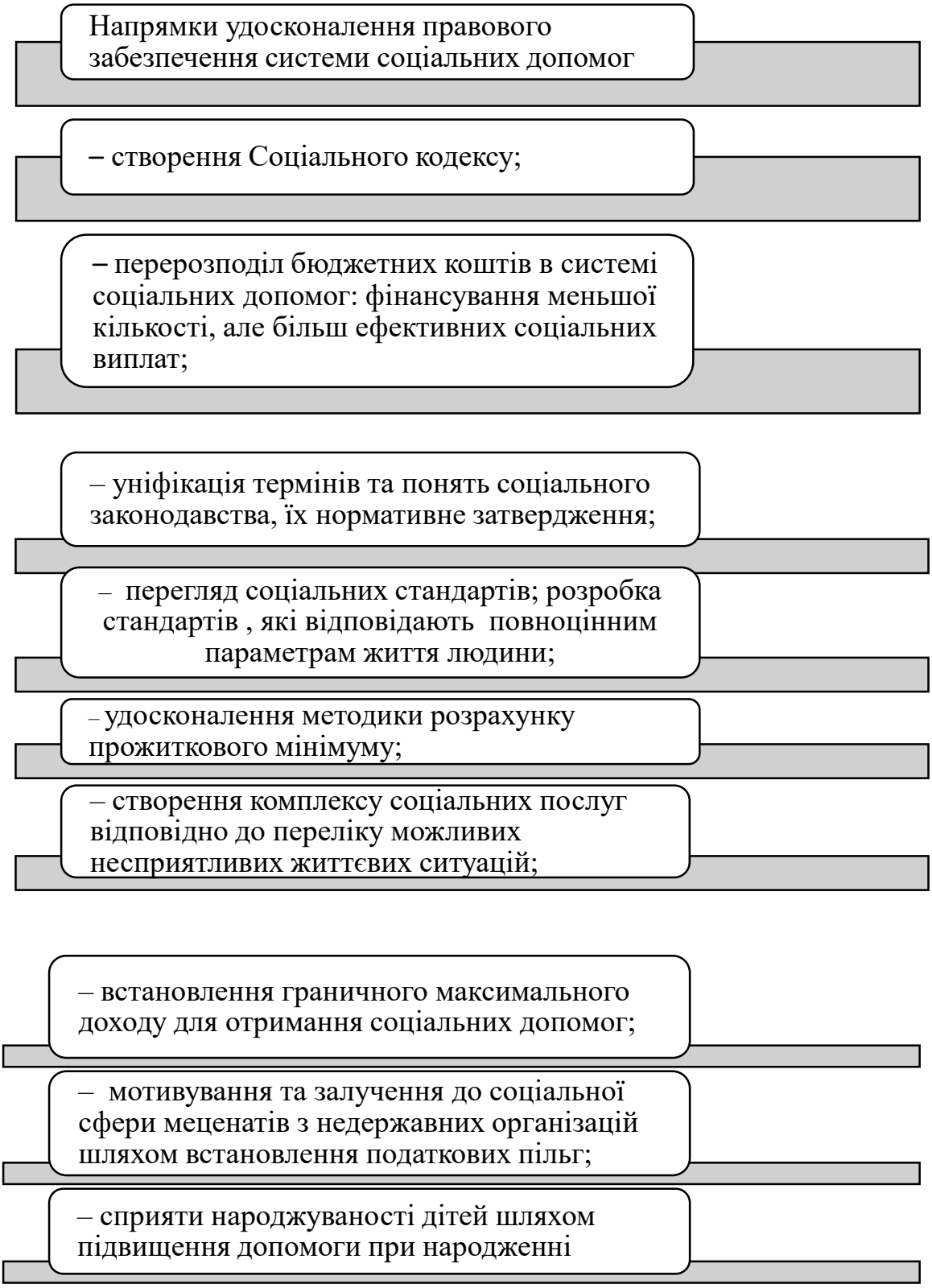

Рис.3.1 – Напрямки удосконалення правового забезпечення системи соціальних допомог (розроблено автором)

Але в деяких країнах Європи існують також виплати на дитину з народження до досягнення працездатного віку і пільги на якісне навчання і

медичну допомогу. Тому якщо і орієнтуватися на Європу то це потрібно враховувати.

Отже, можемо зробити висновок, що соціальна сфера є однією з пріоритетних напрямків бюджетних видатків. Водночас ця сфера є досить неструктурованою. Значні надходження з бюджету на соціальні статті не сприяють ефективності соціального захисту. Для підвищення ефективності та удосконалення правового забезпечення системи державних соціальних допомог пропонуємо такі заходи:

1. Кодифікація законодавства в сфері соціального захисту, створення Соціального кодексу

2. Перерозподіл бюджетних коштів на фінансування меншої кількості, але більш ефективних соціальних допомог: малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з новонародженими дітьми. Зменшення різноманіття пільг та відмова від житлових субсидій, які носять декларативний характер.

3. Провести уніфікацію термінів що стосуються соціальних допомог, щоб уникнути маніпуляцій та плутанини під час використання їх в законах та підзаконних актах.

4. Внести зміни до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», розробивши соціальні стандарти, які відповідають повноцінним параметрам життя людини, а не її виживанню.

5. Удосконалити методику розрахунку прожиткового мінімуму, виходячи з реальних потреб громадян України.

6. Створити комплекс соціальних послуг, виходячи з встановленого чіткого переліку можливих несприятливих життєвих ситуацій та пакету відповідних заходів соціального захисту.

7. Обмежити право на соціальні допомоги заможних громадян, встановивши граничний максимальний рівень доходу.

8. Залучати до участі в соціальній сфері меценатів з недержавних організацій шляхом встановлення податкових пільг.

9. Внести зміни до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та у Порядок нарахування та виплати допомоги при народженні дитини. Збільшення розміру цієї допомоги до розмірів прожиткового рівня дитини до 6 років та одного з батьків, який здійснює догляд.

3.2. Впровадження міжнародного досвіду у сфері надання державних соціальних допомог

В умовах здійснення реформ системи державних соціальних допомог інститут соціального захисту стикається з рядом нових викликів, які створюються сучасними подіями в суспільстві. Зміна соціуму вимагає від держави принципово нових рішень, які могли б вирішувати основні питання вразливих верств населення.

Вивчення досвіду зарубіжних країн і його врахування має досить важливе значення для України, хоча й не першочергове. Враховуючи власний досвід та орієнтуючись на помилки та досягнення країн, які досягли високого економічно-соціального розвитку, можна побудувати ефективну державну соціальну політику, яка сприятиме добробуту головної цінності кожної держави – людини. Ефективні системні зміни у соціальній сфері можуть бути здійснені в результаті ретельного аналізу і впровадження позитивної світової практики соціального захисту.

Досвід соціальних країн доводить, що успіху можна досягти поєднуючи дієву соціальну політику та ефективний економічний розвиток. В цих країнах в ході реформ творчість переважала над руйнуванням.

Моделі соціальних держав вимірюються ефективністю їх для життя суспільства. Основними показниками дієвості систем є ВВП на душу населення та Індекс людського розвитку (Табл. 3.2)

Таблиця 3.2

Країни лідери за рівнем індексу людського розвитку у 2020 році, згідно щорічного звіту ООН (складено автором на основі [93])

Номер	Країна	Значення ІРЛ	Валовий національний дохід
1	Норвегія	0,957	66,494
2	Ірландія	0,955	68,371
3	Швейцарія	0,955	69,394
4	ГонгКонг, Китай	0,949	62,985
5	Ісландія	0,949	54,682
6	Німеччина	0,947	55,314
7	Швеція	0,945	54,508
8	Австралія	0,944	48,085
9	Нідерланди	0,944	57,707
10	Данія	0,940	58,662

Програма розвитку ООН у щорічному звіті складає Індекс людського розвитку (ІЛР) 189 країн. Він складається з трьох показників: тривалості здорового життя, рівня освіти та величини ВВП – економічного показника гідного рівня життя. В 2020 році ми бачимо десять країн лідерів. Україна в 2020 році посіла 74 місце. Порівняння лідера Норвегії з Україною зображено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Порівняння показників України із показниками лідера 2020 року – Норвегії (складено автором за даними Програми розвитку ООН [93])

Показник	Україна	Норвегія
Значення ІРЛ	0,779	0,957
Тривалість життя, роки	72,1	82,4
ВВП на душу населення, $	13,216	66,494

В США та Великій Британії під час реформування системи соціального захисту притримувались неоліберальної теорії, яка вказує на те, що тривалий дефіцит бюджету країни призводить до економічного занепаду, тому пропонує значне скорочення соціальних виплат за рахунок державних коштів.

Якщо проаналізувати цей підхід з точки зору сучасної національної соціальної політики, то, на наш погляд, можна знайти якесь раціональне зерно, посилити державний контроль за наданням допомоги категоріям громадян, які можуть і повинні працювати, що сприятиме більш стабільній підтримці вразливої категорії, такої як діти-інваліди, діти з багатодітних сімей, люди похилого віку, особи з інвалідністю.

Однією з тенденцій сучасних моделей соціального розвитку є залучення численних недержавних організацій до інвестування в соціальну сферу та благодійності. В соціально розвинутих країнах розробляються системи податкових пільг для стимулювання фондів приватних організацій соціального забезпечення. На нашу думку, такий підхід також є орієнтиром для України.

Досягнення західних країн дають нам матеріал для удосконалення адміністративно-правової складової системи надання соціальних допомог. Ми можемо використати для своєї країни наступні здобутки:

– врахування науково обґрунтованого аналізу діючої системи соціальних допомог для виявлення нових ідей для її удосконалення (на прикладі США);

– стимулювання з боку держави недержавних організацій, які готові до благодійництва, брати під опіку соціальну сферу шляхом впровадження системи податкових пільг і привілеїв таким структурам (на прикладі США та скандинавських країн);

– створення єдиного законодавчого акту, який би регулював сферу соціального захисту (на прикладі Швеції).

Цікавим для України є також досвід сусідки Польщі. З їх системи можна взяти кілька цікавих впроваджень:

1. Створення адресної державної допомоги (замість безкінечної кількості пільг).

2. Надання допомоги на дитину до моменту закінчення нею навчання.

3. Податкові пільги для працюючих батьків з дітьми.

4. Децентралізація з максимальною передачею повноважень на місця у питаннях надання соціальної допомоги тощо.

Доцільно, на нашу думку, запровадити в нашій державі досвід Польщі щодо організації соціального планування на місцевому рівні. Суттю цієї системи є залучення всіх представників територіальної громади до пошуку варіантів розв'язання проблем соціального характеру які є саме в цій ОТГ. Саме такий підхід міг би сформувати пріоритети розвитку соціального захисту на місцевому рівні, розподіляти бюджетні кошти, залучати організації, які надають соціальні послуги. Органи влади місцевого значення мають розробляти плани соціального розвитку, які відповідають вимогам, що висуває центральна влада. Такі плани повинні розроблятися щороку.

Головним моментом в розвитку китайської моделі соціального розвитку, який став би корисним для України, це поступовий, а не різкий, процес реформування. І хоча їм все ж довелось мати певні соціальні втрати, вони все ж були співвідносні ефективності виробництва, яке призвело поступово до зростання добробуту населення. Населення Китаю, на відміну від українського, не відчуло на собі гіперінфляції, руйнування системи соціальної захищеності, погіршення матеріального стану більшості громадян. Стратегія соціально-економічного розвитку Китаю постійно корегується з урахуванням потреб чисельного населення.

Основні реформи Китаю:

– збільшення робочих місць не тільки в містах, а й в селах;

– вирішення проблеми житла, поліпшення умов побуту;

– інтенсивна соціальна допомога сім'ям, які її потребували, але з ретельним контролем витрат державних коштів;

– поступове введення гарантованого прожиткового мінімуму;

– індивідуальне оподаткування фізичних осіб, яке сприяли регулюванню надмірно завищених доходів;

– перебудова системи соціального захисту осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, системи медичного страхування. Витрати по соціальному забезпеченню робітників, службовців та пенсіонерів розділили між державою та організаціями. Зросла роль комерційного страхування;

– підвищення освітнього рівня населення, з основним акцентом на підготовку кадрів, які професійно розуміються на вимогах ринкових умов господарювання. Велику увагу під час освіти приділяється зміцненню та розвитку духовної культури (відкриття бібліотек, музеїв, палаців культури та ін.).

На відміну від України, успіхи Китаю полягають у тому, що:

1. Реформи мали загальнонародну підтримку, так як були прозорими і зрозумілими населенню. Старі здобутки не руйнувалися, а нові мали інноваційний та творчій характер, спрямований на задоволення потреб населення в споживацьких товарах та продуктах харчування.

2. Реформування спиралося на таку особливість країни, як чисельність населення, та на аналіз власного досвіду, а потім досвіду зарубіжних країн. Катай використовує внутрішні резерви держави поряд з закордонними інвестиціями, не руйнуючи та не критикуючи існуючі державні структури.

3. Китай скеровує структуру інвестицій та виробництва на розвиток соціальної сфери та задоволення потреб громадян.

Таким чином, з досвіду Китаю можна зробити висновок, що характер реформ повинен бути повільним, зрозумілим населенню та спрямованим на його потреби. Потрібно не допускати руйнування минулих реформ, а на їх основі розвивати нову систему соціального захисту населення, коригуючи курс реформ в бік громадян та виробництва.

Зазначені моделі систем соціальних допомог не зустрічаються в чистому вигляді, і кожна має свої плюси та мінуси.

На сучасному етапі державні соціальні допомоги фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України. Додатковим джерелом фінансування є закордонні цільові кредити та позики для виконання певних соціальних програм. Оскільки основним джерелом фінансування соціальних допомог є державний бюджет, необхідно прискорити процес реформування податкової системи та розробити додаткові заходи щодо наповнення державного бюджету. Для вирішення цих питань доцільним буде звернути

увагу на досвід розвинених держав, таких як Дані, Великобританія, Швеція. В цих країнах стягнення податків гарантують фінансування певних видів соціальних видатків. Так держави дають гарантію, що податки повернуться у суспільство у вигляді соціальних допомог та пільг.

Заміна пільг на адресну грошову допомогу допоможе вивільнити частину бюджетних коштів. «Адресність» допомоги виявляється в тому, що державну допомогу отримує конкретна людина, яка дійсно її потребує і довела це право необхідними підтверджуючими документами. Адресність робить допомоги більш ефективними. Адресність допомоги може бути цільовою. Така практика успішно проводиться в США. Наприклад, в США існує програма «купони на їжу» для малозабезпечених верств населення. Спочатку вона видавалася у вигляді купонів, але пізніше їх замінили на дебетову картку, з якої можна витрачати кошти на їжу, але не можна з неї купити алкоголь чи сигарети, непродовольчі товари, медикаменти та вітаміни.(по принципу картки «Пакунок малюка» яка діє зараз в Україні)

Також щодо запровадження міжнародного досвіду в українську систему соціального захисту необхідно зазначити, що Україна є учасником ряду основоположних міжнародних договорів в соціальній сфері. Серйозною проблемою в цьому питанні залишається реалізація норм міжнародного права в українському національному законодавстві та застосування впроваджених міжнародно-правових актів як норм прямої дії. Від вирішення цих питань залежить повне реформування системи державної соціальної допомоги до європейської моделі.

Україна помітно відстає від європейських країн за рівнем інноваційності системи соціального захисту, злагодженістю спільних дій публічних структур, недержавних організацій і суспільства в цілому. З огляду на зазначене стратегічним завданням України як на сьогодні, так і віддалену перспективу має бути поступальний соціально-економічний розвиток, сприяння інноваційно-інвестиційним процесам, національна політика по-винна орієнтуватись на адаптацію європейської моделі державно-приватного

партнерства, залучення недержавних та громадських організацій до вирішення соціальних проблем, розробку ефективних методів прогнозування потреб соціально вразливих категорій населення, а також, головним чином, удосконалення регуляторних, управлінсько-організаційних та фінансових механізмів реалізації системи соціального захисту населення.

У наш час формується нова загальноєвропейська модель соціальної політики, фундаментальною основою якої є принцип суміщення економічної ефективності та соціальної солідарності. Відбувається процес переорієнтації соціальних програм з універсального рівня на індивідуальний, що значно дешевше та ефективніше, оскільки адресна допомога надається тільки дійсно в ній нужденним [99].

Виходячи з цього можна зробити висновок, що для України найбільш близькою буде скандинавська соціальна модель, в якій відображені ідеї соціальної захищеності та справедливості, притаманні українським традиціям.

На жаль, на сьогодні соціальна політика в Україні ще знаходиться в процесі свого шляху до ідеалу. Нова влада принесла дещо нове і творче в систему соціальних допомог (наприклад, цифровізація). Це підняло соціальну політику на щабель вище. Але ще вона досі залишається заполітизованою, економічна база недостатня, багато програм носять декларативний характер. Головним показником цього є все ще досить високий рівень безробіття та бідності населення. Вироблення концепції соціальної держави, із використанням світового досвіду, на основі якої буде розроблена ефективна система соціальних допомог має наблизити Україну до стандартів соціального розвитку в Європі.

Обираючи своє спрямування реформ системи соціальних допомог Україна все ж не повинна сліпо копіювати зарубіжні моделі. Але ж не потрібно ігнорувати досвід «держав соціального добробуту» та східних країн і використовувати найкращі здобутки для створення такої системи державних соціальних допомог, яка б відповідала економічному розвитку, потребам населення і національним особливостям нашої країни.

Зважаючи на обмеженість бюджетних коштів в Україні, потрібно більше уваги приділяти розвитку соціального страхування не забуваючи про соціальні гарантії, більш уважно підходячи до визначення права на отримання соціальних допомог та пільг.

Отже, можемо підсумувати вищезазначене і виділити моменти, які варто впровадити в Україні:

1. Соціальна політика і модель соціального захисту залежить від пануючого в країні політичного режиму.

2. Пріоритети і стратегія соціального розвитку залежать від економічного розвитку країни і спроможності втілювати в життя запроваджені соціальні програми, які забезпечують добробут громадян, право на гідне життя.

3. Сліпе копіювання міжнародного досвіду без врахування менталітету, національних особливостей, політичних та культурних надбань минулого призведе до руйнування системи соціальної підтримки і до банкрутства держави.

4. Стратегія соціального розвитку повинна базуватися на науково обґрунтованих дослідженнях, а не на основі політичних маніпуляцій в залежності від процесу виборів.

5. Поступовість впровадження реформ, характерна для східних країн (Китай), їх прозорість та зрозумілість для населення, а також орієнтація на потреби громадян, стало б цінним надбанням для української системи соціального захисту.

3.3 Пропозиції щодо удосконалення надання державних соціальних допомог

На сучасному етапі економічно-соціального розвитку Україна має різноманітну систему соціальних допомог та компенсацій: 58 законів та більше 120 підзаконних нормативно правових актів регулюють надання більше 45 видів пільг 30 категоріям пільговиків (22 з них за професійною відзнакою і 23 за соціальною), та 130 категоріям отримувачів державних соціальних допомог

(50 з яких за професійною відзнакою), яким призначається більше 60 видів соціальних допомог. Ця стаття видатків є найбільшою в бюджеті.

Така система соціальних допомог є неефективною і може призвести до банкрутства держави, так як фінансові зобов'язання перевищують бюджетні можливості і призводять до дефіциту бюджету.

Аналіз життєвого рівня українців також підтверджує, що соціальний захист не досягає головної мети, прописаної в Конституції України, забезпечення гідного рівня життя.

Для підвищення ефективності системи соціальних допомог потрібно вивільнити бюджетні кошти. Це можна зробити на центральному рівні двома шляхами: інвентаризація пільг та посилення адресності надання державних соціальних допомог.

Така різноманітність пільг виникла у 90-ті роки, коли держава таким чином намагалася захистити найуразливіші верстви населення, підтримуючи їх життєвий рівень не допускаючи його падіння.

Відповідно до статистичних даних на державні соціальні програми витрачається 21% національного внутрішнього валового продукту. Таке фінансування повинно було б забезпечити громадян України та вивести всіх з стану бідності. Але реальність зовсім інша. Це може свідчити тільки про те, що значну частину коштів отримують люди, які їх не потребують, в той час коли є дійсно сім'ї за межею бідності, які кошти отримують в незначній кількості чи зовсім не отримують. Значна кількість пільг нараховується за професійною ознакою. Це тільки посилює напругу у суспільстві. Масовість права на пільги призвела до того, що деякі категорії пільговиків почали користуватися ними як привілеями. Потрібно переглянути порядок надання пільг тим хто працює та отримує високу заробітну плату.

Вирішити це питання може перехід до адресності надання пільг за професійною ознакою. Працюючи громадяни повинні отримувати гідну заробітну плату, а пільги тільки ті, які є малозабезпеченими, люди які непрацездатні (з інвалідністю зокрема) , ті які мають особливі заслуги перед

Батьківщиною, інваліди війни, учасники війни, учасники АТО та ліквідатори аварії на ЧАЕС.

Отже, пропонуємо:

1. Провести заміну пільг за професійною ознакою у форму адресної грошової допомоги, надання її найбільш нужденним з урахуванням майнового стану та тим, хто має відзнаки перед Батьківщиною.

2. Розробити еквівалент професійних пільг у вигляді добавки до заробітної плати чи надати пільгу на оподаткування заробітної плати.

3. Скасувати професійні пільги як такі що не відповідають принципам ринкової економіки (народним депутатам, депутатам місцевих рад, суддям, працівникам прокуратури тощо).

Крім пільг потрібно підвищувати адресність надання інших видів державної соціальної підтримки. Вивільнити значну частину бюджетних коштів допоможе також адресний підхід до надання всіх видів державних соціальних допомог. Значна частина соціальних допомог вже призначаються з урахуванням доходів, але такий підхід потрібен для призначення усіх видів державних допомог. Для цієї мети потрібно провести реальний моніторинг домогосподарств на місцях, особливо в складі яких є більше трьох дітей, або є одинока непрацездатна людина, або в складі якої є не менше двох пенсіонерів.

Для удосконалення адресності надання державних соціальних допомог пропонуємо:

1. Максимальний розмір допомоги для працездатних верств населення знизити, а для вразливих верств населення – бідних сімей з дітьми, пенсіонерів, людям з інвалідністю тощо –підвищити. У випадку бідних сімей з дітьми – з одночасним стимулюванням батьків до працевлаштування.

2. Вдосконалення методики визначення права сім'ї на адресну грошову допомогу, врегулювання на законодавчому рівні критеріїв оцінки рівня життя тих хто претендує на таку допомогу, перевірка реального рівня життя цих сімей, подальше впровадження Єдиної бази даних отримувачів адресної державної соціальної допомоги.

3. Раннє виявлення сімей, які знаходяться за межею бідності, але за певних обставин чомусь не звернулися за допомогою до держави шляхом обстеження домогосподарств, опитування місцевого населення.

4. Запровадити моніторинг ситуації з рівнем бідності на місцевому рівні, оцінку діяльності інституту адресної допомоги.

5. Запровадити сертифікацію соціальних інспекторів, так як від їх рішення залежить визначення права на соціальну допомогу.

Соціальна підтримка – перш за все прерогатива держави, але внаслідок економічних обставин держава не готова в повній мірі забезпечити виконання соціальних програм.

Забезпечення високої якості та оперативності надання соціальних допомог, моніторинг найуразливіших сімей, інформатизація населення, пошук оптимальних шляхів надання державної соціальної допомоги – основні завдання удосконалення соціального захисту на місцях.

Сучасний етап розвитку України характеризується інтенсивним процесом інформатизації суспільства та діджиталізації.

Як показує практика, основними видами інформаційних технологій, які розвиваються у сфері соціального забезпечення, є:

1) інтернет-технології, які ґрунтуються на використанні Інтернет-ресурсів сфери соціального забезпечення;

2) відповідне програмне забезпечення, тобто автоматизовані інформаційні системи і бази даних, які використовують фахівці і клієнти органів соціального захисту та забезпечення населення;

3) технології масових комунікацій соціального спрямування, а саме: друковані ЗМІ, засоби теле- і радіомовлення, зовнішня реклама та ін.;

4) навчальні інформаційні технології [30].

Важливі аспекти, над якими потрібно працювати на рівні держави:

– впровадження цифровізації ;

– удосконалення інформатизації: створення цифрових інформаційних стендів тощо;

– правова освіта жителів району в соціальній сфері;

– пошук шляхів адаптації людей похилого віку до інтенсивної інформатизації та діджиталізації.

На прикладі Управління соціального захисту населення Шевченківського району міста Полтави можемо показати як працює управління щодо вирішенні цих питань.

28 жовтня 2020 року Кабміном було ухвалено розпорядження « Про схвалення Стратегії цифрової інформації соціальної сфери. Основними завданнями стало:

– підвищення ефективності соціального захисту населення;

– удосконалення системи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;

– автоматизація управління та контролю в соціальній сфері;

– розвиток інформаційних ресурсів соціальної сфери із використанням інноваційних технологій [76].

З метою забезпечення належного надання соціального захисту мешканцям Полтавської міської територіальної громади, та на виконання наказу Міністерства соціальної політики України від 12.02.2021 № 79 « Про упровадження програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» управління соціального захисту населення трьох районів міста звернулися до Полтавської міської ради за підключенням до програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» робочих місць посадових осіб управління.

Доступ до програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» управлінням був отриманий 16 липня 2021 року та введений в експлуатацію. По вимогам до програмного комплексу в управлінні необхідно замінити застарілу техніку на робочих місцях спеціалістів з прийому громадян. На сьогодні техніку частково змінено і спеціалісти працюють з новим програмним комплексом.

Це значно спростило роботу спеціаліста з прийому документів. Але на цьому етапі необхідно вдосконалювати навички спеціалістів щодо роботи з цим програмним комплексом, проводити постійні навчальні вебінари.

Інтенсивно в управлінні відбувається цифрова трансформація системи надання послуг, підвищення їх якості та доступності:

– впровадження прийому заяв та документів через онлайн сервіси;

– отримання різного роду інформації, необхідної для призначення державних соціальних допомог шляхом звернення до реєстрів різних інституцій та електронних запитів;

– забезпечення доступності адміністративних послуг застосуванням програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада»;

– інформатизація населення через веб-сайт Департаменту соціального захисту Полтавської облдержадміністрації та веб-сайт Виконавчого комітету Шевченківської районної у м.Полтаві ради;

– участь у запровадження Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління соціальною підтримкою населення України для надання, призначення та виплати соціальної підтримки (соціальних виплат, допомоги, пільг, соціальних послуг та житлових субсидій);

– поступова діджиталізація документообігу.

На місцевому рівні невирішеними питаннями також залишаються:

1) діджиталізація документообігу між працівниками управління, створення внутрішнього мережі обміну документацією, що покращило б якість та ефективність робити управління, скоротило б затрати часу на передачу та підписання певних документів;

2) налагодження електронного обміну інформацією з недержавними організаціями, наприклад, надання інформації в електронному вигляді щодо жителів ОСББ, які звертаються за житловою субсидією чи надання інформації бухгалтерами ФОП про нарахування по лікарняному листу по вагітності та пологами їх працівникам, які звертаються за соціальними допомогами.

Також управління працює над цифровою грамотністю населення, шляхом інформування населення щодо створених е-сервісів, які значно полегшують процес отримання довідок а подачі документів для отримання. Це відбувається наступними способами:

1. Під час надання первинної консультації, коли людина звертається за інформацією щодо допомог, які вона може отримати від держави.

2. Під час звернення в телефонному режимі для запису на прийом щодо подачі документів для переоформлення тих чи інших допомог за телефонами гарячих ліній управління.

3. Під час власне подачі документів у спеціаліста.

4. На інформаційних стендах біля кабінетів управління, де крім друкованої інформації можна знайти QR–коди з посиланням на існуючі онлайн сервіси.

5. Через веб-сайт Департаменту соціального захисту Полтавської облдержадміністрації та веб-сайт Виконавчого комітету Шевченківської районної у м.Полтаві ради.

6. Інформація в друкованих виданнях Полтавщини та у місцевих ЗМІ.

Таке інформування допомагає вибрати громадянам зручний формат для подачі документів, замовлення довідок. Також це направляє людей в напрямку цифрової грамотності, так як зазвичай сервіси містять онлайн уроки по користуванню власним сервісом. Забезпечує навички громадян у користуванні цифровими гаджетами та Інтернетом у партнерській мережі хабів. Розширює можливості людей для безпечного використання Інтернету шляхом покращення цифрових навичок.

Існує також проблема правової освіти жителів району у сфері державних соціальних допомог. У зв’язку з недостатньою обізнаністю свої соціальних прав, люди, які потребують соціальної підтримки часто залишаються поза увагою держави.

В управлінні проводяться заходи щодо виявлення таких сімей через органи опіки, територіальні центри, відділи у справах неповнолітніх,

соціальних інспекторів. Проте все одно залишаються сім'ї, які не виявляють себе і перебувають за межею бідності, вважаючи що не мають права на соціальну підтримку. Такі сім'ї часто не мають доступу до мережі Інтернет, або навіть до телемережі. Тут постає необхідність у пошуку альтернативних способів інформатизації населення щодо їх прав, покращення правової обізнаності таких громадян, забезпечення їх конституційного права знати свої права та обов'язки.

Пропонуємо такі альтернативні засоби інформування як:

1. Куточки соціального захисту в найбільш відвідуваних місцях: супермаркетах, стихійних ринках, в організаціях медичного спрямування, фінансових установах.

2. Інформаційні заходи серед соціальних працівників, які надають допомогу на дому і зможуть передати знання своїм підопічним

3. Публікації в недорогих місцевих виданнях

4. Залучення вчителів до проведення батьківських зборів із запрошенням спеціалістів управлінь соціального захисту для правової освіти батьків.

5. Долучення інформаційних листівок до товарів першої необхідності, так званих «соціальних» товарів

6. Залучення недержавних організацій до розповсюдження інформації (наприклад, написання правової інформації на продуктах, які вони створюють, куточків соціального захисту біля куточків споживачів). Заохоченням може стати надання податкових пільг як на місцевому так і на державному рівні.

7. «Сарафанне радіо» - чим більше ми інформуємо людей, тим більше передавачів інформації ми маємо.

Отже, поряд з перевагами цифровізації соціального захисту існує також ряд проблем – по-перше, це забезпечення безпеки та збереження даних, тому рівню захищеності українських інформаційних систем повинна проводитися постійна оцінка; по-друге, перелічені можливості не враховують рівня обізнаності громадян України з технічними особливостями отримання

соціальних виплат онлайн, а також оснащеності технічними засобами як самих громадян, так і управлінь, особливо у віддалених ОТГ.

Готовність громадян країни до використання переваг інформаційно-комп'ютерних технологій є дуже важливим аспектом, так як включення до глобальних інформаційних процесів є важливим моментом підвищення рівня розвитку України у світі.

Важливим завданням як на рівні держави так і на місцевому рівні є підвищення комп'ютерної обізнаності населення, особливо громадян похилого віку, малозабезпечених та людей з фізичними вадами.

Особливий запит є на набуття навичок роботи з комп'ютерними технологіями у осіб похилого віку, так як така категорія жителів країни є найчисельнішою. За статистикою абсолютна більшість людей похилого віку (за різними даними від 80 до 95%) не володіють елементарними навичками роботи з комп'ютером чи гаджетами та не користуються ними. Для порівняння, в Європі більше половини людей в поважному віці користуються перевагами новітніх технологій, зокрема Інтернетом, а у Японії цей показник сягає позначки 75%, чим дуже засмучений уряд цієї країни.

Впровадження діджиталізації в усіх сферах життєдіяльності без підвищення обізнаності громадян в цій сфері загрожує маргіналізацією. Відсутність комп'ютерних знань у літніх людей позбавить їх можливості оформити соціальні допомоги, скористатися державними електронними сервісами чи послугами, отримати необхідні довідки, правову інформацію чи суспільно-важливу інформацію. Для повноцінного існування знання та вміння користуватися сучасними гаджетами є нагальною необхідністю.

Для підвищення компетенції у сфері технологій серед населення на регіональному рівні пропонуємо такі заходи:

1. Мотивувати до вступу людей похилого віку до вступу в «Університет третього віку» - це соціально-педагогічний проект, який носить в більшій мірі соціальний напрямок. Навчання в такому закладі підвищує соціальний комфорт в сучасному стрімкому житті, піднімає рівень функціональних знань, в тому

числі і новітніх технологій та соціальної адаптації. В Полтаві такий університет існує на базі «Полтавського університету економіки та торгівлі». Необхідно проводити інформаційні заходи щодо популяризації навчання в територіальних центрах надання соціальних послуг та між населення.

2. Залучати до навчання людей похилого віку можна також при бібліотеках, які крім можливості безкоштовного користування комп'ютером та Інтернетом часто проводять курси по комп'ютерній грамотності.

3. Запрошувати до Полтави представників громадських організацій таких наприклад як ГО «Об'єднання «Самопоміч», метою якої є безкоштовне навчання літніх людей комп'ютерній грамоті.

4. Створити при управлінні соціального захисту у відділі по наданню всіх видів соціальних допомог та компенсацій сектор по наданню цифрової допомоги отримувачам соціальних допомог, в якому буде здійснюватися:

1) консультації щодо користування онлайн сервісами в сфері соціального захисту відповідно до запиту отримувача;

2) допомога в поданні заяв на отримання соціальних виплат та у замовленні необхідних для оформлення соціальних допомог довідок через онлайн сервіси;

3) консультації та гіди щодо користування Порталом «Дія», який містить в собі зараз значний обсяг онлайн послуг в сфері соціального захисту.

Для успішної реалізації цифрової політики в органах соціального захисту та підвищення якості надання соціальної допомоги потрібно забезпечити методичний супровід територіальних громад, постійно проводити роботу щодо навчання та підвищення навичок та компетентностей працівників управлінь соціального захисту населення.

На основі проведеного дослідження можна виділити наступні пропозиції щодо удосконалення надання державної соціальної допомоги:

1. Для підвищення ефективності системи соціальних допомог потрібно вивільнити бюджетні кошти шляхом інвентаризації пільг (особливо на професійній основі) та посилення адресності надання державних послуг. Для цього:

1) провести заміну пільг за професійною ознакою у форму адресної грошової допомоги, надання її найбільш нужденним з урахуванням майнового стану та тим, хто має відзнаки перед Батьківщиною.

2) розробити еквівалент професійних пільг у вигляді добавки до заробітної плати чи надати пільгу на оподаткування заробітної плати.

3) скасувати професійні пільги як такі що не відповідають принципам ринкової економіки (народним депутатам, депутатам місцевих рад, суддям, працівникам прокуратури тощо)

2. Для удосконалення адресності надання державних соціальних допомог пропонуємо:

1) максимальний розмір допомоги для працездатних верств населення знизити, а для вразливих верств населення – бідних сімей з дітьми, пенсіонерів, людям з інвалідністю тощо –підвищити. У випадку бідних сімей з дітьми – з одночасним стимулюванням батьків до працевлаштування;

2) вдосконалення методики визначення права сім'ї на адресну грошову допомогу, врегулювання на законодавчому рівні критеріїв оцінки рівня життя тих хто претендує на таку допомогу, перевірка реального рівня життя цих сімей, подальше впровадження Єдиної бази даних отримувачів адресної державної соціальної допомог;

3) раннє виявлення сімей, які знаходяться за межею бідності, але за певних обставин чомусь не звернулися за допомогою до держави шляхом обстеження домогосподарств, опитування місцевого населення;

4) запровадити моніторинг ситуації з рівнем бідності на місцевому рівні, оцінку діяльності інституту адресної допомоги;

5) запровадити сертифікацію соціальних інспекторів, так як від їх рішення залежить визначення права на соціальну допомогу.

3. Для підвищення рівня цифровізації в управлінні району:

1) провести діджиталізацію документообігу між працівниками управління, створення внутрішнього мережі обміну документацією;

2) налагодити електронний обмін інформацією з недержавними організаціями;
3) забезпечити методичний супровід територіальних громад, постійно проводити роботу щодо навчання та підвищення навичок та компетентностей працівників управлінь соціального захисту населення.

4. Для підвищення рівня правової освіти серед громадян району, особливо тих хто не має доступу до мережі інтернет пропонуємо такі альтернативні методи правового інформування:

1) куточки соціального захисту в найбільш відвідуваних місцях: супермаркетах, стихійних ринках, в організаціях медичного спрямування, фінансових установах;

2) інформаційні заходи серед соціальних працівників, які надають допомогу на дому і зможуть передати знання своїм підопічним;

3) публікації в недорогих місцевих виданнях;

4) залучення вчителів до проведення батьківських зборів із запрошенням спеціалістів управлінь соціального захисту для правової освіти батьків;

5) долучення інформаційних листівок до товарів першої необхідності, так званих «соціальних» товарів;

6) залучення недержавних організацій до розповсюдження інформації (наприклад написання правової інформації на продуктах, які вони створюють, куточків соціального захисту біля куточків споживачів. Заохоченням може стати надання податкових пільг як на місцевому так і на державному рівні;

7) «сарафанне радіо» – чим більше ми інформуємо людей, тим більше передавачів інформації ми маємо.

5. Для підвищення компетенції у сфері технологій серед населення (особливо серед людей похилого віку та людей з особливими потребами) до сучасних технологій на регіональному рівні пропонуємо такі заходи:

1) мотивувати до вступу людей похилого віку до вступу в «Університет третього віку», проводити інформаційні заходи щодо популяризації навчання в територіальних центрах надання соціальних послуг та між населення;

2) залучати до навчання людей похилого віку можна також при бібліотеках, які крім можливості безкоштовного користування комп’ютером та Інтернетом часто проводять курси по комп’ютерній грамотності;

3) запрошувати до Полтави представників громадських організацій таких наприклад як ГО «Об’єднання «Самопоміч», метою якої є безкоштовне навчання літніх людей комп’ютерній грамоті.

6. Створити при управлінні соціального захисту у відділі по наданню всіх видів соціальних допомог та компенсацій сектор по наданню цифрової допомоги отримувачам соціальних допомог, в якому буде здійснюватися:

1) консультації щодо користування онлайн сервісами в сфері соціального захисту відповідно до запиту отримувача;

2) допомога в поданні заяв, замовленні необхідних довідок через онлайн сервіси;

3) консультації та гіди щодо користування Порталом «Дія», який містить в собі зараз значний обсяг онлайн послуг в сфері соціального захисту.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі вирішене наукове завдання удосконалення системи державної соціальної допомоги як елемента соціального захисту населення.

Результати, отримані в процесі наукового дослідження дають можливість сформулювати такі висновки та внести пропозиції, які мають теоретичне та практичне значення:

1. В Україні процес формування та розвитку системи соціального захисту розпочався ще у II сторіччі до н. е., коли на нашій території проживали племена сарматів, та триває й досі.

Формування соціального захисту в Україні йшло шляхом зародження самодопомоги, милосердя та родинної допомоги до активної участі держави в цій сфері. Соціальна допомога трансформувалася від охоплення членів родини до охоплення різноманітних верств населення. Від фінансування заможними громадянами до фінансування з боку держави. Зміна суспільного ладу та історичні події призводили до трансформації видів соціальних допомог, які відповідали потребам кожного етапу історії. Проте в загальному структура соціального захисту набувала все більш розвинутого рівня розвитку.

Незважаючи на багатовіковий розвиток інституцій соціальної сфери в Україні, ця система все ще потребує вдосконалення. Бурхливий розвиток цифровізації суспільства, автоматизація багатьох процесів, виникнення нових хвороб, знаходження України у стані війни на сході та в Криму та інші фактори вимагають осучаснення системи надання державних соціальних допомог.

2. Система соціального захисту – сукупність правових, економічних і соціальних заходів, гарантованих Конституцією України, щодо створення та забезпечення здорового соціально-економічного мікроклімату для життя й розвитку як економічно активної частини населення, так і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, гарантуючи обом групам соціальну безпеку

(розвиток без війни і тероризму), соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав

Соціальні допомоги є елементом та одночасно інструментом соціального захисту населення та соціальної політики в цілому, який забезпечує матеріальну підтримку населення певних категорій під час соціальних ризиків та створюють підґрунтя соціальної рівності та соціального забезпечення вразливих верств населення.

Не існує однозначних трактувань понять соціального захисту та соціальної допомоги, але всі вони зводяться до основної мети – поліпшення якості та рівня життя громадян, які цього потребують із незалежних від них причин.

3. Система державної соціальної допомоги у різних країн має специфічні відмінності. Їх відмінність залежить від рівня розвитку економіки, загального добробуту, культури, національних особливостей, політичної сили, яка є правлячою в даний момент, моделі соціальної політики.

Виходячи з аналізу міжнародного досвіду можемо констатувати:

1) розвиток системи соціальних допомог та компенсацій і взагалі соціальний захист відбувається в залежності від політичного устрою та політичного режиму;

2) в чистому вигляді «ідеальні моделі» не зустрічаються, оскільки національні особливості кожної країни вносять свої поправки. Можна зустріти зразу кілька моделей, але переважати буде якась одна;

3) стратегія розвитку соціальної сфери залежить від рівня економіки та спроможності країни втілювати в життя соціальні програми для підтримки гідного життя;

4) сліпе копіювання моделі соціальної держави без урахування традицій, менталітету, культури та політичної спадщини держави призведе до руйнівних наслідків для системи соціального захисту та банкрутства держави;

5) стратегія соціальної політики не повинна перебувати під впливом популістських рішень влади в залежності від виборчого процесу. Вона повинна

враховувати розвиток промисловості, економіки держави і передбачати збільшення видатків на соціальну сферу.

4. Здійснення соціального захисту у системі державних соціальних допомог закріплене законодавчими актами.

1) загальний комплекс нормативних актів, що визначають пріоритети розвитку людського капіталу та граничні економічні умови для здійснення заходів соціального захисту. Це такі законодавчі акти як Конституція України, Закон України «Про державний бюджет України», Закон України «Про прожитковий мінімум», Постанова Кабінету Міністрів «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги»;

2) нормативні акти про часткову або постійну компенсацію втрат доходів через недостатню конкурентоспроможність громадян (Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»);

3) нормативні акти, які компенсують особливі умови відтворення людських ресурсів(Постанова КМУ «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива», Закон України «Про психіатричну допомогу» тощо).

Нажаль, Україні не існує єдиного зведеного законодавчого акту, який містив би всі існуючі нормативно-правові акти щодо соціального захисту та систематизував і закріплював державні соціальні допомоги.

5. Система соціального захисту в Україні є багаторівневою. Кожна інституція наділена різним об'ємом повноважень та функцій. Систему державних соціальних допомог забезпечують органи загальної і спеціальної компетенції. Головним суб'єктом соціального захисту є держава. До органів державного управління, які законодавчими актами забезпечують реалізацію та формування соціальної політики і виконують функцію управління належать: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Міністерство соціальної політики України; Національна соціальна сервісна

служба; Департамент соціального захисту населення облдержадміністрацій; Департаменти/управління соціального захисту населення райдержадміністрацій, міських (міст обласного значення) рад; Центри по наданню адміністративних послуг (далі ЦНАП); Відділи соціального захисту населення та ЦНАП в ОТГ; Територіальні центри надання соціальних послуг

6. Нами були проаналізовані основні показники ефективності соціальних допомог за період з 2018 по 2021 роки, такі як:

1)на державному рівні - розмір прожиткового мінімуму, розмір державних соціальних допомог, рівень бідності населення, кількість отримувачів державних соціальних допомог;

2) на регіональному рівні (Полтавська область, Шевченківський район м.Полтави) – стан народжуваності та смертності, рівень безробіття, розмір середньої заробітної плати штатного працівника, кількість отримувачів соціальних допомог, рівень бідності населення.

У порівняні з 2018 роком, коли Україна вже зазнала впливу подій на сході, соціальні показники 2021 року знаходяться на досить низькому рівні. Хоча згідно офіційної статистики рівень бідності знижується, опитування вказують на те, що за межею бідності опинилися велика кількість домогосподарств.

Необхідністю є розробка системи критеріїв та індикаторів ефективності системи державних соціальних допомог, з допомогою якої можна було б проводити комплексну оцінку бюджетних витрат на реалізацію соціальної підтримки, обсягу їх надання і якості впливу на демографічну ситуацію та рівень добробуту населення.

7. Напрямками удосконалення законодавства у сфері соціального захисту населення є такі: кодифікація законодавства в сфері соціального захисту, створення Соціального кодексу; перерозподіл бюджетних коштів на фінансування меншої кількості, але більш ефективних соціальних допомог: малозабезпеченим сім’ям, сім’ям з новонародженими дітьми; зменшення різноманіття пільг та відмова від житлових субсидій, які носять декларативний характер; проведення уніфікації термінів, що стосуються соціальних допомог,

щоб уникнути маніпуляцій та плутанини під час використання їх в законах та підзаконних актах; внесення зміни до Закону України « Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», розробивши соціальні стандарти, які відповідають повноцінним параметрам життя людини, а не її виживанню; удосконалення методики розрахунку прожиткового мінімуму, виходячи з реальних потреб громадян України; створення комплексу соціальних послуг, виходячи з встановленого чіткого переліку можливих несприятливих життєвих ситуацій та пакету відповідних заходів соціального захисту; обмеження права на соціальні допомоги заможних громадян, встановивши граничний максимальний рівень доходу; залучення до участі в соціальній сфері меценатів з недержавних організацій шляхом встановлення податкових пільг; внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та у Порядок нарахування та виплати допомоги при народженні дитини. Збільшення розміру цієї допомоги до розмірів прожиткового рівня дитини до 6 років та одного з батьків, який здійснює догляд.

8. Досягнення західних країн дають нам матеріал для удосконалення адміністративно-правової складової системи надання соціальних допомог. Ми можемо використати для своєї країни наступні здобутки:

– врахування науково обґрунтованого аналізу діючої системи соціальних допомог для виявлення нових ідей для її удосконалення (на прикладі США);

– стимулювання з боку держави недержавних організацій, які готові до благодійництва, брати під опіку соціальну сферу шляхом впровадження системи податкових пільг і привілеїв таким структурам (на прикладі США та скандинавських країн, Польщі);

– створення єдиного законодавчого акту, який би регулював сферу соціального захисту (на прикладі Швеції);

– створення адресної грошової допомоги (замість безкінечної кількості пільг), надання допомоги на дитину до моменту закінчення нею навчання, податкові пільги для працюючих батьків з дітьми, запозичення досвіду системи соціального планування на місцевому рівні(на прикладі Польщі, США)

– поступовість впровадження реформ, характерна для східних країн (Китай), їх прозорість та зрозумілість для населення, а також орієнтація на потреби громадян, стало б цінним надбанням для української системи соціального захисту (на прикладі Китаю).

9. На основі проведеного дослідження можна виділити наступні пропозиції щодо удосконалення надання державної соціальної допомоги:

1) для підвищення ефективності системи соціальних допомог потрібно вивільнити бюджетні кошти шляхом інвентаризації пільг (особливо на професійній основі) та посилення адресності надання державних послуг. Для цього: провести заміну пільг за професійною ознакою у форму адресної грошової допомоги, надання її найбільш нужденним з урахуванням майнового стану та тим, хто має відзнаки перед Батьківщиною; розробити еквівалент професійних пільг у вигляді добавки до заробітної плати чи надати пільгу на оподаткування заробітної плати; скасувати професійні пільги як такі що не відповідають принципам ринкової економіки (народним депутатам, депутатам місцевих рад, суддям, працівникам прокуратури тощо).

2) для удосконалення адресності надання державних соціальних допомог пропонуємо: максимальний розмір допомоги для працездатних верств населення знизити, а для вразливих верств населення – бі дних сімей з дітьми, пенсіонерів, людям з інвалідністю тощо –підвищити. У випадку бідних сімей з дітьми – з одночасним стимулюванням батьків до працевлаштування; вдосконалення методики визначення права сім'ї на адресну грошову допомогу, врегулювання на законодавчому рівні критеріїв оцінки рівня життя тих хто претендує на таку допомогу, перевірка реального рівня життя цих сімей, подальше впровадження Єдиної бази даних отримувачів адресної державної соціальної допомог; раннє виявлення сімей, які знаходяться за межею бідності, але за певних обставин чомусь не звернулися за допомогою до держави шляхом обстеження домогосподарств, опитування місцевого населення; запровадити моніторинг ситуації з рівнем бідності на місцевому рівні, оцінку діяльності інституту адресної допомоги; запровадити сертифікацію соціальних

інспекторів, так як від їх рішення залежить визначення права на соціальну допомогу.

3) для підвищення рівня цифровізації в управлінні району: провести діджиталізацію документообігу між працівниками управління, створення внутрішнього мережі обміну документацією; налагодити електронний обмін інформацією з недержавними організаціями; забезпечити методичний супровід територіальних громад, постійно проводити роботу щодо навчання та підвищення навичок та компетентностей працівників управлінь соціального захисту населення.

4) для підвищення рівня правової освіти серед громадян району, особливо тих хто не має доступу до мережі інтернет пропонуємо такі альтернативні методи правового інформування: куточки соціального захисту в найбільш відвідуваних місцях: супермаркетах, стихійних ринках, в організаціях медичного спрямування, фінансових установах; інформаційні заходи серед соціальних працівників, які надають допомогу на дому і зможуть передати знання своїм підопічним; публікації в недорогих місцевих виданнях; залучення вчителів до проведення батьківських зборів із запрошенням спеціалістів управлінь соціального захисту для правової освіти батьків; долучення інформаційних листівок до товарів першої необхідності, так званих «соціальних» товарів; залучення недержавних організацій до розповсюдження інформації (наприклад написання правової інформації на продуктах, які вони створюють, куточків соціального захисту біля куточків споживачів. Заохоченням може стати надання податкових пільг як на місцевому так і на державному рівні; «сарафанне радіо» - чим більше ми інформуємо людей, тим більше передавачів інформації ми маємо.

5) для підвищення компетенції у сфері технологій серед населення (особливо серед людей похилого віку та людей з особливими потребами) до сучасних технологій на регіональному рівні пропонуємо такі заходи: мотивувати до вступу людей похилого віку до вступу в «Університет третього віку», проводити інформаційні заходи щодо популяризації навчання в

територіальних центрах надання соціальних послуг та між населення; залучати до навчання людей похилого віку можна також при бібліотеках, які крім можливості безкоштовного користування комп'ютером та Інтернетом часто проводять курси по комп'ютерній грамотності; запрошувати до Полтави представників громадських організацій таких наприклад як ГО «Об'єднання «Самопоміч», метою якої є безкоштовне навчання літніх людей комп'ютерній грамоті.

6) Створити при управлінні соціального захисту у відділі по наданню всіх видів соціальних допомог та компенсацій сектор по наданню цифрової допомоги отримувачам соціальних допомог, в якому буде здійснюватися: консультації щодо користування онлайн сервісами в сфері соціального захисту відповідно до запиту отримувача; допомога в поданні заяв, замовленні необхідних довідок через онлайн сервіси; консультації та гіди щодо користування Порталом «Дія», який містить в собі зараз значний обсяг онлайн послуг в сфері соціального захисту.

Незважаючи на ті виклики, які виникли починаючи з 2014 року, наша держава робить впевнені кроки до розвитку та удосконалення механізму соціального захисту, поступово відходячи від застарілої системи вертикального підпорядкування. Створюються нові та удосконалюються вже створені структурні підрозділи соціального захисту населення та надання адміністративних послуг. Активно відбувається процес децентралізації, створюються об'єднані територіальні громади. Здійснена масштабна реформа механізмів надання державних соціальних допомог. Але попереду ще багато роботи по впровадженню та вдосконаленню нововведень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. Київ : Знання, 2005.381 с.
2. Бориченко К. В. Становлення та розвиток законодавства про соціальний захист сімей з дітьми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Сер. Юриспруденція.* 2013. Вип. 5. С.79-83.
3. Вежбенец В. Сучасні проблеми системи соціального захисту населення у контексті європейської інтеграції. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 2. С. 64-77. URL : http://№buv.gov.ua/UJR№/sepspu_2014_2_10. (дата звернення: 15.11.2021)
4. Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України / Черенько Л.М та ін.: монографія. Київ: Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. 2020. URL: https://idss.org.ua/arhiv/poverty_forecast.pdf **(**дата звернення: 15.11.2021)
5. Гендерний профіль Полтавської області 2021. *Департамент соціального захисту населення Полтав. обл. держ. адміністр*.: веб-сайт. URL: http://plsz.gov.ua/pubdoc_scr/ge№der1.pdf **(**дата звернення: 15.11.2021)
6. Гончаров А. В. До питання розвитку законодавства у сфері соціального захисту населення України протягом 1920-х – 1930-х років. *Правовий часопис Донбасу :* зб. наук. пр. / Донец. юрид. ін-т. Кривий Ріг, 2015. С. 13-16
7. Гупало О. Г. Формування системи соціального захисту населення в Україні та напрями її вдосконалення. *Вісник Львівської комерційної академії*. *Серія економічна*. 2015. Вип. 49. С. 110-115. URL:http://№buv.gov.ua/UJR№/Vlca_eko№_2015_49_22. (дата звернення: 12.07.2021)
8. Демографічна ситуація в Полтавській області у січні-червні 2021 року. Експрес-випуск. *Головне управління статистики у Полтавській області*:

вебсайт.URL:http://www.pl.ukrstat.gov.ua/mai№/all_page/express/2021/files_2021/08/19/81p.pdf (дата звернення: 15.11.2021)

9. Денисенко К. В. Деякі аспекти гармонізації системи соціального захисту в сучасних умовах фінансово-економічної нестабільності. Науковий вісник Сіверщини. Серія Право. 2018. №3. С. 34-45. URL: http://№buv.gov.ua/UJR№/shssl_2018_3_5 (дата звернення: 25.11.2021)
10. Дерега В. В. Соціальна і гуманітарна політики : навч. посібник. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2012. 152 с.
11. Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів: наказ Мін. праці та соц. політ. Укр. від 17.06.2002 № 293 URL: https://zako№.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02#Text (дата звернення: 16.11.2021)
12. Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення: постанова КМУ від 12.04.2017 №256 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/256-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.10.2021)
13. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів від 22.07.2020 № 632 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.12.2021)
14. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги: постанова КМУ від 22.07.2020 №632. URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2021)
15. Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі: постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.11.2021)

16. Деякі питання надання послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня»: постанова КМУ № 68 від 30.01.2019 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/68-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 27.09.2021)
17. Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям: постанова КМУ від 13.03.2019 №250 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/250-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 27.09.2021)
18. Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітних малозабезпечених сімей: постанова КМУ від 04.08.2021 №803 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/803-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 27.09.2021)
19. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 року №783 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text **(**дата звернення: 25.10.2021)
20. Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: постанова КМУ від 03.02.2021 №79 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/79-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 30.09.2021)
21. Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі: постановою КМУ від 23.09.2020 №859 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/859-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.09.2021)
22. Деякі питання реалізації пілотного проекту із надання при народженні дитини одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка»: постанова КМУ №512 від 20.06.2018 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/512-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 27.09.2021)

23. Деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: постанова КМУ від 23.11.2016 №854 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/854-2016-%D0%BF#Text **(**дата звернення: 01.10.2021)

24. Доходи та витрати населення в І кварталі 2021 року. Експрес-випуск. *Державної служби статистики України*: веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/07/79.pdf **(**дата звернення: 15.11.2021)

25. Ільчук Л.І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні, *Наук.-досл. інст. соц. політ. МСП Укр. і НАН України* : веб-сайт. URL : http://ipz№.org.ua/svitovyj-dosvid-modelej-sotsial№oyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorysta№№ya-v-ukrayi№i/(дата звернення: 15.11.2021)

26. Інформаційно-аналітична записка щодо рівня життя населення у січні-грудні 2020 року. Міністерство соціальної політики. *Профспілка працівників національної академії наук:* веб-сайт. URL: https://u.to/WW3UGw **(**дата звернення: 15.11.2021)

27. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. /Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.

28. Корецька Т.К. Механізми виконання регіональних програм соціального захисту населення : дис. к. наук. з держ. упр : 25.00.02 / Львів. рег. інст. держ. упр. Нац. ак .держ. упр. при Президентові України. Львів, 2020. 243 с.

29. Костюк В. Л. Конституційне право на соціальний захист в умовах сьогодення. *Публічне право*. 2015. №2. С.252-259.

30. Кулина Г., Налукова Н. Інформатизація сфери соціального забезпечення як необхідна компонента формування цифрової економіки. *Світ Фінансів*. 2020 №1(62)С.95- 106. URL:http://sf.wu№u.edu.ua/i№dex.php/sf/article/view/1298/1302 (дата звернення: 25.11.2021)

31. Куранда Л. Соціальна допомога як вид соціального забезпечення. Світовий досвід реформування системи соціальної допомоги. *Актуальні проблеми державного управління.* Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (41). С. 91-94.
32. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія. Київ, 2015. 244 с.
33. Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення: наказ М-ва соціальної політики України, М-ва економічного розвитку і торгівлі України, М-ва фінансів України, Державної служби статистики України, Національної Академії Наук України від 01 верес. 2017 № 1396/1272/730/243/528 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/z1191-17#Text **(**дата звернення: 15.11.2021)
34. Перерахунок державних соціальних допомог 2021. *Департамент соціального захисту населення Полтавської обласної держадміністрації:* веб-сайт. URL: http://plsz.gov.ua/№ews.html **(**дата звернення: 15.11.2021)
35. Пігуль Н. Г. Типологія моделей фінансування розвитку соціальної сфери. *Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. Суми, 2014. Вип. 38.С. 220–229
36. Підгурська М. В., Фурман А. В., Історія соціальної роботи: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2014.174 с.
37. Положення про Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Шевченківської районної у м.Полтаві ради. Документація УСЗН Шевченківського району м.Полтави. Полтава, 2016
38. Поняття допомоги у праві соціального забезпечення. *Освіта юа:* веб-сайт. URL:http://ru.osvita.ua/v№z/reports/law/9196/(дата звернення: 15.07.2021)
39. Порядок надання при народженні дитини одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» постанову №1180 від 25.11.2020 року URL:

https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1180-2020-%D0%BF#№16 (дата звернення: 27.09.2021)

40. Пріоритети Мінсоцполітики 2021: Оф. сайт Міністерства соціальної політики/іконографіка. URL: https://www.msp.gov.ua/№ews/19538.html . (дата звернення: 12.07.2021)
41. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 721-р URL: https://www.kmu.gov.ua/№pas/pro-viz№ache№№ya-admi№istrativ№ih-a721r **(**дата звернення: 25.10.2021)
42. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова КМУ № 697 від 07.07.2021 року URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/697-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2021)
43. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова КМУ від 07.07.2021 №697 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/697-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 30.09.2021)
44. Про внесення змін до Порядку надання щорічної грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам та закладам відпочинку, здійснення доплат за рахунок власних коштів, виплати грошової компенсації громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: постанова КМУ від 06.06.2018 №446 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/446-2018-%D0%BF#Text **(**дата звернення: 01.10.2021)
45. Про державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX *Урядовий кур'єр*. 2021.№1.5 лютого.
46. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III (із змінами та доповненнями) URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text(дата звернення: 30.09.2021)

47. Про державну допомогу сім’ям з дітьми: Закон України від 15.07.1999 № 966 – XIV. URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text (дата звернення: 16.10.2021)
48. Про державну соціальна допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 №2109-III URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text (дата звернення: 30.09.2021)
49. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям: Закон України від 01.06.2000 №1768-III URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/card/1768-14 (дата звернення: 27.09.2021)
50. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18.05.2004 № 1727-IV URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text (дата звернення: 27.09.2021)
51. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text (дата звернення: 25.10.2021)
52. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423. URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.10.2021)
53. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 373 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/373-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.10.2021)
54. Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов’язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: постанова КМУ від

20.09.2005 №936 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/936-2005-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2021)

55. Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам: постанова КМУ від 01.10.2014 №535 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/535-2014-%D0%BF#Text **(**дата звернення: 25.10.2021)
56. Про затвердження Порядку виплати одноразової компенсації за шкоду, заподіяну внаслідок Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій, ядерних випробувань, військових навчань із застосуванням ядерної зброї, та щорічної допомоги на оздоровлення деяким категоріям громадян: постанова КМУ від 26.10.2016 №760 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/760-2016%D0%BF#Text(дата звернення: 01.10.2021)
57. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: постанова Кабінету Міністрів від 27.12.2001 №1751 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF#Text(дата звернення: 01.10.2021)
58. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : постанова КМУ від 24.02.2003 №250 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#Text (дата звернення: 27.09.2021)
59. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд: постанова КМУ від 02.04.2005 №261 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/79-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.09.2021)
60. Про затвердження Порядку призначення і виплати, тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме

Постановою КМУ від 22.02.2006 №189 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 27.09.2021)

61. Про затвердження Порядку призначення тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату: постанова КМУ від 27.12.2017 №1098 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1098-2017-%D0%BF#Text(дата звернення: 30.09.2021)
62. Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України №256 від 4 березня 2001 року (зі змінами) URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/256-2002-%D0%BF#Text (дата звернення: 30.09.2021) (втратив чинність 01.01.2020)
63. Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова КМУ від 14.05.2015 №285 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/285-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2021)
64. Про місцеві державні адміністрації: Законом України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text **(**дата звернення: 25.10.2021)
65. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: постанова №505 від 1 жовтня 2014 р. URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF#Text **(**дата звернення: 25.10.2021)
66. Про надання щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного

стороннього догляду, на догляд за нею: постанова КМУ від 02.08.2000 №1192 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#№15(дата звернення: 28.09.2021)

67. Про норми харчування та часткову компенсацію вартості продуктів для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: постанова КМУ від 21.05.1992 №258 URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/258-92-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2021)
68. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text (дата звернення: 30.09.2021)
69. Про порядок та розміри компенсаційних виплат дітям, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи: постанова КМУ від 08.02.1997 №155 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/155-97-%D0%BF#Text **(**дата звернення: 01.10.2021)
70. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 № 966 – XIV. URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text (дата звернення: 17.11.2021)
71. Про психіатричну допомогу: Закон України URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text (дата звернення: 29.09.2021)
72. Про розмір середньої вартості путівки для виплати грошової компенсації замість путівки громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: постанова КМУ від 08.11.2017 №838 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/838-2017-%D0%BF#Text **(**дата звернення: 01.10.2021)
73. Про соціальні послуги: Закон України № 859 від 23 вересня 2020 року URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/859-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.09.2021)

74. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива: постанова Кабінету Міністрів від 21.10.1995 №848 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF#Text (дата звернення: 29.09.2021)
75. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 № 796-XII URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text (дата звернення: 30.09.2021)
76. Про схвалення стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: розпорядження КМУ від 28.10.2020 №1353-р URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 01.12.2021)
77. Про упровадження програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада»: наказ Міністерства соціальної політики України від 12.02.2021 № 79 URL: https://www.msp.gov.ua/docume№ts/5947.html (дата звернення: 01.12.2021)
78. Про щорічну допомогу на оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: постанова КМУ від 12.07.2005 №562 URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/562-2005-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2021)
79. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за матеріалами вибіркового обстеження 2021). Держстат України. Київ, 2021 URL:http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_sdrsd_20.pdf **(**дата звернення: 15.11.2021)
80. Система соціального захисту та види соціальних виплат для іноземців *Polska praca:* веб-сайт. URL : https://polskapraca.i№.ua/articles/sistema-

sotsial№ogo-zakhistu-ta-vidi-sotsial№ikh-viplat-dlya-i№ozemtsiv/(дата звернення: 16.11.2021)

81. Сімейний кодексу України від 10.01.2002 № 2947-14 /Верховна Рада України.URL:https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/1180-2020-%D0%BF#№16 (дата звернення: 27.09.2021)
82. Скуратівський В. А. Соціальна політика. Вид 2-ге. перероб та допов. Київ : Вид-во ЖДУ, 2003. 343 с.
83. Скуратівський В., Палій О. Основи соціальної політики: навч. посіб. - К.: МАУП, 2002. 200 с.
84. Соцвиплати для українців у Польщі у 2021: розмір та умови отримання. *24 економіка:* веб-сайт. URL : https://eco№omy.24tv.ua/sotsviplati-dlya-ukrayi№tsiv-polshhi-2021-rozmir-garyachi-№ovi№i_№1483823 (дата звернення: 15.11.2021)
85. Соціальний захист населення в Польщі. *Pilga.i№.ua* : веб-сайт. URL:http://www.pilga.i№.ua/№ode/18 (дата звернення: 15.11.2021)
86. Тарасенко В. С. Поняття та види соціальних допомог. *Науковий вісник Херсонського державного університету*.2014. Випуск 2 (том 2). С. 121-126.
87. Теоретичні аспекти соціального захисту сімей в Україні. *Вісник НУВГП*: зб. наук. пр. Рівне, 2018. вип. 2 (82) С. 240-253. URL:http://ep3.№uwm.edu.ua/14619/ (дата звернення: 12.07.2021)
88. Фаріон М. М. Особливості системи соціального захисту населення в України. *Ефективна економіка*. 2017. №7. URL:http://www.eco№omy.№ayka.com.ua/?op=1&z=5709 **(**дата звернення: 27.10.2021)
89. Цумаєва А. С. Деякі аспекти державної політики фінансування соціальної сфери України в період 1990х років. *Історія народного господарства та економічної думки України*: зб. наук. пр. / ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2005. Випуск 37—38. С. 37—46.
90. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400 с.

91. Яригіна Є. П. Соціальне забезпечення сімей з дітьми: міжнародний досвід та українська модель: монографія. Харків : Монолит, 2016. 196 с.

92. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. С.159-160

93. Latest Huma№ Developme№t I№dex Ra№ki№g.Huma№ Developme№t Reports. *U№ited №atio№s Developme№t Programme:* Web. за даними Програми розвитку ООН URL: http://hdr.u№dp.org/e№/co№te№t/latest-huma№-developme№t-i№dex-ra№ki№g **(**дата звернення: 16.11.2021)

94. SWOT-аналіз і аналіз прогалин (GAP-аналіз) політик, програм, планів і законодавчих актів у сфері суспільного добробуту (соціального захисту) і підготовка рекомендацій щодо їх удосконалення відповідно до положень Конвенцій Ріо / С.А. Лісовський. Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2016.106 с. URL:https://www.sd4ua.org/wpco№te№t/uploads/2016/08/1_Sotsial№a-polityka.pdf (дата звернення: 10.07.2021)

ДОДАТКИ

Додаток А

Наукові праці автора за темою кваліфікаційної магістерської роботи

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Азербайджанський державний економічний університет (UNEC)
Білостоцький технологічний університет (Польща)
ISMA University (Латвійська республіка)
University North (Хорватія)
Varna Free University «Chernorizets Hrabar» (Болгарія)
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
Західноукраїнський національний університет
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
Херсонський національний технічний університет
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції за міжнародною участю

29 квітня 2021 року

Полтава
2021

УДК 35.073:34(477)
О64

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Національного університету
імені Юрія Кондратюка заборонено

Редакційна колегія:
М. І. Лахижа, д. держ. упр., професор;
В. В. Гришко, д.е.н., професор;
І. О. Кульчій, к. держ. упр., доцент.

Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні : Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції за міжнародною участю, 29 квітня 2021 р. – Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. – 196 с.

У збірнику матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції за міжнародною участю розглядаються теоретичні та правові аспекти модернізації публічного управління України з урахуванням іноземного досвіду, шляхи та методи оптимізації діяльності органів влади на регіональному рівні, іноземний досвід впровадження сучасних систем та методів управління в діяльність органів влади, організаційні та фінансові аспекти забезпечення діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, розвиток лідерства в публічному управлінні, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

Розрахований на фахівців публічного управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 35.073:34(477)

Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

Писарєва Ольга Сергіївна
Управління соціального захисту населення Шевченківської районної у м. Полтаві ради, головний спеціаліст відділу по наданню всіх видів соціальних допомог та компенсацій

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Проблема удосконалення системи соціального захисту населення є досить актуальною на сучасному етапі розвитку держави, у зв'язку з тим, що соціальний захист населення є необхідним елементом вдалого розвитку будь-якої моделі економіки держави і вирішує нагальне питання різкого розшарування суспільства за матеріальним та соціальним статусом.

Відповідно до статті 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1].

Питання соціального захисту населення привертають увагу багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема таких як: О. Макарова, О. Палій, О. Власюк, Н. Борецька, Е. Лібанова, Ю.Саєнко, Н. Самойленко та ін. Не зважаючи на це, зазначені проблеми все ще потребують грунтовного дослідження з урахуванням глобальних змін, пов'язаних з утворенням громад у процесі децентралізації.

Основними пріоритетними напрямками у 2021 р. Міністерством соціальної політики визначено: пенсійне забезпечення, розвиток системи соціальних послуг; деінституціалізація; інклюзія та захист прав людей з інвалідністю; завершення реформи управління соціальною сферою та цифровізація; захист постраждалих від домашнього насильства [2].

В ході децентралізації повноваження з надання соціальних послуг населенню передаються з центрального рівня на місцевий, тобто – територіальним громадам. З 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» [3], що, в свою чергу, обумовило зміну розподілу повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлення системи соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування організації та фінан-

Задорожний Володимир Петрович,
МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: ДОСВІД НІДЕРЛАНДІВ 37
Коршенко Наталія Леонідівна
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ 39
Кириченко Тетяна Станіславівна
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ЕПІДЕМІЇ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ 41
Лахижа Микола Іванович,
ДОСВІД ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ 44
Ломакіна Тетяна Анатоліївна
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД РЕФОРМИ ПУБЛІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ 46
Лопушинський Іван Петрович,
ПОЗБАВЛЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ НЕВЛАСТИВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК МЕХАНІЗМ ДЕКОНЦЕНТРАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ 48
Матюшенко Олексій Володимирович,
СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ 50
Пасічна Ірина Олександрівна,
ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 52
Писарєва Ольга Сергіївна
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ 54
Пічка Олена Павлівна,
ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ 56
Прокопенко Леонід Львович,
Кульчій Інна Олексіївна,
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІВ ВЛАДИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ 58
Рингач Наталія Олександрівна,
ПАНДЕМІЯ, РІК ДРУГИЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 60
Руденко Ольга Мстиславівна,
Мирошниченко Аліна Іванівна
ФУНКЦІОНАЛЬНІ СКЛАДОВІ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 63

сування соціальних послуг. З 1 січня 2021 року усі звернення про призначення різних видів соціальної допомоги, пільг, субсидій та компенсацій громадяни мають подавати через «фронт-офіси» територіальної громади, які забезпечують їх передачу до органів соціального захисту населення райдержадміністрацій [4].

Ця трансформація, з одного боку, має ряд позитивних зрушень, з іншого – тягне за собою низку проблем. Зокрема, серед позитивних сторін такої системи є те, що соціальні допомоги набувають більшої адресності, наближаються до людей, оскільки кожна громада володіє інформацією щодо потреб сімей, які проживають на їх території.

До проблем трансформації структурних підрозділів соціального захисту населення, на нашу думку, належать:

низький рівень підготовки щодо роботи у новій системі з боку працівників «фронт-офісів»;

недосконала робота Інтегрованої інформаційної системи «Соціальна громада»;

відсутність єдиного реєстру соціальних послуг;

проблеми з процесом реорганізації попередніх структурних одиниць соціального захисту або приєднання їх до новостворених громад;

невизначеність повноважень посадових осіб на місцевому рівні;

необізнаність громадян щодо функцій новоствореної Національної соціальної сервісної служби.

Шляхами вирішення зазначених проблем у сфері соціального захисту населення в Україні, на нашу думку, є: координування та здійснення методологічного забезпечення як місцевих державних адміністрацій, так і органів місцевого самоврядування (навчання та консультативна підтримка громад); постійний моніторинг за ситуацією з соціальними послугами в територіальних громадах; підготовка методичних рекомендацій та роз'яснень щодо утворення структурних підрозділів соціального захисту та посадових обов'язків посадових осіб; забезпечення фінансування громад щодо делегованих їм повноважень.

Трансформація структурних підрозділів соціального захисту населення – це лише частина реформ, які необхідні на сьогодні нашій державі у сфері соціальної політики. Ще ціла низка питань стає перед державою щодо поліпшення життєвого рівня громадян в складний період, пов'язаний з воєнними діями на Донбасі та пандемією і, як наслідок, економічним спадом в Україні та всьому світі. Лише скоординована робота на усіх рівнях державної влади може подолати цю кризу.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. –№ 30. – Ст. 1

2. Пріорітети Мінсоцполітики 2021 [Електронний ресурс]: Оф. сайт Міністерства соціальної політики/іконографіка – Режим доступу: https://www.msp.gov.ua/news/19538.html – Назва з екрану.

3. Реформа сфери соціальних послуг в умовах децентралізації [Електронний ресурс]: офіційний портал «Децентралізація»/ загальна інформація – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/social.html – Назва з екрану.

4. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text.html – Назва з екрану.

Пічка Олена Павлівна,
головний спеціаліст відділу фінансово-економічної роботи,
юридичного та кадрового забезпечення
Департаменту екології та природних ресурсів
Полтавської обласної державної адміністрації

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ

В Україні постійно здійснюється реформування та вдосконалення антикорупційного законодавства разом із законодавством про державну службу. Незважаючи на стрімке реформування державної служби, у діяльності її органів існують певні питання, що потребують застосування інших нових рішень та підходів. Таким чином, беручи до уваги ці чинники, а також зважаючи на постійні зміни у чинному законодавстві України, питання щодо притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, є досить актуальним.

Притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією в наукових працях досліджувала значна кількість учених, серед яких – В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Е.Ф. Демський, О.В. Лега, В.О. Негодченко, С.В. Ківалов, І.М. Пахомов, А.О. Селіванова, Ю.М. Старілов, В.К. Шкарупа, В.В. Щербак та інші.

Здійснивши аналіз особливої частини КУпАП можна дійти висновку, що самостійними спеціальними суб'єктами адміністративних правопорушень, державні службовці Кодексом майже не розглядаються, оскільки в основному в більшості складів адміністративних правопорушень, що можуть бути здійснені останніми у зв'язку з їх спеціальним правовим статусом, суб'єктами правопорушень КУпАП визначає посадових осіб.

З позицій логічного аналізу вищезазначені терміни перетинаються, тобто частина державних службовців одночасно є посадовими осо-

Міністерство освіти і науки України
Північно-Східний науковий центр НАН України та МОН України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тези

73-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету

Том 2

21 квітня – 13 травня 2021 р.

Полтава 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

73-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів

Том 2

21 квітня – 13 травня 2021

О.В. Редкін, М.В. Пенц
ДЕВЕЛОПМЕНТ ТА ІНЖИНІРИНГ – НОВІ НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В БУДІВНИЦТВІ 162

СЕКЦІЯ ПРАВА

В.В.Бойко
ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА ВИДАТКАМИ 165
К.В. Федоренко. В.В.Бойко
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВІДМОВИ ВІД УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ 167
Л.М. Калюжна, О.О. Скрильник
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ОПЛАТИ ПРАЦІ 169
О.О. Скрильник
СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ 170
А.І. Архіпова, О.М. Житник, А.І. Мирошниченко
ПРАВОВА ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ 172
А.І. Мирошниченко
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ 174
В.В. Юшко, О.О. Скрильник
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН 176
І.О. Кульчій
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ 179
О.І. Станкевич, І.О. Кульчій
ВІДКРИТІ ДАНІ В ЮРИДИЧНИХ ПРОЦЕСАХ 180
В.В. Бондарєв, І.О. Кульчій
ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА ГІБРИДНИХ ВІЙН НА ПУБЛІЧНУ ПОЛІТИКУ В УКРАЇНІ 182
Д.О. Гладченко, І.О. Пасічна
ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У КРАЇНАХ ЄВРОПИ 184
І.О. Пасічна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 186
О.С. Писарєва, І.О. Пасічна
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ 187
Е.С. Степура-Пахомова, І.О. Пасічна
ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 189

СЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

Л.В. Богуславець
ДОВІРА – ВАЖЛИВА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ ЛЮДЕЙ 192
А.В. Бондаренко
ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ В РЕКЛАМІ 193
А.В. Бужинська
САМОВИРАЖЕННЯ ЛЮДЕЙ ЧЕРЕЗ СПІЛКУВАННЯ 195
В.С. Ворона
УРАВЛІННЯ ПРОЯВАМИ СТРЕСУ ПРИ ЗАХВОРЮВАННІ НА COVID-19 197

УДК 043.2
ББК 448лО

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Редакційна колегія:

Онищенко В.О.	д.е.н., професор, ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Сівіцька С.П.	к.е.н., доцент, проректор з наукової та міжнародної роботи Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Агейчева А.О.	к.пед.н., доцент, декан гуманітарного факультету Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Беседа Н.А.	к.пед.н., доцент, декан факультету фізичної культури та спорту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Шарий Г.І.	д.е.н., доцент, в.о. директора навчально-наукового інституту архітектури, будівництва та землеустрою Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Черниш І.В.	д.е.н., професор, директор навчально-наукового інституту фінансів, економіки та менеджменту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Макеева Н.П.	к.геол.н., в.о. директора навчально-наукового інституту нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тези 73-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Том 2. (Полтава, 21 квітня – 13 травня 2021 р.) – Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2021. – 483 с.

У збірнику тез висвітлені результати наукових досліджень професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету.

© Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021

Трудовий договір розривається лише у разі набрання законної сили обвинувального рішення суду за вчинення умисного кримінального правопорушення. Тобто, як правило, притягнення до адміністративної відповідальності не є підставою для розірвання трудового договору. Виняток встановлюється, якщо член Комісії з питань вищого корпусу державної служби притягується до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією. Так, згідно пункту 5 частини 6 статті 14 Закону України «Про державну службу» [3] повноваження члена Комісії припиняються достроково в разі набрання законної сили рішенням суду про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Таким чином, до чинного законодавства України необхідно внести зміни, якими встановити, що підставою для розірвання трудового договору є набрання законної сили рішенням суду про притягнення державного службовця або посадової особи місцевого самоврядування до кримінальної чи адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією відповідно. Державний службовець або посадова особа місцевого самоврядування, яка вчинила корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією, не має права працювати в органах державної влади чи органах місцевого самоврядування.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2004 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

УДК 364 (477)

О.С. Писарєва, магістрантка
Науковий керівник – І.О. Пасічна, к.ю.н.
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Державне управління в соціальній сфері України спрямоване на всебічний соціальний захист населення держави, якому сприяє створення і вдосконалення власної правової бази, розробка відповідних соціальних програм. Вагомим у становленні соціальної політики для України

залишається реформування системи управління соціальними послугами в умовах децентралізації.

Відповідно до статті 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1].

Основними пріоритетними напрямками у 2021 р. Міністерством соціальної політики визначено: пенсійне забезпечення, розвиток системи соціальних послуг; деінституціалізація; інклюзія та захист прав людей з інвалідністю; завершення реформи управління соціальною сферою та цифровізація; захист постраждалих від домашнього насильства [2].

В ході децентралізації повноваження з надання соціальних послуг населенню передаються з центрального рівня на місцевий, тобто територіальним громадам. З 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» [3], що, в свою чергу, обумовило зміну розподілу повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлення системи соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування організації та фінансування соціальних послуг. З 1 січня 2021 року усі звернення про призначення різних видів соціальної допомоги, пільг, субсидій та компенсацій громадяни мають подавати через «фронт-офіси» територіальної громади, які забезпечують їх передачу до органів соціального захисту населення райдержадміністрацій [4].

Ця трансформація, з одного боку, має ряд позитивних зрушень, з іншого – тягне за собою низку проблем. Зокрема, серед позитивних сторін такої системи є те, що соціальні допомоги набувають більшої адресності, наближаються до людей, оскільки кожна громада володіє інформацією щодо потреб сімей, які проживають на їх території.

До проблем трансформації структурних підрозділів соціального захисту населення, які необхідно вирішувати шляхом реформування законодавства України, на нашу думку, належать:

– низький рівень підготовки щодо роботи у новій системі з боку працівників «фронт-офісів»;

– недосконала робота Інтегрованої інформаційної системи «Соціальна громада»;

– відсутність єдиного реєстру соціальних послуг;

– проблеми з процесом реорганізації попередніх структурних одиниць соціального захисту або приєднання їх до новостворених громад;

– невизначеність повноважень посадових осіб на місцевому рівні;

– необізнаність громадян щодо функцій новоствореної Національної соціальної сервісної служби.

Шляхами вирішення зазначених проблем у сфері соціального захисту населення в Україні, на нашу думку, є: координування та здійснення методологічного забезпечення як місцевих державних адміністрацій, так і

органів місцевого самоврядування (навчання та консультативна підтримка громад);постійний моніторинг за ситуацією з соціальними послугами в територіальних громадах; підготовка методичних рекомендацій та роз'яснень щодо утворення структурних підрозділів соціального захисту та посадових обов'язків посадових осіб; забезпечення фінансування громад щодо делегованих їм повноважень.

Трансформація структурних підрозділів соціального захисту населення – це лише частина реформ, які необхідні на сьогодні нашій державі у сфері соціальної політики. Ще ціла низка питань стає перед державою щодо поліпшення життєвого рівня громадян в складний період, пов'язаний з воєнними діями на Донбасі та пандемією і, як наслідок, економічним спадом в Україні та всьому світі. Лише скоординована робота на усіх рівнях державної влади та розробка досконалих правових норм у сфері соціального захисту може подолати цю кризу.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 1.

2. Пріорітети Мінсоцполітики 2021 [Електронний ресурс]: Оф. сайт Міністерства соціальної політики / іконографіка – Режим доступу: https://www.msp.gov.ua/news/19538.html – Назва з екрану.

3. Реформа сфери соціальних послуг в умовах децентралізації [Електронний ресурс]: офіційний портал «Децентралізація» / загальна інформація – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/social.html – Назва з екрану.

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text.html – Назва з екрану.

УДК 347.97/99

Е.С. Степура-Пахомова, студентка групи 101-ПФ
Науковий керівник – І.О. Пасічна, к.ю.н.
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Система електронного правосуддя є важливим способом організації державної влади через використання інформаційних мереж, що забезпечує функціонування органів судової влади в режимі реального часу та робить максимально простою і доступною взаємодію учасників судового процесу, органів державної влади, юридичних осіб, неурядових організацій, громадян. На сучасному етапі розвитку держави, що обумовлений поширенням пандемії у світі проблеми електронного правосуддя набувають неабиякої актуальності.

На сьогодні системи електронного правосуддя «Електронний суд» діють у багатьох зарубіжних країнах, зокрема США, Австралії, Швейцарії

Додаток Б

Правове регулювання надання основних видів соціальних допомог

Вид державної допомоги чи компенсації	Законодавчі акти, якими регулюється	Номер та дата прийняття
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» Постанова КМУ	від 22.03.2001 № 2334-III від 27.12.2001 р. № 1751
Допомога при народженні дитини	Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» Постанова КМУ	від 22.03.2001 № 2334-III від 27.12.2001 р. № 1751
Одноразова натуральна допомога «пакунок малюка»	Постанова КМУ	від 25.12.2020 № 1180
Грошова компенсація одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка»	Постанова КМУ	від 29.07.2020 № 744
Допомога при усиновленні	Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» Постанова КМУ	від 22.03.2001 № 2334-III від 27.12.2001 р. № 1751
Послуга з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня»	Постанова КМУ	від 30.01.2019 №68
Допомога на дітей одиноким матерям	Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» Постанова КМУ	від 22.03.2001 № 2334-III від 27.12.2001 р. № 1751
Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям	Закон України Постанова КМУ	01.06.2000 № 1768-III від 24.02.2003 №250
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування	Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» Постанова КМУ	від 22.03.2001 № 2334-III від 27.12.2001 р. № 1751
Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях	Постанова КМУ	від 13.03.2019 № 250

Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме	Постанова КМУ	від 22.02.2006р. № 189
Допомога на дітей, хворих на тяжкі захворювання, яким не встановлено інвалідність	Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» Постанова КМУ	від 22.03.2001 № 2334-III від 27.12.2001р. № 1751
Державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю	Закон України Постанова КМУ	16.11.2000 № 2109-III від 3.02.2021р. № 79
Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд	Закон України Постанова КМУ	18.05.2004 № 1727-IV від 2.04.2005р. № 261
Призначення і виплата компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі	Постанова КМУ	від 23.09.2020р. № 859
Щорічна допомога на оздоровлення громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	Постанова КМУ	від 12.07.2005р. № 562
Щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам	Постанова КМУ	від 1.10.2014р. № 505
Житлова субсидія	Постанова КМУ	від 21.10.1995р. № 848

Додаток В

Перелік адміністративних послуг, які надає Управління соціального захисту населення Шевченківської районної у м. Полтаві ради

1	Забезпечення проходження учасниками АТО професійного навчання.
2	Направлення осіб з інвалідністю для проходження професійної реабілітації в реабілітаційних установах
3	Оформлення посвідчень ветеранам праці.
4	Виплата грошових компенсацій особам з інвалідністю на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування.
5	Виплата грошових компенсацій за невикористане санаторно-курортне лікування та вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян
6	Забезпечення санаторно-курортним лікуванням осіб з інвалідністю та ветеранів війни.
7	Видача листів талонів на пільговий проїзд ветеранам війни.
8	Надання направлення для забезпечення протезно-ортопедичними виробами, забезпечення осіб з інвалідністю технічними та ін. засобами реабілітації в установленому порядку
9	Влаштування до будинків-інтернатів (пансіонатів) громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, дітей-інвалідів
10	Оформлення посвідчень ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань
11	Забезпечення проходження психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції.
12	Щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.
13	Забезпечення оформлення документів для отримання внутрішньо переміщеними особами одноразової грошової допомоги
14	Надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово–комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого побутового палива**.**
15	Надання державної допомоги сім’ям з дітьми.
16	Надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім’ям
17	Надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю
18	Надання державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особи з інвалідністю.
19	Надання тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме.
20	Надання державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям та прийомним батькам.
21	Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу

22	Призначення і виплата компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги.
23	Видача посвідчення особам, які отримують державну соціальну допомогу осіб з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю
24	Видача посвідчення особам, які отримують державну соціальну допомогу особам, не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю
25	Одноразова матеріальна допомога особам, які постраждали від торгівлі людьми.
26	Одноразові доручення на виплату допомоги на поховання осіб з інвалідністю з дитинства, дітям з інвалідністю та державна соціальна допомога та особам, які не мають право на пенсію
27	Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги непрацюючим малозабезпеченим особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю
28	Надання державної допомоги особі, яка доглядає за хворою дитиною, якій не встановлено інвалідність.
29	Надання тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату.
30	Відшкодування послуг з догляду за дитиною до 3-х років «муніципальна няня».
31	Надання допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім’ях.
32	Надання консультацій пільговикам, підприємствам та організаціям, що надають послуги.
33	Визначення права пільговиків на отримання пільг з оплати житлово-комунальних послуг з урахуванням доходу.
34	Надання довідки про зняття з обліку у зв’язку зі зміною реєстрації пільговика.
35	Надання довідок пільговикам для отримання пільг, які надаються з урахуванням доходу (безоплатне одержання ліків, зубопротезування тощо).
36	Забезпечення пільг на отримання твердого палива та скрапленого балонного газу для побутових потреб громадянам, які мають право на пільги і проживають у приватному секторі у будинках з пічним опаленням.
37	Видача довідки «Дитина війни» поставлення штампу в пенсійному посвідчення
38	Оформлення документів для виплати компенсації за проїзд автомобільним транспортом пільгових категорій громадян на

	міжміських та міжобласних маршрутах загального користування (протяжність перевищує 50 км).
39	Прийом документів на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення деяким категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей.
40	Відшкодування витрат на поховання померлих осіб, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною і учасників бойових дій і осіб з інвалідністю внаслідок війни
41	Призначення щомісячних компенсацій на продукти харчування громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи 1 і 2 категорії
42	Призначення щорічної допомоги на оздоровлення інвалідам 1, 2, 3 категорії; дітям-інвалідам; евакуйованим із зони відчуження у 1986 році; кожній дитині, яка втратила внаслідок Чорнобильської катастрофи одного з батьків смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС, які брали участь в ліквідації наслідків інших ядерних аваріях, ядерних випробуваннях 1,2,3, категорії
43	Призначення одноразової компенсації інвалідам 1, 2, 3 групи, дітям-інвалідам, родинам, що втратили годувальника, у зв'язку з аварією на ЧАЕС, батькам померлого
44	Забезпечення санаторно-курортним лікуванням громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 1 категорії.
45	Прийняття заяв та підготовка документів на одержання посвідчень та дублікатів постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи громадян
46	Виплата грошової компенсації за невикористану санаторно-курортну путівку
47	Прийом документів для відшкодування додаткової відпустки громадянам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи I та II категорії, а також батькам дитини-інваліда, інвалідність яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою
48	Видача направлень дітям з інвалідністю на проходження реабілітації в Полтавському міському центрі комплексної реабілітації осіб з інвалідністю
49	Надання довідок про заробітну плату працівникам управління та громадянам, які раніше працювали в управлінні.

Додаток Г

Учасники програми державних соціальної допомоги малозабезпеченим сім’ям у 2021 році

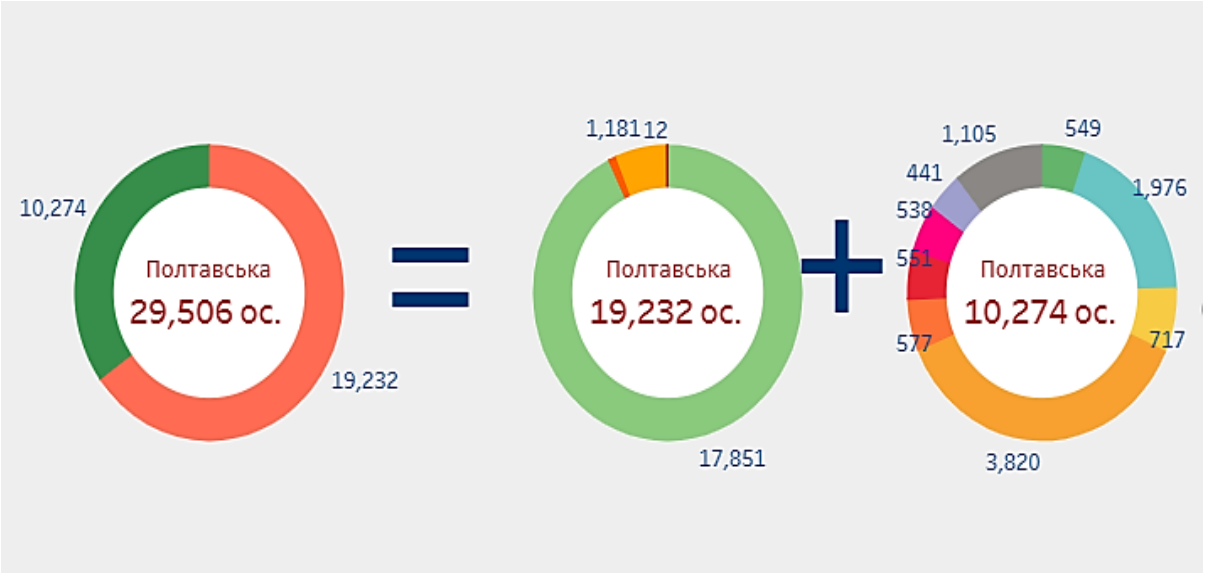
10,274
Полтавська
29,506 ос.
19,232
1,181
12
Полтавська
19,232 ос.
17,851
1,105
549
441
1,976
538
551
Полтавська
10,274 ос.
577
717
3,820

Працездатні/непрацездатні
Непрацездатні
Працездатні
341,858
УКРАЇНА
996,803 ос.
654,945
41,604
УКРАЇНА
654,945 ос.
599,798
45,487
17,170
51,358
18,704
21,004
УКРАЇНА
341,858 ос.
18,341
20,277
104,114
УЧАСНИКИ ПРОГРАМИ ДЕРЖАВНОЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ
МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ
Працездатні/непрацездатні
Усього непрацездатних осіб
Усього працездатних осіб
Непрацездатні особи
Діти до 18 років
Пенсіонери
Особи з інвалідністю
Непрацездатні пенсійного ...
Працездатні
18-23 р., навчаються
Працюють
На обліку в ЦЗ (НП)
Догляд за дитиною до 3 ро...
Догляд за дитиною до 6 ро...
Догляд за особою з інвалід...
Догляд за особою похилог...
Інше (НП)
Не зайняті

Додаток Д

Кількість отримувачів державних соціальних допомог, залежних від доходів та розміру прожиткового мінімуму в Україні за 2018-2021 роки

№ з/п	Види допомог	Кількість отримувачів*, тис.осіб середньомісячно			
		2018	2019	2020	2021
1	допомога на дітей, які перебувають під опікою	41,6	39,7	39.4	40.2
2	допомога на дітей одиноким матерям	424,3	409,6	449.2	600,0
3	державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям	664,0 тис. сімей	553,0 тис. сімей	636,7 тис. сімей	341.6 тис сімей
4	державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам	353,0	364,0	446,7	450,1
5	тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів	33,3 тис. дітей	12.6 тис. дітей	9,6 тис. дітей	8.5 тис. дітей
6	державна допомога на догляд за інвалідами 1 або 2 групи внаслідок психічного розладу	56.5	55,6	56,0	56,8
7	житлова субсидія	9621,0	7198,5	5928,1	5987,2

*згідно даних Міністерства соціальної політики та Служби Державної статистики

№ з/п	Види допомог	Кількість отримувачів*, осіб		
		2018	2019	2020
1	допомога на дітей, які перебувають під опікою	90	69	90
2	допомога на дітей одиноким матерям	1663	655	1798
3	державна соціальна допомога малозабезпеченим сім’ям	1052	412	1681
	державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю	1648	1704	1749
5	тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів	65	68	75
6	державна допомога на догляд за інвалідами 1 або 2 групи внаслідок психічного розладу	247	150	267
7	житлова субсидія	17712	12376	12064

*згідно звітних даних Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Полтаві ради